

LAPSIOTILAAN ELÄMÄÄ

Narratiivis-elämäkerrallinen tutkimus Ishmael Beahin kertomista
lapsisotilaskokemuksista

MIRJAM VIRTÄ
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu –tutkielma
Huhtikuu 2013

VIRTA, MIRJAM: Lapsisotilaan elämää. Narratiivis-elämäkerrallinen tutkimus Ishmael Beahin kertomista lapsisotilaskokemuksista.

Pro Gradu –tutkielma, 78 sivua

Sosiaalityö

Ohjaaja: Kyösti Raunio

Huhtikuu 2013

Pro gradu –tutkielmassani perehdyn lapsisotilaan elämään Sierra Leonesta kotoisin olevan Ishmael Beahin kirjoittaman omaelämäkerran pohjalta. Tarkoituksena on selvittää, miten Ishmael muuttui lapsesta tappamaan kykeneväksi sotilaaksi, mitä traumoja ja oireita tästä elämänvaiheesta ja toiminnasta hänelle seurasi, ja miten Ishmaelin eheytyminen kuntoutuksessa lapsisotilasuran jälkeen eteni. Aineistooni olen perehtynyt narratiivis-elämäkerrallisin keinoin. Elämäkerrallisesta tutkimusperinteestä kumpuaa tavoitteeni keskittyä kertojan kokemaan elämään. Teen tämän narratiivisesta suuntauksesta käsin, jossa lähtökohtana on kertojan ainutlaatuisen näkökulman ymmärtäminen.

Lähtökohtana Ishmaelin muutoksessa lapsesta sotilaaksi on hänen vaikeaksi muuttunut elämäntilanteensa. Hän on menettänyt perheensä ja kotinsa, kärsii nälästä, eikä sodan runtelemassa Sierra Leonessa keksi muuta keinoa selviytyä hengissä kuin armeijan joukkoihin liittyminen. Muita muutokseen vaikuttavia tekijöitä ovat vihan- ja kostonhalun lietsomiseen painottuva propagandistinen sotilaskoulutus, huumausaineet sekä tiivis taistelijayhteisö, johon Ishmael kuului. Lapsisotilaana toimimisen seurauksena Ishmael kärsi peloista, unettomuudesta ja painajaisista, vieroitusoireista, harhoista sekä päänsäryistä. Hän myös haavoittui sotilaana toimiessaan. Viisitoistavuotiaana, toimittuaan lapsisotilaana lähes kolme vuotta, Ishmael pääsee mukaan UNICEFin suorittamaan aseistariisuntaan ja kuntoutukseen. Kuntoutus alkaa vastahakoisissa ja vihamielisissä tunnelmissa, Ishmael on väkivaltainen ja haluton suostumaan kuntoutusprosessiin. Kuntoutuksessa hän saa kuitenkin kokea rakkautta ja hyväksyntää, joka vähitellen tuo pintaan syyllisyydentunteet sodassa tehdyistä pahista teoista, ja sotavuosien vaikeiden kokemusten työstäminen ja sureminen voi alkaa. Ishmael uudelleenintegroidaan kahdeksan kuukauden kuntoutuksen jälkeen setänsä perheeseen, mutta sotimisen jatkuessa Sierra Leonessa Ishmael onnistuu pakenemaan maasta ja pääsee asumaan Yhdysvaltoihin New Yorkiin.

Kansainvälisen sosiaalityön näkökulmasta tutkimukseni tulokset ovat rohkaisevia: kun auttamishalua löytyy, lapsisotilaan kuntouttaminen, yhteiskuntaan uudelleenintegroiminen ja normaaliin elämään kiinni auttaminen on mahdollista. Tämä on kuitenkin haasteellista työtä, johon ei useinkaan ole tarjolla riittäviä taloudellisia resursseja. Lapsisotilaiden käyttöä vastaan taistelee mm. Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, joka ehdottaakin sellaisten toimintastrategioiden kehittämistä, jotka pureutuvat lapsisotilaiden käytön syihin. Yhtenä ajatuksena on esitetty, että YK:n turvallisuusneuvosto voisi käyttää voimakkaampia painostuskeinoja lasten värväämisen ehkäisemiseksi. Esimerkiksi aseistautuneiden ryhmien julkinen nimeäminen on saanut joitakin ryhmiä luopumaan lapsisotilaiden käytöstä. Myös kansainvälisellä tuomitsemisella ja sanktioilla voi olla suuri vaikutus lapsisotilaiden käytön vähenemiseen. Lasten kestävä suojelu vaatii sellaisten olosuhteiden muuttamista, jotka mahdollistavat rekrytoinnin. Köyhyys on yksi tällainen lapsisotilaaksi joutumiselle altistava tekijä, johon puuttuminen voisi vähentää lasten määrää aikuisten aiheuttamissa konflikteissa taistelijoina eri puolilla maailmaa.

Asiasanat: lapsisotilas, trauma, kansainvälinen sosiaalityö, kuntoutus, uudelleenintegrointi.

VIRTA, MIRJAM: Life of a Child Soldier. A Narrative-biographical research of child soldier experiences told by Ishmael Beah.

Master's Thesis, 78 pages

Social Work

Supervisor: Kyösti Raunio

April 2013

In my thesis I concentrate on a child soldier's life, based on an autobiography by Ishmael Beah from Sierra Leone. My aim was to find out how Ishmael turned from a child into a soldier capable of killing, what kind of trauma and symptoms this phase of his life caused him, and what Ishmael's rehabilitation-time was like after his child soldier career. I researched my material by narrative-biographical means. My objective is to concentrate on a life experienced by the narrator from a biographical research tradition. I do this from a narrative point of view, where the premise is the understanding of the narrator's unique point of view.

The basis of Ishmael's turning from a child into a soldier stems from his difficult life situation. He has lost his family and his home, suffers from starvation and can't find any other way of surviving in war-torn Sierra Leone than joining the army. Other factors in his change are soldier-training that includes brainwashing into hatred and revenge, drugs and a very close combatant community that Ishmael belongs to. As a result of working as a child soldier Ishmael suffers from fears, insomnia, nightmares, withdrawal symptoms, hallucinations and headaches. He was also injured during a combat. At fifteen years of age, after having served as a child soldier for almost three years, Ishmael is permitted to join disarmament and demobilization carried out by UNICEF. The rehabilitation starts in a reluctant and hostile atmosphere as Ishmael is violent and unwilling to start the rehabilitation process. During rehabilitation he begins to experience love and acceptance which slowly brings out the guilt of the bad deeds done in the war. Through this, the processing and mourning of the difficult experiences of war can begin. After eight months of rehabilitation, Ishmael is re-integrated into his uncle's family, but the war goes on in Sierra Leone, and Ishmael manages to escape the country and moves to New York in the United States.

From international social works point of view, the results of my thesis are encouraging: when there is willingness to help, the rehabilitation, re-integration and helping an ex-child soldier back to a normal life is possible. However, this is a challenging task that doesn't often have enough financial resources. Coalition to Stop the Use of Child Soldiers is an organization that fights against the use of child soldiers and suggests developing strategies that seize the reasons for the use of child soldiers. One idea has been that the United Nations Security Council could use more powerful pressure means to prevent child recruitment. For example, the public naming of armed groups has led some groups to give up using child soldiers. Also international condemnation and sanctioning can have a big influence on reducing the use of child soldiers. The sustainable protection of children insists on changing the kinds of circumstances that make recruiting possible. Poverty is one of the factors that expose children to becoming child soldiers. Intervention to this can reduce the number of children as combatants in conflicts caused by adults around the world.

Keywords: child soldier, trauma, international social work, rehabilitation, re-integration.

Saulille, Onnille ja Olivialle

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LAPSISOTILAS	3
2.1 Lapsi, sotilas, lapsisotilas	3
2.2 Maailman lapsisotilaat	4
2.3 Uusi vai vanha ilmiö?	6
2.4 Vapaaehtoinen, pakotettu vai pakotettu vapaaehtoinen?	8
3 LAPSISOTILAIDEN SUOJELU JA AUTTAMINEN	11
3.1 Aseellisiin konflikteihin joutuneiden lasten suojele kansainvälisessä lainsäädännössä	11
3.2 Lapsisotilas - uhri vai vastuullinen?	13
3.3 Lapsisotilaat osana lapsityövoimaa	14
3.4 Kansainvälinen sosiaalityö	16
3.5 Lapsisotilaat ja sosiaalityö - esimerkkinä Sierra Leonen DDR-ohjelma	18
3.5.1 Sierra Leonen historia ja sota	20
3.5.2 Aseistariisunta ja aseellisesta organisaatiosta kotiuttaminen	21
3.5.3 Perheen yhdistäminen ja uudelleenintegrointi	23
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	26
4.1 Tutkimuskysymykset	26
4.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	27
4.2.1 Lähtökohtana elämäkerrallinen tutkimus	27
4.2.2 Aineistona omaelämäkerta	29
4.2.3 Tutkimusmetodina narratiivis-elämäkerrallinen lähestymistapa	32
4.3 Aineiston esittely ja analyysi	34
4.4 Eettinen pohdinta ja tutkimuksen arviointi	36
5 ISHMAELIN ELÄMÄKERRAN NARRATIIVINEN ANALYYSI	40
5.1. Lapsesta sotilaaksi	40
5.1.1 Pakotettu vapaaehtoinen	41
5.1.2 Propagandaa ja kostonhalua	45
5.1.3 Huumeet	50
5.1.4 Taisteluyhteisö	53
5.2 Lapsisotilaana toimimisen seuraukset	55
5.2.1 Pelko	55
5.2.2 PTSD-oireet	57

5.2.3 Haavoittuminen, vieroitusoireet, harhat ja päänsäryt	59
5.3 Eheytymistä sodan jälkeen	60
5.3.1 Aseistariisunnan ja kuntoutuksen vastenmielisyys	60
5.3.2 Hoitavaa rakkautta ja syvää surua	63
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	67
7 MITEN SAADA LASTEN VÄRVÄÄMINEN MAAILMAN SOTATOIMIIN PÄÄTTYMÄÄN?	71
LÄHTEET	74

Maailmassa ei ole kauheampaa vastakohtien yhdistelmää kuin lapset ja sota.
(Aleksandr Tvardovski)

1 JOHDANTO

Maailman konfliktit koskettavat lapsia hyvin paljon. Vaikka konfliktit ovatkin aikuisten aiheuttamia, joutuvat lapset niihin mukaan joko kärsimällä niiden seurauksista, tai jopa joutumalla suoraan mukaan konfliktiin esimerkiksi lapsisotilaina. Pro gradu -tutkielmassani tarkennan katseeni näissä globaaleissa konflikteissa tilanteeseen, jossa lapset toimivat konfliktin aktiivisina osapuolina eli lapsisotilaina. Lähestyn lapsisotilaan kokemuksia yhden omaelämäkerran kautta. Valitsin tutkimusaineistokseni Sierra Leonesta kotoisin olevan Ishmael Beahin kirjoittaman omaelämäkerran ”Leikin loppu- lapsisotilaan muistelmat”. Tutkimuskysymyksikseni muodostuivat seuraavat kolme kysymystä: mitkä seikat myötävaikuttivat siihen, että tutkimukseni henkilö Ishmael muuttui lapses- ta tappamaan kykeneväksi sotilaaksi, mitä traumoja ja oireita tästä elämänvaiheesta ja toiminnasta hänelle seurasi, ja miten Ishmaelin eheytyminen kuntoutuksessa lapsisotilasuran jälkeen eteni. Tutkimusmetodinani käytän aineistoni tutkimiseen hyvin sopivaa narratiivis-elämäkerrallista tutkimusmetodia. Lähtökohtanani on Ishmaelin omakohtainen kokemus ja kertomus kokemuksistaan, mikä tekee tutkimuksestani varsin aineistolähtöisen.

Lapsisotilaiden suuren määrän vuoksi heidän osallistumisensa sotiin on merkittävä globaali lasten- suojelukysymys, johon ei toistaiseksi ole keksitty ratkaisua. YK:n lasten oikeuksien sopimus kieltää alle 18-vuotiaiden lasten pakottamisen asevoimiin ja taisteluihin. Siitä huolimatta maailmassa arvioidaan tällä hetkellä olevan noin 300 000 lapsisotilasta. Osa näistä lapsista toimii sotilaina pakosta, osa näennäisesti vapaaehtoisesti. Kansainvälisesti lapsisotilaita ja heidän elämäänsä eri näkökulmis- ta on jo tutkittu melko paljon.¹ Sosiaalityön kannalta mielenkiintoisin lähestymistapa liittyynee entis- ten lapsisotilaiden kuntoutukseen ja uudelleenintegrointiin takaisin omiin yhteisöihinsä ja yhteis- kuntaan. Myös tästä teemasta kansainvälistä tutkimusta on olemassa.²

¹ Esimerkiksi Coalition to Stop the Use of Child Soldiers kerää internetsivuilleen tutkimuksia ympäri maailmaa teemaan liittyen.

² Esimerkiksi eri maissa pyöriviä kuntoutusohjelmia on tutkittu runsaasti, mm. Coalition to Stop the Use of Child Soldiers.

Globalisaatio on konteksti, jossa 2000-luvun sosiaalityötä tehdään. Globalisoituvassa maailmassa myös sosiaalityö kansainvälistyy. Näin ollen on tärkeää, että sosiaalityöntekijät ovat valmiita kohtaamaan omassa työssään kansainvälisyyteen liittyviä kysymyksiä ja vaikuttamaan globaalien sosiaalisten ongelmien ratkaisuun. (Healy 2008.) Sosiaalityön fokus on perinteisesti ollut yksilöiden, perheiden, ryhmien tai yhteisöjen välisissä suhteissa ja ympäristöissä, minkä seurauksena on korostunut interventoiden paikallinen luonne sekä tiettyyn kontekstiin ja kulttuuriin kuuluvien palveluiden ja käytäntöjen kehittäminen (Webb 2003; ref. Lyons ym. 2006, 1). Sosiaalityö ympäri maailmaa operoi kuitenkin nykyään erilaisissa oloissa, jotka sekä tuottavat uudenlaisia, että korostavat vanhoja sosiaalisia ongelmia. Näin ollen sosiaalialan ammattilaisten tulee pohtia palvelujaan ja käytäntöjään kansainvälisten tapahtumien ja perspektiivien valossa. Toisille tämä tarkoittaa työskenteilyä kansainvälisissä olosuhteissa, toisille kansainvälisten perspektiivien sisällyttämistä paikalliseen käytäntöön. (Lyons ym 2006.)

Suomalaisessa lastensuojelun tutkimuksessa esiintyy varsin vähän kansainvälisiä ja globaaleja aiheita, ja lapsisotilaisiin liittyen ei ymmärtääkseni juuri lainkaan. Lastensuojelun tieto ja tutkimushankkeesta laatimassaan raportissa Elina Pekkarinen (2011) toteaaakin, että lastensuojelututkimuksen kansainvälisyyttä tulisi edistää. Uskoisin, että monet muut kansainväliset aiheet tulevat varmasti kiireellisyydessään ja tärkeydessään suomalaisessa tutkimuksessa lapsisotilaiden edelle, kuten esimerkiksi maahanmuuttajiin liittyvä tutkimus. Mutta vaikka tutkimukseni aihe ei läheisesti suomalaista sosiaalityötä kosketakaan, on lapsisotilasongelman tunteminen suomalaisessakin sosiaalityössä mielestäni tärkeää, sillä maailman globalisoituminen voi yllättäen tuoda lapsisotilaan ongelmien hyvin lähelle suomalaista sosiaalityöntekijää. Entisiä lapsisotilaita tulee pakolaisina Suomeenkin, jolloin työntekijän on hyvä tietää, mistä lapsisotilasasiassa on kysymys.

Tutkielmassani lähdän liikkeelle kertomalla erilaisia määritelmiä, joita lapsisotilaasta on, kerron maailman lapsisotilastilanteesta tällä hetkellä, lapsisotilasilmiön historiasta sekä pohdin problematiikkaa lapsisotilaiden vapaaehtoisuuden ja lapsisotilaaksi pakottamisen välillä. Kolmas luku pureutuu siihen, miten lapsisotilaita suojellaan ja autetaan: mitä kansainvälinen lainsäädäntö sanoo asiasta, ja mitä keinoja sosiaalityöllä on lapsisotilaiden auttamiseksi? Neljännessä luvussa esittelen tutkimukseni metodologiset lähtökohdat ja käsittelen aineistoni valintaan, analyysiin ja tutkimusotteeseen liittyviä kysymyksiä. Viides luku kattaa tutkimustulokseni, ja kuudennessa luvussa esittelen johtopäätökseni tutkimistani asioista. Viimeisessä luvussa luon vielä katsauksen siihen, miten lasten värväminen maailman sotatoimiin saataisiin päättymään.

2 LAPSISOTILAS

Tässä luvussa kerron maailman lapsisotilaiden tilanteesta; missä maissa heitä on, miten paljon lapsisotilaita on, ja millaista on lapsisotilaan arki. Pohdin, onko lasten käyttö sotatoimissa uusi vai vanha ilmiö, sekä pureudun problematiikkaan lasten värväämisen, vapaaehtoisuuden, ja näennäisen vapaaehtoisuuden välillä. Aloitan luvun esittelemällä kaksi eri määritelmää siitä, kuka on lapsisotilas ja kerron, mitä määritelmää lapsisotilaasta itse tulen tutkimuksessani käyttämään.

2.1 Lapsi, sotilas, lapsisotilas

Ei ole helppoa määritellä, kuka on lapsisotilas ja kuka ei. Määrittelyn vaikeus johtuu pääasiassa kahdesta eri seikasta. Ensinnäkin, rajan vetäminen lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden välille ei ole helppoa. Kuka voi määritellä mistä alkaa lapsuus ja mihin se päättyy? Toisen haasteen lapsisotilaan määrittelyyn luo lapsisotilaiden moninaiset tehtävät sodassa. Onko lapsi sotilas, jos hän toimii sodassa keittäjänä, seksityöläisenä tai kantajana, vai tuleeko lapsesta sotilas vain, jos hänellä on käytössään ase?

Useille nykyisille humanitäärisille ryhmille lapsuuden määrittely on selvää: lapsuus jatkuu 18 ikävuoteen saakka. Tarkemmin ajateltuna asia on kuitenkin monimutkaisempi, sillä lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden määrittely vaihtelee hyvin paljon kulttuurista toiseen, pohjautuen jokaisen yhteiskunnan ja kulttuurin omaan historialliseen kokemukseen. (Rosen 2005, 3-4.) Eri yhteiskunnissa sotiin on osallistuttu eri ikäisinä ja lukuisista erilaisista lähtökohdista käsin. Kun siis vedetään jonkinlaista ikärajaa lapsisotilaan ja aikuisen sotilaan väliin, joudutaan tekemisiin erilaisten kulttuuristen käsitysten kanssa siitä, kuka on lapsi ja kuka aikuinen, mitä tarkoittaa lapsuus ja mitä aikuisuus. Jos lapsuutta tarkastellaan historian lähtökohdista käsin, ajatuksen lapsuudesta voi katsoa alkaneen syntyä Euroopassa keskiajalla. Lapsuus alettiin nähdä viattomana ajanjaksona, joka erotettiin aikuisuudesta erilliseksi suojeltavaksi vaiheeksi. (Mt., 6-7.) Myös erilaiset poliittiset intressit liittyvät lapsuuden määrittelyyn ja vaikuttavat muun muassa lapsisotilaiden rekrytoimisen lailliseen ikärajaan ja lapsisotilaiden käyttöön (mt., 10).

Kuten jo mainitsinkin, toinen haaste lapsisotilaan määrittelyssä syntyy lasten moninaisista tehtävistä aseellisissa selkkauksissa. Lapsi on helpommin mielletävissä sotilaaksi, jos hän kantaa asetta ja osallistuu taisteluihin aktiivisesti. Mutta onko lapsi sotilas, jos hän on mukana sotatoimissa esimerkiksi kokkina? Pelastakaa Lapset Ry:n ja Unicefin käyttämä määritelmä lapsisotilaasta pohjautuu

Cape Townissa vuonna 1997 pidetyssä symposiumissa laadittuihin kriteereihin siitä, kuka on lapsisotilas:

Alle 18-vuotias henkilö, joka on osallisena säännöllisessä tai epäsäännöllisessä minkä tahansa kokoluokan armeijassa tai sissien palveluksessa, pitäen sisällään kokit, kantajat, lähetit ja kaikki, jotka ovat mukana näissä ryhmissä...Määritelmä pitää sisällään tytöt, jotka toimivat sotilaiden seksiorjina tai jotka on pakotettu sotilaiden kanssa naimisiin. Se ei siis viittaa vain lapsiin jotka kantavat tai ovat kantaneet asetta. (Cape Town Principles and Best Practises, 1997.)

Tutkimuksessani määrittelen lapsen sotilaaksi tämän Pelastakaa Lapset Ry:n ja Unicefin linjan mukaisesti. Vaikeudet joita lapsisotilas kohtaa, oli hänen tehtävänsä sotatoimissa mikä tahansa, ovat äärimmäisen suuria. Näin ollen esimerkiksi lapsi, joka toimii vakoojana tai tavaroiden kantajana vaarallisissa sotatoimissa, voidaan mielestäni yhtä lailla määritellä sotilaaksi kuin sellainenkin lapsi, joka kantaa asetta. Kun siis tutkimuksessani puhun lapsisotilaasta, puhun alle 18-vuotiaasta henkilöstä, joka on mukana sotatoimissa, mutta ei välttämättä aktiivisesti osallistu taisteluihin.

2.2 Maailman lapsisotilaat

UNICEFin arvion mukaan maailmassa on noin 300 000 alle 18-vuotiaasta tyttöä ja poikaa mukana noin 30 aseellisessa konfliktissa (Factsheet on Child Soldiers 2008). Tarkempia maakohtaisia tietoja tarjoaa Coalition to Stop the Use of Child Soldiers,³ joka laatii raportteja lapsisotilaiden käytöstä maailmassa. Vuonna 2008 ilmestynyt raportti *Child Soldiers Global Report* kattaa ajanjakson huhtikuusta 2004 lokakuulle 2007. Raporttiin on koottu tiedot lasten rekrytoimisesta ja käyttämisestä sotilaina valtioiden, valtioiden tukemien puolisotilaallisten joukkojen, sekä aseistautuneiden poliittisten ryhmien aseellisissa konflikteissa. Raportissa esitellään edistystä jota lapsisotilaiden tilanteessa on tapahtunut neljän vuoden aikana, mutta myös lukuisia epäkohtia, joihin vielä tulee puuttua. (Child Soldiers Global Report 2008.)

Koalition arvion mukaan vuonna 2004 lapsia oli aktiivisesti mukana 27 konfliktissa, ja vuonna 2007 vastaava luku oli 17. Tämä on merkittävä parannus, mutta koalition tutkimukset kuitenkin osoittavat, että tämä lasku on enemmänkin seurausta konfliktien päättymisestä kuin pyrkimyksistä lopettaa lasten rekrytointi ja käyttö. Nämä luvut eivät kuitenkaan näytä ongelman koko kuvaa. Alle

³ Johtavien kansainvälisten ihmisoikeusjärjestöjen ja humanitaaristen järjestöjen vuonna 1998 perustama koalitio tutkii ja valvoo lapsisotilaiden käyttöä maailmanlaajuisesti. Koalition jäsenjärjestöihin kuuluvat mm. Amnesty International, Human Rights Watch ja International Save the Children Alliance.

18-vuotiaiden värväämistä ja käyttöä vihollisuuksissa tapahtuu muodossa tai toisessa 86 maassa. (Child Soldiers Global Report 2008, 12.)

Tarkastelussa olevan neljän vuoden aikana yhdeksän eri valtion hallitus on käyttänyt lapsisotilaita sotatoimissa. Aiemman neljävuotiskauden aikana vastaava luku oli kymmenen, joten parannus asiassa ei ole ollut merkittävä. Valtiot jotka ovat käyttäneet lapsisotilaita aseellisissa konflikteissa huhtikuusta 2004 lokakuulle 2007 ovat Chad, Kongon demokraattinen tasavalta, Israel, Myanmar, Somalia, Sudan, Uganda ja Jemen. Lisäksi Iso-Britannia lähetti alle 18-vuotiaita Irakiin, huolimatta vaarasta johon nuoret altistuivat. Myanmar on mainituista maista syylistynyt ehkä pahiten lapsisotilaiden käyttöön. Sen asevoimissa arvioidaan olevan tuhansia lapsia. Valtiot siis käyttävät lapsia edelleen sotilaina, viestinviejinä ja vakoojina. Hallitukset ovat armottomasti hyökänneet niitä lapsia kohtaan, joiden epäillään olevan osallisina aseistautuneissa poliittisissa ryhmissä. Tällaisia lapsia on vangittu ja kidutettu, jotta heiltä saataisiin tietoja. Näin on tapahtunut koalition tietojen mukaan esimerkiksi Israelissa. Joitakin lapsia on tuomittu kuolemaan epäoikeudenmukaisissa oikeudenkäynneissä, kuten sotatuomioistuimissa. Näin on toimittu esimerkiksi Kongon demokraattisessa tasavallassa. (Child Soldiers Global Report 2008, 15-16, 18.)

Koalition raportin mukaan lapsisotilaita rekrytoivia ja käyttäviä valtioita on siis aikaisempaa vähemmän, mutta ei-valtiollisten aseistautuneiden ryhmien suhteen tilanne on synkempi. Maat joissa lapsisotilaita oli hallituksen ulkopuolisissa aseistautuneissa ryhmissä ovat Afganistan, Bhutan, Burundi, Keski-Afrikan tasavalta, Chad, Kolumbia, Norsunluurannikon tasavalta, Kongon demokraattinen tasavalta, Intia, Indonesia, Irak, Israel, Libanon, Liberia, Myanmar, Nepal, Nigeria, Pakistan, Filippiinit, Somalia, Sri Lanka, Sudan, Thaimaa ja Uganda. (Child Soldiers Global Report 2008, 22-24.)

Joissakin tapauksissa erilaiset lapsisotilaita käyttävät ryhmittymät toimivat hallituksen tukemina tai valtuuttamina. Erilaiset ryhmittymät toimivat usein syrjäisillä alueilla, eivätkä välttämättä jää kiinni ja joudu vastuuseen tekemistään rikoksista, kuten lapsisotilaiden värväämisestä ja käyttämisestä. Maat joiden puolisoitilaalliset joukot, miliisit, siviilisuojeluskunnat tai muut aseistautuneet ryhmät toimivat hallituksen valtuuttamina, saavat hallituksen tukea, tai jollakin muulla tavalla linkittyvät hallitukseen, ovat Chad, Kolumbia, Norsunluurannikko, Kongon demokraattinen tasavalta, Intia, Iran, Libya, Myanmar, Peru, Filippiinit, Sri Lanka, Sudan ja Uganda. (Child Soldiers Global Report 2008, 17-18.)

Lapsisotilaiden toimenkuvat ovat pysyneet melko muuttumattomina vuonna 2004 ilmestyneen raportin jälkeen. Esimerkiksi Afganistanissa, Burundissa, Keski-Afrikan tasavallassa ja Kolumbiassa alle 18-vuotiaita on käytetty taistelijoina, sekä muissa etulinjan tehtävissä. Näissä ja muissakin maissa lapsia on käytetty myös kokkeina, kantajina, viestinviejinä ja vakoojina. Seuraavien ryhmien on raportoitu harjoittaneen seksuaalista väkivaltaa ja hyväksikäyttöä tyttöjä kohtaan: kolumbialainen Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC), Norsunluurannikon Armed Forces of the New Forces (FAFN), useita eri ryhmiä Kongon demokraattisessa tasavallassa, ja LRA pohjois-Ugandassa. Lapsia on käytetty myös itsemurhaishkuissa mm. Irakissa, Afganistanissa ja Pakistanissa. Haitissa, Keniassa ja Nigeriassa lapsia on hyödynnetty poliittisessa väkivallassa. Nämä lapset kuuluvat rikollisjengeihin, joiden palveluksia poliitikot ja muut poliittiset toimijat ajoittain käyttävät. Kaiken kaikkiaan raportin esittelemän näkemyksen mukaan aseistautuneet ryhmittymät ovat olleet piittaamattomia kansainvälisiä lakeja ja standardeja kohtaan, pettävät lupauksensa, tai ovat muulla tavoin lapsisotilaiden käytön lopettamisyritysten ulottumattomissa. (Child Soldiers Global Report 2008, 22-23.)

Koalition raportin mukaan ratkaisut lapsisotilasongelmaan ovat osoittautuneet vaikeasti saavutettaviksi, kun kyseessä on pitkittyneet matalan tason konfliktit, joissa lapsisotilaita on rekrytoitu ja käytetty useiden vuosien ajan, kuten esimerkiksi NPA (New People's Army) ja MILF (the Moro Islamic Liberation Front) Filippiineillä. Vieläkin haastavampia ovat lukuisat sissiryhmät jotka hajoavat, muuttuvat ja vaihtavat liittolaisia ja joiden toiminta on usein sekä rikollista, että poliittista. Tällaiset ryhmät ovat tyypillisiä Keski-Afrikan tasavallan, Chadin ja Kolumbian konflikteissa. (Child Soldiers Global Report 2008, 24.)

2.3 Uusi vai vanha ilmiö?

On olemassa keskenään kilpailevia näkemyksiä siitä, missä määrin ja millä tavalla sodankäynti ja lasten käyttäminen sodissa ovat muuttuneet. Rosen (2005, 4) ei näe sodankäynnin muuttuneen merkittävästi. Hänen mukaansa terrorismi tai korkea siviilien kuolleisuusluku eivät merkitse todellista muutosta siihen, miten sotia on käyty kautta aikojen. Myös lapsisotilaat ovat Rosen mukaan olleet aina läsnä taistelukentillä, eikä hän näin ollen näe lapsisotilasongelman juurien olevan modernissa sodankäynnissä. Esimerkiksi Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa on käytetty paljon ”poikasotilaita”. Keskiajoista alkaen poikia on rekrytoitu rutiininomaisesti brittiläiseen armeijaan, ja 1800-luvun loppuun mennessä oli syntynyt useita eri laitoksia, jotka organisoivat ja systematisoivat rekrytointia. (Mt., 4.) Yhdysvaltojen sisällissodassa rekrytoiduista sotilaista n. 10-20 prosenttia on arvioitu

olleen alaikäisiä (Werner 1998, 9 ref. Rosen 2005, 5). Rosen kertoo, kuinka sisällissodan jälkeen poikasotilaita pidettiin korkeassa arvossa, eikä taistelukokemusten ajateltu tuhoavan lasten elämää, vaan jalostavan sitä. Nykyinen humanitäärinen näkemys lasten osallistumisesta armeijaan ja sotaan on hyvin erilainen kuin ajatus oli Yhdysvalloissa ja Euroopassa aikaisemmin. Rosenin mukaan lapsisotilas hyväksikäytettynä ja riistettynä sodan uhrina on uusi käsite. (Rosen, 2005, 6.)

Lasten sotilaallinen hyväksikäyttö on ollut yhteydessä sodankäynnin kehitykseen sekä sodankäynnin ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen. Alkukantaisessa sodankäynnissä lapset ovat olleet mukana sotilaallisissa toimissa erityisesti silloin, kun vaakalaudalla on ollut yhteisön olemassaolo. Lasten osallistuminen sodankäyntiin on monessa tapauksessa liittynyt myös kulttuurin perinteisiin; sota-toimissa mukanaolo on nimittäin useissa yhteisöissä ollut osa initiaatio- eli miehuuskoerituaaleja, joissa pojista on tullut miehiä. Initiaation merkeissä sotiminen on koskenut vain poikia, joilla ei ole ollut muuta vaihtoehtoa yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi tulemisessa. Sotilaallisen urheuden vaatimus on kautta vuosisatojen koskenut vain poikia, kun taas tyttöjen militarisointi on ilmiselvästi uusi ilmiö ja 1900- luvun tuote. (Hietanen 1984, 105.)

Keskiajalla ja feodaalijärjestelmän aikana sodankäynnillä oli rajoitetumpi merkitys. Keskiaikaisen yhteisön työnjakomallin mukaisesti ritarit huolehtivat sotimisesta, papisto hoiti hengellistä elämää ja kansa teki työt. Tässä työnjaossa ei ollut sijaa lasten militarisoinnille tai sotilaalliselle käytölle. 1700-luvulle tultaessa asiat olivat jo toisin. Fredrik Suuren sanat Zorndorfin taistelussa vuonna 1758 *Kommt, Kinder, sterbt mit mir fürs Vaterland- Tulkaa lapset, kuolkaa kanssani isänmaan puolesta* on varsin osuva ilmaus, sillä monet hänen sotilaistaan todella olivat nuoria poikia. Jo ennen Fredrik Suuren aikaa oli sotilaiden ura alkanut tavallisimmin kahdeksanvuotiaana. Nuoret sotilaat olivat säännönmukaisesti syntyperältään aatelisia; useimmissa tapauksissa ei köyhän aatelin pojilla ollut elämässään muita vaihtoehtoja kuin sotilasura. (Mt., 106.)

Sotilaiden lapset olivat ryhmä, joka usein integroitiin sotilasyhteisöön ja johdatettiin sotapalvelukseen. Sotilaiden lasten varhaisesta liittämisestä sotilasyhteisöön kertoo esimerkki Ruotsin armeijasta Kaarle X Kustaa ajalta: suomalaisilla Liivinmaan varuskunnilla oli vuonna 1655 kirjattu olevan poikia joukoissaan kaikkiaan 302. Poikien ikä vaihteli yhdestä (!) vuodesta 18 vuoteen. 15-vuotiaina pojat siirrettiin jo palvelukseen: pienikokoiset pääsivät piipareiksi tai rumpaleiksi ja isokokoisimmat siirtyivät komppanioihin. Poikasoturit kuuluivat aikakauteen, jolloin usein suuri joukko naisia ja lapsia seurasi armeijoita sotaretkillä. Kolmikymmenvuotisen sodan jälkeen 1700- luvulla korvattiin palkkasoturiarmeijat pysyvillä armeijoilla, mistä oli seurauksena poikasotureiden mää-

rän lievä kasvu. (Mt., 106-107.) Varsinaiseen nousuun lasten mobilisointiin lähti 1900-luvun alussa. Ensimmäisessä maailmansodassa käytettiin puolisoitilaallisia poikajärjestöjä joissain määrin soitilaallisiin tarkoituksiin, ja maailmansotien välisenä aikana perustettiin eri maissa lukuisia puolisoitilaallisia lasten ja nuorten järjestöjä, yhtenä tunnettuna järjestönä esimerkiksi Hitler Jugend. Toisessa maailmansodassa näistä puolisoitilaallisista järjestöistä oli paljon hyötyä esimerkiksi ilmapuolustuksessa, ilmaoalvonnessa ja kuljetustehtävissä. (Mt., 107-108.)

Rosen mukaan humanitaarisessa diskurssissa uusia sotia luonnehditaan päämäärättömiksi, muodottomiksi ja vailla mitään todellista poliittista tarkoitusta oleviksi. Modernien, pienen mittakaavan siviilisotien ja etnisten konfliktien nähdään eroavan merkittävästi aikaisemmista perinteisistä kansainvälisistä sodista ja vapaussodista. Rosen itse pitää jaottelua perinteiseen ja uuteen sotaan jokseenkin ympäröyriöänä ja epämääräisenä. (Rosen 2005, 10-12.) Fonseka (2001, 69-70) tuntuu näkevän asian hieman eri tavoin kuin Rosen, edustaen juuri tätä viimeksi mainittua humanitaarisempaa diskurssia. Lasten värääminen sotaan on hänen mukaansa lisääntynyt viime vuosikymmeninä ja lasten oikeuksien suojeleminen on tullut entistä vaikeammaksi, koska konfliktien luonteet ovat muuttuneet ja moninaistuneet. Nykyään sotia käydään asutuilla alueilla ja lapset joutuvat sekä näkemään taisteluita, että osallistumaan niihin enemmän kuin ennen. Kun sodat kestävät kauan, kuten esimerkiksi Sri Lankan sisällissota, ryhdytään väräämään lapsia, kun aikuisista soitilaista alkaa olla pula. Lapsia käytetään soitilaina myös sen tähden, että heitä pidetään vähemmän vaativina ja helpommin manipuloitavissa olevina kuin aikuisia soitilaita.

2.4 Vapaaehtoinen, pakotettu vai pakotettu vapaaehtoinen?

Jotkut lapsista siepataan armeijan joukkoihin esimerkiksi kodeistaan. Useat lapsisotilaat liittyvät armeijaan kuitenkin itse. Tällaisen näennäisen vapaaehtoisuuden taustalla on sosiaalisia, taloudellisia ja kulttuurisia syitä. (Lapsisotilaat, 2012.) Armeijaan liittymiseen voi ajaa köyhyys, hyväksikäyttö ja syrjintä, kostonhalu tai päivittäisen ruoan saamisen ja hengissä säilymisen turvaaminen. Todennäköisyys lapsen päätymisestä soitilaaksi kasvaa, jos hän on erossa perheestään, asuu taistelualueella, tai hänellä on puutteelliset mahdollisuudet koulunkäyntiin. Joissakin tilanteissa lasten osallistumista soitilaana konflikteihin jopa rohkaistaan. Lapset saattavat lähteä sotaan vapaaehtoisesti ymmärtämättä vaaraa ja hyväksikäyttöä jolle altistuvat. Nämä lapset ovat hyvin suurella todennäköisyydellä taloudellisen, kulttuurisen, sosiaalisen ja poliittisen paineen alaisina. (Factsheet on Child Soldiers 2008.)

Alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten pakollinen asevoimiin ja vihollisuuksiin värvääminen on lasten oikeuksien sopimuksen lisäpöytäkirjan mukaan kiellettyä (Lapsen oikeuksien sopimuksen lisäpöytäkirjat 2012). Child Soldiers Global report 2008 kertoo, että lähes kaksi kolmasosaa valtioista on pitänyt julistuksen mukaisen 18-vuoden ikärajan rekrytoimisessa. On kuitenkin joitakin valtioita, jotka ilmoittavat tarvitsevansa 16- ja 17-vuotiaita vapaaehtoisia. Jotkut myöntävät avoimesti asettavansa asevoimien miesvahvuustarpeet lasten oikeuksien edelle. Vapaaehtoisen värväytymisen ikärajaa eivät ole suostuneet nostamaan 18-ikävuoteen Australia, Uusi-Seelanti ja Iso-Britannia. USAssa alle 18-vuotiaiden vapaaehtoinen värväytyminen on vähentynyt huomattavasti, minkä seurauksena värväytymisestä saatavia bonuksia on parannettu, ja värväytymiseen vaadittavia vähimmäiskoulutusstandardeja on laskettu. Sellaisten lasten houkuttelu asevoimiin, jotka ovat köyhistä oloista ja joilla on pienet kouluttautumismahdollisuudet, tekee vapaaehtoisesta rekrytoinnista jotta-kuinkin näennäistä. Myös jos lasta ei merkitä rekisteriin hänen synnyttyään, lapsen ikää ei voida varmuudella tietää. Tällöin alle 18-vuotiaita lapsia voidaan helposti värvätä, koska heidän iästään ei ole mitään todisteita. Sodan runtelemissa ja köyhissä maissa lasten merkitseminen rekisteriin heidän synnyttyään on alhaisinta, ja juuri näissä maissa lapset ovat suurimmassa riskissä tulla värvätyiksi asevoimiin. Tällaisia maita ovat mm. Bangladesh, Botswana, Etiopia, Guatemala, Guinea, Intia, Kenia, Zambia ja Paraguay. (Child Soldiers Global Report 2008, 19-20.)

Valitettavasti joissakin tilanteissa lasten osallistumista konflikteihin ei välttämättä voi nähdä pelkääjänä huonona asiana. Kuten jo edellä tuli ilmi, voi osallistuminen sotatoimiin näyttäytyä lapselle tai nuorelle ainoana vaihtoehtona selvitä hengissä. Esimerkiksi Harry West viittaa artikkelissaan *Girls With Guns: Narrating the Experience of War of Frelimo's "Female Detachment"* Jo Boydeniin (Boyden 1994; 263 ref. West 2000, 181) joka on huomauttanut, että Ugandassa lasten osallistumisen konflikteihin voi nähdä, valitettavasti, hyvänä selviytymiskeinona; sotajoukoissa he saavat ruokaa, suojan, vaatteita ja turvaa, ja nuorimpia lapsia suojellaan varsinaiseen taisteluun osallistumiselta.

Lapsisotilaat saavat fyysisten vammojen ja loukkaantumisten lisäksi emotionaalisia ja psyykkisiä traumoja kauhuista joita joutuvat näkemään ja joihin he itsekin syyllistyvät, kuten myös seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Traumojen lisäksi koulutuksen- ja siviilielämän taitojen puutteen vuoksi takaisin normaalielämään sopeutuminen on hyvin vaikeaa. (Healy 2008, 96.)

Myös tyttöjä käytetään lapsisotilaina. Tytöt toimivat konflikteissa kuten pojatkin sekä taistellen, että monissa muissa tehtävissä. Lisäksi tytöt ovat erityisessä riskissä joutua raiskatuiksi ja seksuaalisen häirinnän ja hyväksikäytön kohteiksi. Kansallisiin kuntoutusohjelmiin osallistuu kuitenkin hyvin

vähän tyttöjä: keskimäärin 8-15 prosenttia lapsisotilastytöistä osallistuu ohjelmaan. Syyt tyttöjen vähäiselle osallistumiselle ovat moninaiset. Afrikassa syynä on usein se, että tytöt nähdään sotilaiden vaimoina. Tytöt itse eivät välttämättä halua tulla esiin lapsisotilaina pelätessään perheen ja yhteisön hylkivän heitä: tyttöjen katsotaan menettäneen arvonsa seksuaalisen kanssakäymisen vuoksi. Tämän seurauksena monet tytöt ovat palanneet yhteisöihinsä ilman virallista kuntoutusohjelmaa ja ilman fyysistä, psykososiaalista ja taloudellista tukea. Sodasta palaavalla tyttösootilaalla on monenlaisia tarpeita. He tarvitsevat hoitoa sukupuolitauteihin ja raiskauksista seuranneisiin fyysisiin vaurioihin sekä psykososiaalista tukea traumojen käsittelyyn. (Child Soldiers Global Report 2008, 28-29.)

3 LAPSISOTILAIEN SUOJELU JA AUTTAMINEN

Sosiaalityöllä on merkittävä tehtävä maailman kärsivien lasten auttamisessa. Myös lapsisotilaiden hyväksi tehtävä työ kuuluu kansainvälisen sosiaalityön piiriin. Aloitan luvun kertomalla, mitä kansainvälinen lainsäädäntö sanoo aseellisiin konflikteihin joutuneiden lasten suojelusta, jonka jälkeen pohdin problematiikkaa lapsen uhriuden ja syyllisyyden välillä. Seuraavaksi pureudun lapsityövoimaan ja kansainväliseen sosiaalityöhön, ja lopuksi käyn läpi lapsisotilaiden aseistariisumista, kotiuttamista ja uudelleenintegroitua Sierra Leonen esimerkin kautta.

3.1 Aseellisiin konflikteihin joutuneiden lasten suojelu kansainvälisessä lainsäädännössä

Lainsäädännössä lasten oikeuksiin kiinnitettiin ensimmäisen kerran huomiota vuonna 1924, jolloin Kansainliitto laati ensimmäisen globaalin peruskirjan lasten oikeuksista. Tämä julistus juonsi juurensa Balkanin kriisiin ja siinä määrättiin, että hätätilan aikana lasten tulee olla ensimmäisiä avunsaajia. Vaikka julistuksessa ei ollut monia säännöksiä, se oli ikään kuin tien viitoittaja monille tulevaisuuden kansainvälisille pyrkimyksille suojella lasten oikeuksia. Vuoden 1949 Geneven kokouksen jälkeen herättiin huomaamaan, että mitään ikärajaa lasten osallistumiselle aseellisiin konflikteihin ei ollut laadittu, eikä myöskään mitään erityistä suojelua niille lapsille, jotka olivat joutuneet mukaan aseellisiin konflikteihin. (Fonseka 2001, 77-78.)

Vihdoin vuonna 1977 Geneven sopimusten lisäpöytäkirjoissa käsiteltiin lasten roolia aseellisissa konflikteissa. Ensimmäisessä lisäpöytäkirjassa käsiteltiin kansainvälisen luonteen omaavia konflikteja, ja minimi-ikärajaksi aseellisiin konflikteihin värväämiseen ja osallistumiseen määriteltiin 15 vuotta.⁴ (Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemiseksi 1980, I pöytäkirja.) Sama viidentoista vuoden ikäraja säädettiin myös kansainvälistä luonnetta vailla oleviin aseellisiin selkkauksiin toisessa lisäpöytäkirjassa.⁵ (Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta 1980, II pöytäkirja.) Toinen lisäpöytäkirja sitoo niin valtioita kuin aseellisia vastarintaryhmiä-

⁴ Ensimmäisen lisäpöytäkirjan artikla 77.2: ”Selkkauksen osapuolten on tehtävä voitavansa, jotta alle viisitoistavuotiaat lapset eivät joutuisi välittömästi osallistumaan vihollisuuksiin, ja erityisesti vältettävä ottamasta heitä asevoimiinsa. Määrätessään asevoimiinsa viisitoista mutta ei kahdeksatoista vuotta täyttäneitä, selkkauksen osapuolten tulee pyrkiä antamaan etusija heistä vanhimmille.”

⁵ Toisen lisäpöytäkirjan artikla 4.3c: ”alle viisitoistavuotiaita lapsia ei saa määrätä asevoimiin tai vastaaviin ryhmiin, eikä heidän saa antaa osallistua vihollisuuksiin”.

kin, mutta valitettavasti kaikki maat eivät ole vahvistaneet sopimusta. Valitettavan monet valtiot myös kieltävät sopimuksen koskevan heitä kuvailemalla konfliktejaan vain ”sisäisiksi levottomuuksiksi”. Tällä hetkellä ei ole olemassa mitään kansainvälistä elintä joka voisi päättää mitkä kansalliset aseelliset konfliktit täyttävät toisen lisäpöytäkirjan ehdot, ja mitkä eivät. Lisäksi molempia lisäpöytäkirjoja on kritisoitu siitä, että niissä vaaditaan valtioita käyttämään ”kaikkia mahdollisia keinoja” ehkäistä lasten osallistumista konflikteihin. Tämän hieman epämääräisen muotoilun tähden on helppo väittää, että ei ollut mahdollista estää lasten osallistumista konflikteihin. (Fonseka 2001, 79).

Lapsen oikeuksien sopimus (LOS) hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989 ja se on maailman laajimmin ratifioitu YK:n ihmisoikeussopimus. Vain kolme maata, Etelä-Sudan, Somalia ja Yhdysvallat, ovat sen ulkopuolella. (Mikä on lasten oikeuksien sopimus 2012.) Se velvoittaa valtioita suojelemaan lapsia joutumasta aseellisiin selkkauksiin (artikla 38). (Lapsisotilaat 2012.) Kun sopimusta aikanaan laadittiin, minimi-ikärajasta aseellisiin konflikteihin osallistumiseen ei meinattu päästä yhteisymmärrykseen. Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Ranska vastustivat kahdeksantoista vuoden ikärajaa. Kun ikärajaksi sitten sovittiin viisitoista vuotta, useat muut valtiot vastustivat puolestaan sitä. Monet valtiot julistivat kieltävänsä alle kahdeksantoistavuotiaiden osallistumisen aseellisiin konflikteihin vahvistaessaan sopimuksen. (Fonseka 2001, 80.) Vuonna 2000 YK:n Yleiskokous hyväksyi myös valinnaisen lisäpöytäkirjan Lasten osallistumisesta aseellisiin konflikteihin, jossa pakollisen asevoimiin värväämisen ja osallistumisen vähimmäisikäraja on nostettu 15 vuodesta 18 vuoteen. (Lapsisotilaat 2012.)

Vuonna 1999 YK:n Kansainvälinen työjärjestö (ILO) hyväksyi ehdotuksen, jossa pahimmat lapsityömuodot kielletään ja ne on välittömästi eliminointava. Myös lapsien käyttäminen aseellisissa konflikteissa kuuluu näihin mainittuihin lapsityön muotoihin. Päätöksen mukaan jokainen jäsenmaa joka vahvistaa sopimukset on velvollinen välittömästi alkamaan eliminoida lapsityövoiman käytön pahimpia muotoja. (Fonseka 2001, 84.) Sopimuksessa lapseksi katsotaan jokainen alle 18-vuotias henkilö.⁶

⁶ Yleissopimus nro 182, artikla 2: Sanalla "lapsi" tarkoitetaan tässä yleissopimuksessa kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä. Artikla 3 a) kaikki orjuuden muodot ja orjuuteen verrattavat käytännöt, kuten lasten myynnin ja lapsikaupan, velkaorjuuden ja maaorjuuden sekä pakkotyön mukaan lukien lasten pakkovärväyksen käytettäväksi aseellisessa selkkauksessa.

Vuonna 1998 Roomassa perustettiin Kansainvälinen rikostuomioistuin (International Criminal Court, ICC), joka on toimivaltainen tuomitsemaan sotarikokset, rikokset ihmisyyttä vastaan, sekä joukkotuhonnan. ICC määrittelee sotarikokseksi alle 15-vuotiaan käyttämisen minkäänlaisissa sota-tehtävissä niin kansallisten asevoimien, kuin erilaisten aseistautuneiden ryhmittymienkin tasolla. (Child Soldiers Global Report 2008, 375.) Ensimmäiset askelet lapsisotilaita rekrytoivien ja käyttävien henkilöiden rikosvastuuseen saattamiseen on otettu. ICC on määrännyt sotarikossyytteitä Kongon demokraattisen tasavallan ja Ugandan aseistautuneille ryhmille. Vuonna 2007 Sierra Leonen erikoisoikeus (special court) tuomitsi neljä ihmistä Sierra Leonen sisällissodan aikaisesta lapsisotilaiden rekrytoimisesta ja käyttämisestä. Tavoitteita ovat edistäneet myös totuuskomissiot Sierra Leonessa, Timor-Lestessä ja Liberiassa. (Child Soldiers Global Report 2008, 13.)

3.2 Lapsisotilas - uhri vai vastuullinen?

Lapsen tekemien vakavien rikosten käsittely on vaikea ja monitahoinen haaste, joka herättää monia kysymyksiä: Minkä ikäinen lapsi on vastuussa teoistaan? Minkä ikäinen lapsi ymmärtää tekojensa seuraukset? Onko lapsisotilaaksi syystä tai toisesta joutunut lapsi vastuussa tekemistään rikoksista? Näihin kysymyksiin törmätään, kun joudutaan pohtimaan lapsisotilaiden osallisuutta konflikteissa, etsitään vastuullisia ja halutaan oikeuden tapahtuvan.

Totuuskomissiot Sierra Leonessa ja Itä-Timorissa ovat käsitelleet kysymystä lapsirikollisista. Komission lähtökohta Sierra Leonessa oli kohdella kaikkia lapsia tasavertaisesti sodan uhreina, mutta tutkia myös lapsisotilaiden ”kaksoisidentiteettiä”, eli lapsisotilaita sekä uhreina, että rikollisina. Tavoitteena oli ymmärtää, miten lapset päätyivät tekemään rikollisia tekoja, mikä motivoi heitä, olivatko he kykeneviä ymmärtämään tekojaan, ja miten vastaavat rikokset voitaisiin estää tulevaisuudessa. (Child Soldiers Global Report 2008, 36.)

Coalition to Stop the Use of Child Soldiersin linjan mukaan keskeistä on ymmärtää, että lapsisotilaat ovat ensisijassa vakavien ihmisoikeusloukkauksien uhreja, ja syytökset tulisi suunnata niihin henkilöihin, jotka laittomasti rekrytoivat ja käyttävät lapsisotilaita (Child Soldiers Global Report 2008, 36). Lapsisotilaita tulisi kohdella ensisijassa lapsina ja uhreina, ja heidän kohtelussaan tulisi keskittyä tavoittelemaan onnistunutta sosiaalista uudelleenintegroitua. Vastuu rikollisista teoista voi olla osana tätä, mutta huomioon tulisi ottaa minkä ikäisenä lapsi on ollut osallisena aseistautuneessa ryhmässä, sekä myös muiden henkilöiden vastuu kyseisten tapahtumien suhteen. (Child Soldiers Global Report 2008, 19.) Koalition raportin mukaan useissa tapauksissa aseistautuneisiin ryh-

miin kuuluneita lapsisotilaita ei kuitenkaan ole kohdeltu lapsina vaan vihollisina, kun hallituksen joukot ovat saaneet heitä vangiksi. Vastoin periaatetta jonka mukaan lapsisotilaita tulisi kohdella ensisijaisesti tukea tarvitsevinä uhreina, jotkut lapset on pidätetty armeijasta karkaamisen tai muun sotilaallisen rikkomuksen tähden, tai vain sillä perusteella, että heidän on oletettu olevan yhteydessä aseistautuneiden ryhmien kanssa. Nuoriso-oikeuden kansainvälisiä standardeja ja oikeutta puolueettomaan oikeudenkäyntiin on rikottu tilanteissa, joissa lapsisotilas on vangittu pidemmäksi ajaksi. (Child Soldiers Global report 2008, 18-19.)⁷

On myös syytä pohtia, onko lapsen edun mukaista vapauttaa hänet vastuusta suhteessa rikoksiin, joita hän on tehnyt. Joissakin tapauksissa tekojen tunnustaminen ja sovittaminen saattaa olla tärkeä osa lapsisotilaan toipumista, ainakin siinä tapauksessa, että lasta ei ole huumattu ja pakotettu tekemään rikoksia. (Child Soldiers Global Report 2008, 36.)

3.3 Lapsisotilaat osana lapsityövoimaa

Lasten riisto ja hyväksikäyttö eri muodoissaan on ollut päivänpolttava kysymys 1980-luvun alkupuolelta asti. Hyvin yleisesti lapset nähdään riippuvaisina ja erityisen suojelun tarpeessa olevina, ja lapsuus erityisen haavoittuvana ajanjaksona. Kaikki lapset ovat haavoittuvia, mutta tämä korostuu tietyissä ryhmissä: mm. tytöt, siirtolaiset, pakolaiset ja katulapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Lapsia voidaan käyttää hyväksi usealla tavalla, jotka voidaan nähdä lapsityövoiman käytön eri muotoina. Hyväksikäytöllä Lyons, Manion ja Carlsen (2006) tarkoittavat lasten erityisen haavoittuvuuden epäoikeudenmukaista manipulointia ja hyödyntämistä. Lapsia käytetään hyväksi koska heillä ei ole poliittista sananvaltaa, heillä ei ole kykyä valittaa, heidän ymmärryksensä ja koulutuksena ovat vielä puutteellisia, he ovat helposti muokattavissa ja pienikokoisia. Myös lasten ky-

⁷ Esimerkiksi Burundissa jopa yhdeksänvuotiaita lapsia on vangittu, koska heidän on epäilty tehneen yhteistyötä FNL:n kanssa. (National Liberation Force.) Joitakin lapsia hakattiin, ja yhden 16-vuotiaan uskotaan tulleen surmatuksi vankeuden aikana. Irakissa satoja lapsia on syytetty turvallisuusrikkomuksista ja pidätetty, pahoinpidelty ja kohdeltu kaltoin. Raportissa kerrotaan myös, että sodassa terrorismia vastaan USA on nimittänyt jopa 13-vuotiaita lapsia vihollistaistelijoiksi ja useita alle 18-vuotiaita on siirretty USA:n laivastotukikohtaan Guantanamo Bayhin Kuubaan määrittelemättömäksi ajaksi sotavankeuteen. Yksi tällainen vanki on Omar Khadr, joka vangittiin tulitaistelussa Afganistanissa vuonna 2002. Omar on kertonut tulleen kaltoinkohdelluksi ollessaan USA:n pidättämänä Afganistanissa ja myöhemmin Guantanamossa. Kuusi vuotta myöhemmin hän joutuu oikeudenkäyntiin rikkomuksista, joita hänen on väitetty tehneen vuonna 2002, jolloin Omar oli 15-vuotias. Omaria syytetään muun muassa siitä, että Omar on liittynyt Al-Qaedaan kymmenenvuotiaana. (Child Soldiers Global report 2008, 18-19.)

ky harkita asioiden seurauksia on puutteellinen, minkä vuoksi heitä on helpompi käyttää hyväksi ja manipuloida.

Lapsityövoiman käyttö vaikuttaa lapsuuteen paljon. Siitä voi seurata häiriötä kouluttautumiseen, mikä puolestaan vaikuttaa tulevaisuuden työllistymiseen, terveys- ja ravitsemusongelmia sekä altistumista vaarallisille olosuhteille. Kuitenkaan sen päättäminen ja määrittely milloin lapsityövoiman käyttö on hyväksyttävää tai ei-hyväksyttävää, ei ole suoraviivaista; joissakin tilanteissa lapsityövoima on lapsen tai mahdollisesti koko perheen ja yhteisön selviytymiskeino. Toisinaan lapsityö ja lasten hyväksikäyttö liittyykin kulttuuriin ja eloonjäämiseen liittyviin kysymyksiin, yhtenä muotoon lapsisotilaiden käyttö. (Lyons ym. 2006, 137-147.)

Keskustelu lapsityövoimasta linkittyy läheisesti yhteiskunnan normeihin ja käsitykseen siitä, mitä tarkoitetaan lapsuudella. Lapsuus-käsitteen vaihtelevuus ei liity pelkästään lapsuuteen liittyviin vaiheisiin ja ikään, vaan lapsuuden syvempään käsitteellistämiseen. Ajatusta lapsuudesta erotettiin aikuisuudesta vasta, kun kummallakin ajateltiin olevan omat työnsä, leikkinsä ja pukeutumistyylinensä/vaatteensa. (Lyons ym. 2006, 139.) Lyons esittelee kaksi erilaista lapsuuden käsittämistapaa: Dionysoslainen käsittämistapa (lapset ovat alun perin pahoja ja tarvitsevat muokkausta) ja tämän päivän yleisempi määritelmä, apolloninen käsitys (lapset ovat viattomia, tahrattomia, tarvitsevat hoivaa ja suojelua) (Jenks 1996; ref. Lyons ym. 2006, 139). Lapsuus määritellään eri kulttuureissa eri tavoin, mutta usein myös yhden kulttuurin sisällä varsin epäjohdonmukaisesti: toisinaan 16-vuotias nähdään lapsena, toisinaan aikuisena (Nieuwenhuys 1994; ref. Lyons ym. 2006, 140).

YK:n Kansainvälinen työjärjestö ILO on vuonna 1999 hyväksynyt ehdotuksen, jossa pahimmat lapsityömuodot kielletään ja ne on välittömästi eliminointava. Myös lasten käyttäminen aseellisissa konflikteissa kuuluu näihin mainittuihin lapsityön muotoihin. Päätöksen mukaan jokainen jäsenmaa joka vahvistaa sopimukset on velvollinen välittömästi alkamaan eliminoida lapsityövoiman käytön pahimpia muotoja. (Fonseka 2001, 84.)

Sosiaalialan ammattilaisilla on merkittävä rooli lapsityövoiman käyttöön liittyen sekä päättämisesä, että päätösten toimeenpanossa aina ruohonjuuritason vapaaehtoistyössä, kuin kansainvälisissä kansalaisjärjestöissä ja lakisääteisissä palveluissakin. Monitahoinen lähestymistapa on tarpeen lasten riistoa vastaan taisteltaessa ja siksi moniammatillinen työskentely onkin hyödyllistä. Sosiaalialan ammattilaisten saattaakin toisinaan olla tarpeen työskennellä yhdessä poliisin, ammattiliittojen, hallituksen, opettajien ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa, erityisesti kun lapsia voidaan

riistää sosiaalialan edustajien huomiopiiriin ulkopuolella useissa maissa ja eri ympäristöissä. Sosiaalialan ammattilaisten on hyvä ymmärtää globalisaation seurauksia ja kansainvälisten oikeudellisten ja eettisten standardien vaikutuksia sekä tuntea lapsiin liittyvät ihmisoikeudelliset säädökset. Yhteisymmärryksen kasvattaminen ja luominen liittyen lasten rooliin perheessä ja yhteisössä ja lasten koulunkäyntimahdollisuuden kasvattaminen ovat myös sosiaalialan ammattilaisten tärkeitä tehtäviä. (Lyons ym. 2006, 158-159.)

3.4 Kansainvälinen sosiaalityö

Kansainvälinen sosiaalityö ei ole yksiselitteinen käsite tai toimintatapa. Ei myöskään vallitse täyttä yhteisymmärrystä siitä, mitä kansainvälinen sosiaalityö on, tai mitä sen tulisi olla. (Lawrence ym. 2009, 2-6.) Lisäksi skaala jolla kansainvälistä sosiaalityötä tehdään on laaja, aina ulkomailla tehdystä kokoaikaisesta ammatillisesta sosiaalityöstä kotimaassa tehtävään sosiaalityöhön, jossa satunnaisesti törmätään myös kansainväliseen ulottuvuuteen. Käsite voidaankin määritellä hyvin kapeasti tai hieman laajemmin. (Healy 2008, 4, 10.)

Healy määrittelee kansainvälisen sosiaalityön *kansainväliseksi ammatilliseksi toiminnaksi ja sosiaalityön ammatin ja sen toimijoiden kyvykkyydeksi toimia kansainvälisesti*. Kansainvälisellä toiminnalla Healy kertoo olevan neljä eri ulottuvuutta: *kansainvälisyyteen liittyvä kotimaan käytäntö ja asianajo, ammatillinen vaihto, kansainvälinen käytäntö, ja kansainvälisen käytännön kehittäminen ja puolustaminen*. Ensimmäinen ulottuvuus tarkoittaa esimerkiksi tilannetta, jossa sosiaalityöntekijä operoi kotimaassaan kansainvälisten asioiden kanssa. Sosiaalityöntekijät joutuvat lisääntyvässä määrin vastaamaan ongelmiin, joissa on myös kansainvälinen ulottuvuus, mm. työskennellessään pakolaisten tai muiden ulkomailta tulleiden asiakkaiden kanssa, tai vaikkapa ollessaan tekemisissä kansainvälisen adoption kanssa. Toinen kansainvälisen sosiaalityön ulottuvuus liittyy mahdollisuuden vaihtaa tietoa ja kokemuksia kansainvälisesti ja käyttää tätä tietoa ja kokemusta sosiaalityön käytännön ja kotimaisen hyvinvointipolitiikan parantamiseen. Kolmas kansainvälisen toiminnan ulottuvuus koskee joidenkin sosiaalityöntekijöiden työskentelyä kansainvälisissä kehitysjärjestöissä tai muissa vastaavissa organisaatioissa. Viimeisimpänä, sosiaalityön ammatin mahdollisuus vaikuttaa tärkeiden globaalien ongelmien ratkaisuun muodostaa neljännen komponentin kansainväliselle ammatilliselle toiminnalle. (Healy 2008, 7-15.)

Healy esittää kansainväliseen sosiaalityöhön oleellisesti liittyviksi käsitteiksi mm. globalisaation, kehityksen ja ihmisoikeudet. *Globalisaatio* tarjoaa kontekstin 2000-luvun sosiaalityön käytännölle.

Näin ollen sen ilmentymien ja teorioiden ymmärtäminen on oleellista, jotta voidaan ymmärtää sosiaalityön ympäristöä. Globalisaation voimat vaikuttavat lisääntyvissä määrin ihmisten hyvinvointiin ja käyttäytymiseen. (Healy 2008, 16-17.) Globalisoituvassa maailmassa myös sosiaalityö kansainvälistyy. Healyn mukaan globalisaatio onkin muokannut sosiaalityön ympäristöä merkittävin tavoin. Kansainväliset sosiaaliset voimat ja tapahtumat ovat mm. vaikuttaneet sosiaalitoimistojen asiakasmääriin ja useiden eri maiden sosiaalityöhön. Globalisaatio saa aikaan keskinäistä riippuvuutta, mikä puolestaan vaatii useissa maissa sosiaalityön käytännöltä uutta tietoa ja kompetenssia, jonka avulla työskennellä uudenlaisten sosiaalisten ongelmien kanssa. Healy myös korostaa, että yhden maan poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset toimet vaikuttavat suoraan tai epäsuorasti muidenkin maiden sosiaaliseen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Esimerkkinä tästä hän tarjoaa vuonna 2001 USAssa tapahtuneet terroriteot, joiden seurauksena turismi väheni, minkä seurauksena puolestaan köyhyys kasvoi Karibian alueella. Vielä Healy tuo esiin, että nopeasti kehittyvä teknologia lisää kansainvälisen yhteydenpidon mahdollisuuksia merkittävästi. (Healy 2008, 4-5.) Sosiaalityön ja sosiaalityöntekijän tavoitteet saavat vaikutteita näistä edellä kerrotuista trendeistä. Näin ollen on tärkeää, että sosiaalityöntekijät ovat valmiita kohtaamaan omassa työssään kansainvälisyyteen liittyviä kysymyksiä ja vaikuttamaan globaalien sosiaalisten ongelmien ratkaisuun. (Healy 2008, 5.)

Kehitys ja ihmisoikeudet ovat kaksi keskeistä pääsisältöä 2000-luvun kansainvälisessä sosiaalisessa ja humanitaarisessa toiminnassa. Molemmat ovat yhteensopivia sosiaalityön arvojen, mission ja käytännön kanssa. (Healy 2008, 16-17.) Kansainvälisessä sosiaalityössä tavoitteena on edistää kehitystä ja kasvattaa ja suojella ihmisoikeuksia. Kehittäminen on monien kansainvälisten organisaatioiden ja monien kansallisten ja paikallisten organisaatioiden pääkeino taistella köyhyyttä ja siitä seuraavia monia ongelmia vastaan. Kehitystyö on hyvin keskeistä kansainvälisessä sosiaalityössä, tavoitteenaan parantaa ihmisten sosiaalisia oloja ja taloudellista hyvinvointia. Ihmisoikeudellinen ajattelu on puolestaan orientaatio ja lähtökohta toiminnalle ja käytännölle. Ihmisoikeustyö ja siihen liittyvät näkökulmat tarjoavat kansainvälisiä standardeja ja tavoitteita, joita voidaan soveltaa sekä kansainvälisesti, että kotimaassa. Kehitystyön ja ihmisoikeuksien teoriat ovat kansainvälisen sosiaalityön ydintä. (Healy 2008, 16-17, 52.)

Myös Lyons, Manion ja Carlsen (2006, 1) näkevät sosiaalityön nykyisellään varsin kansainvälisenä toimintana, johtuen juuri globalisaation vaikutuksista. Heidän mukaansa globalisaation on vasta viime aikoina huomattu vaikuttavan myös hyvinvointisektoriin ja sosiaalialan ammattilaisten työhön. Sosiaalityön fokus on perinteisesti ollut yksilöiden, perheiden, ryhmien tai yhteisöjen välisissä suhteissa ja ympäristöissä, minkä seurauksena on korostunut interventtioiden paikallinen luonne

sekä tiettyyn kontekstiin ja kulttuuriin kuuluvien palveluiden ja käytäntöjen kehittäminen (Webb 2003; ref. Lyons ym. 2006). Lyons ym. korostavat, että sosiaalityö ympäri maailmaa operoi nykyään erilaisissa oloissa, jotka sekä tuottavat uudenlaisia, että korostavat vanhoja sosiaalisia ongelmia. Näin ollen sosiaalialan ammattilaisten tulee pohtia palvelujaan ja käytäntöjään kansainvälisten tapahtumien ja perspektiivien valossa. Toisille tämä tarkoittaa työskentelyä kansainvälisissä olosuhteissa, toisille kansainvälisten perspektiivien sisällyttämistä paikalliseen käytäntöön. (Lyons ym 2006, 1.)

Lawrence, Lyons, Simpson ja Huegler (2009, 2-6) esittelevät neljä eri näkökulmaa, joilla he perustelevat sosiaalityön olevan kansainvälistä työtä. 1. *Sosiaalityö on kansainvälinen ammatti, koska ajatukset ja ihmiset ympäri maailmaa käyvät vuoropuhelua keskenään, kansainvälisten ammatillisten organisaatioiden tukemana.* Kuten kaikki ammatit, myös sosiaalityö on muuttunut ja kehittynyt ajatusten ja ideoiden vaihtamisen seurauksena, ja vertaamalla käytäntöjä ja toimintaperiaatteita yli kansallisten rajojen, kulttuurien ja perinteiden. Kansainvälisten konferenssien, tutkimuksen, ja sosiaalityön ammattilaisten ja opiskelijoiden liikkumisen myötä uudet ideat tulevat keskustelun kohteeksi. 2. *Sosiaalityöntekijät ovat tekemisissä ihmisten kanssa, joihin vaikuttavat kansainväliset tapahtumat.* Kansainvälinen sosiaalityö on jokapäiväinen asia sosiaalityöntekijöille, koska se mitä tapahtuu ulkomailla, vaikuttaa myös niihin paikallisiin yhteisöihin, joissa sosiaalityötä teemme. Kaikki ihmiset aina sosiaalityöntekijöistä palveluiden käyttäjiin asti ovat osa globaalia verkostoa ja tulevat joko suoraan tai epäsuorasti kosketetuksi muualla maailmassa tapahtuneiden asioiden kanssa. 3. *Sosiaalityössä taistellaan epäoikeudenmukaisuutta vastaan puolustamalla sorrettuja ihmisiä ja vaikuttamalla politiikkaan, sekä paikallisesti että kansainvälisesti.* Sosiaalityön ammatillaiset ovat tekemisissä kansainvälisten kysymysten kanssa, kuten ekologisten katastrofien, sisällissotien ja taloudellisen köyhyyden ja riiston kanssa. Tällaiset tapahtumat saavat aikaan ihmisten massamuuttoa, kuten myös kansainvälistä ihmiskauppaa. 4. *Kansainvälinen toimintatapa on tunnistettava elementti sosiaalityössä, koska globaalien tapahtumien seurauksena sosiaalityötä harjoitetaan kansainvälisissä organisaatioissa kuten YK ja punainen risti.* Kansainväliset organisaatiot, kuten esimerkiksi Punainen risti, työllistävät sosiaalityöntekijöitä auttamaan sosiaalisten ongelmien kanssa painivia yhteisöjä (esim. massamuutot, sisällissodat, HIV ja AIDS).

3.5 Lapsisotilaat ja sosiaalityö - esimerkkinä Sierra Leonen DDR-ohjelma

Monilla kansainvälisillä toimijoilla ja järjestöillä ei ole tiettyjä toimintoja tai rooleja, jotka olisi nimetty sosiaalityöksi. Ne työskentelevät kuitenkin sosiaalityön piiriin kuuluvien asioiden kanssa,

kuten kehittämisen, sosiaalisen kehittämistyön, sosiaalisen hyvinvoinnin lisäämisen, sosiaalisen ja taloudellisen hyvinvoinnin standardien kehittämisen, sekä ammatillisen vaihdon sponsoroinnin kanssa. Näin ollen näiden toimijoiden työ sopii hyvin kansainvälisen sosiaalityön määritelmän alle. Yksi tällainen toimija on UNICEF, joka avustaa lapsia jotka ovat joutuneet kosketuksiin esimerkiksi aseellisten konfliktien kanssa, lapsityön kanssa, seksuaalisen riiston kanssa sekä HIV:n tai AIDS:n kanssa. (Healy 2008, 106-110.) Myös lapsisotilaiden kanssa tehtävä työ kuuluu mielestäni sosiaalityön piiriin, vaikka kaikki heidän kanssaan työtä tekevät eivät koulutukseltaan olisikaan sosiaalityöntekijöitä. Näin ollen kansainvälisestä sosiaalityöstä puhuttaessa voidaan siihen mielestäni sisällyttää lapsisotilaiden kanssa tehtävä työ.

Lapsisotilaita pyritään auttamaan mm. DDR-nimisen ohjelman avulla. Lyhenne tulee sanoista disarmament (aseistariisunta), demobilization (aseellisesta organisaatiosta irrottaminen), ja reintegration (yhteiskuntaan jälleensopeuttaminen). Aseistariisunta tarkoittaa nimensä mukaisesti erilaisten aseiden keräämistä ja talteenottoa taistelualueella. Aseistariisunta pitää usein sisällään aseiden keräämisen lisäksi taistelijoiden kokoamisen ja aseiden hallintaohjelmien kehitystä, kuten niiden turvallista varastointia tai tuhoamista. Monet lapsisotilaat eivät kanna asetta, jolloin aseenuovutuksen pitäminen sotilaan pääsyvaatimuksena kotiuttamiseen ja kuntoutukseen on sangen ongelmallista. Kotiuttamisvaiheessa sotilaat vapautetaan aseistautuneesta ryhmästä virallisesti ja kontrolloidusti. Lapsisotilaista kerätään perustietoja, joiden avulla heidän perheitään voidaan alkaa jäljittää. Heidän keskeisimpiä tarpeitaan arvioidaan, ja lapsille annetaan tietoa mitä on tapahtumassa ja mihin toiminnalla pyritään. Uudelleenintegrointi on pitkälinen prosessi, jonka tarkoituksena on tarjota lapselle jokin toteuttamiskelpoinen vaihtoehto aseellisessa konfliktissa taistelun sijaan. Lisäksi tarkoituksena on mahdollistaa lasten paluu takaisin omiin yhteisöihinsä. Perheet yhdistetään uudelleen, tai jos se ei ole mahdollista, etsitään lapsille vaihtoehtoiset huoltajat. Lapsille tarjotaan koulutusta ja opetusta ja laaditaan jokin suunnitelma lasten elinkeinon turvaamiseksi. Joissakin tapauksissa uudelleenintegroituvaiheessa tarjotaan myös psyko-sosiaalista tukea. (Child Soldiers Global Report 2008, 411-412.)

Pitkälliseen tukeen ei kuitenkaan usein ole varoja, mikä vaikeuttaa huomattavasti lasten onnistunutta palaamista siviilielämään (Child Soldiers Global Report 2008, 30). Haasteellisinta lapsisotilaiden aseistariisunta ja DDR-prosessin aloittaminen on silloin, kun konflikti ei ole vielä päättynyt. Stop the Use of Child Soldiers-koalition mukaan yritykset kotiuttaa lapsia konfliktin aikana eivät ole onnistuneet erityisen hyvin. Rauhan aikaansaaminen onkin suurin toivo lapsisotilaiden vapautumisesta. Joissakin tapauksissa aseistautuneet ryhmät ovat asettaneet kohtuuttomia ehtoja lasten vapaut-

tamiselle. Esimerkiksi Kongon Demokraattisessa tasavallassa jotkut aseistautuneet ryhmät ovat kieltäytyneet vapauttamasta lapsia, ellei hallitus suostu antamaan näille ryhmille yleistä armahdusta. Lisäksi epäturvalliset olosuhteet vaikeuttavat lasten auttamista. Parhaiten DDR-ohjelman onkin todettu onnistuvan, kun konflikti on jo päättynyt. (Child Soldiers Global Report 2008, 15, 27-28.)

Seuraavaksi kerron DDR-prosessista suurimmaksi osaksi Sierra Leonen kokemusten pohjalta. Ohjelmat ovat hyvin samankaltaisia eri maissa, mutta varmasti joitakin ominaisia piirteitä esiintyy kussakin maassa. Ennen kuin ryhdyn kertomaan DDR-prosessista, valotan kuitenkin hieman Sierra Leonen historiaa ja viimeisintä sotaa, jotta lukija tietää millaisen tilanteen keskellä lapsia on autettu.

3.5.1 Sierra Leonen historia ja sota

Sierra Leonen kansa kärsi yli kymmenen vuotta sodan kauhuja. Lapset olivat sekä uhreja, että pahantekijöitä sodassa. Sota päättyi viimein vuonna 2001, jättäen jälkeensä lukuisia entisiä lapsisotilaita, joista osaa voitiin auttaa enemmän, osaa vähemmän. Suurin osa sodan loppuun asti selvinneistä lapsisotilaista pääsi sodan loputtua palaamaan takaisin kotiin. (Williamson 2006.) 98 prosenttia aseellisista organisaatioista irrotetuista lapsista saatiin palautettua toisen tai molempien vanhempien-, vanhempien sisarusten-, tai muiden sukulaisten luokse (UNICEF 200; ref. Williamson 2006.)

Lukuisat vallankumoukset, levottomuudet, taloudellinen ja sosiaalinen heikentyminen, korruptio ja huono valtionjohto olivat Sierra Leonen tunnusomaisia piirteitä kolmen vuosikymmenen ajan maan itsenäistymisen jälkeen. Mylläkkä kiihtyi vuonna 1991, jolloin pieni joukko, joka kutsui itseään nimellä Revolutionary United Front (RUF), valloitti itäisen Sierra Leonen ja käynnisti sisällissodan, joka tuli maailmalla tunnetuksi julmuudestaan ja raakuuksistaan. Kansainvälisessä mediassa puhuttiin erityisesti RUF:n tekemistä kaikkein brutaaleimmista raakuuksista, kuten käsien ja jalkojen katkaisemisesta ja lasten sieppaamisista. RUF:n julistamat tavoitteet sisälsivät mm. korruption lopettamisen ja rauhan tuomisen Sierra Leoneen. (Williamson 2006.)

RUF:n toiminnalle tyypillistä oli hyökätä kyliin ja siepata lapsia joukkoihinsa. Toisinaan lapset pakotettiin suorittamaan hirmutekoja ja raakuuksia omia perheitään tai muita kyläläisiä kohtaan. Tätä toimintatapaa RUF toteutti saadakseen lapsissa aikaan tunteen, että he eivät koskaan enää voisi palata kotiin. Tällä tavalla pyrittiin vähentämään riskiä, että lapset karkaisivat RUF:n joukoista. Useita RUF:n nappaamia tyttöjä käytettiin seksuaalisesti hyväksi, ja osasta heistä tuli lopulta aikuisten miestaistelijoiden ”vaimoja”. (Williamson 2006.)

Varmuudella ei osata sanoa, miten monta lasta Sierra Leonen 12 -vuotisen sodan aikana siepattiin. UNICEF on kuitenkin raportoinut hallitukselta saamiinsa tietoihin ja lastensuojeluryhmien tietoihin perustuen, että 8466 lasta dokumentoitiin virallisesti kadonneiksi vuosina 1991-2002. Tästä luvusta uskotaan yli puolen olevan tyttöjä. Pelkästään vuonna 1999 4448 lasta ilmoitettiin kadonneiksi Sierra Leonessa. (Williamson 2006.)

Sierra Leonen monivuotisessa konfliktissa oli useita erilaisia vaiheita ja toimijoita: Sierra Leonen kansallinen armeija suoritti yhdessä vaiheessa vallankaappauksen, Economic Community of West African States suoritti omaa diplomaatia- ja rauhanturvaamistoimintaansa, Local Civil Defense Force (CDF) aktivoitui myös liikekannalle. Kaikki kolme osapuolta, RUF, CDF ja vallankaappaukseen osallistuneista henkilöistä koostunut Armed Forces Revolutionary Council, käytti laajamittaisesti lapsisotilaita sodassa. Vuonna 1999 kirjoitettiin rauhansopimus Loméssa, ja samalla käynnistettiin YK:n rauhanturvaoperaatio The United Nations Mission in Sierra Leona (UNAMSIL). Britannian hallituksen tekemä sotilaallinen interventio vuonna 2000 toi viimein taistelut päätökseen, ja DDR-prosessi aloitettiin uudelleen vuonna 2001. Ohjelma häiriintyi pariinkin otteeseen väkivaltaisuuksien vuoksi, mutta tammikuussa 2002 aseistariisunta ja aseellisista organisaatioista irrottaminen saatiin lopulta päätökseen. (Williamson 2006.)

3.5.2 Aseistariisunta ja aseellisesta organisaatiosta kotiuttaminen

Sekä Unicef, että suurin osa lasten parissa työtä tekevistä kansalaisjärjestöistä olivat yhtä mieltä siitä, että lasten DDR-ohjelma tulee olla erillinen aikuisten DDR-ohjelmasta, ja räätälöity erityisesti vastaamaan tyttöjen ja poikien erilaisiin tarpeisiin. Lasten kotiuttaminen asevoimista tapahtui Sierra Leonessa useaan eri otteeseen sodan aikana. Unicef ja muut toimijat neuvottelivat lasten vapauttamisesta, ja avustivat heidän uudelleenintegroitumistaan perheisiin ja yhteisöihin. NCDDR (National Committee for Disarmament, Demobilization and Reintegration) raportoi, että 6845 lasta kotiutettiin konfliktin aikana ja sen jälkeen. Näistä lapsista 189 kotiutettiin vuonna 1998, 1982 lasta vuosina 1999-2000, ja toukokuusta 2001 tammikuulle 2002 yhteensä 4674 lasta. Lomén rauhansopimuksessa sovittiin, että aseistariisunta- ja kotiutusprosessissa lapsisotilaita käsiteltäisiin eri tavalla kuin aikuisia sotilaita, ja heille annettaisiin erityistä huomiota. (Williamson 2006.)

Toukokuussa 2001, kun taisteluiden keskeyttämä kotiuttaminen jälleen jatkui, aseistariisunta tapahtui hurjaa vauhtia. Päätökset siitä koska, missä ja miten aseistariisunta ja kotiutus tapahtuisivat tehtiin pikaisesti, ja lastensuojeluun erikoistuneiden kansalaisjärjestöjen täytyi toimia nopeasti ehtiäk-

seen mukaan ja vaikuttamaan prosessiin. Aseistautuneista ryhmistä irrottautuminen tapahtui toisinaan paikoissa, joihin oli vaikea päästä maan tuhoutuneen infrastruktuurin vuoksi. Vaikka lasten kotiuttamisesta olikin tarkat ohjeet, niiden toteutus vaihteli huomattavan paljon paikasta toiseen. Kaikki toimijat eivät myöskään olleet riittävän tietoisia ohjeista. Yksi syy tähän oli rauhanturvaajien vaihtuvuus ja kierrättäminen; osalla heistä ei ollut tarvittavia tietoja eikä heitä oltu valmisteltu lasten erotteluun sotajoukoista ja heidän kotiuttamiseensa. Tämän seurauksena aseistariisunnan ja kotiuttamisen jälkeen Unicef ja kansalaisjärjestöt joutuivat neuvottelemaan lasten toimittamisesta niihin järjestöihin, jotka oli alun perin suunniteltu huolehtimaan juuri lasten uudelleenintegroinnista. (Williamson 2006.)

Kotiutettaville aikuisille sotilaille luvattiin rahallinen avustus ja jokin ammattikoulutus, kun taas lapsia autettiin perheen uudelleenyhdistymiseen liittyvissä asioissa, ja he saivat lisäksi valita joko kouluunmenon, tai jonkin työtaidon opettelun. Lapsille ei annettu rahaa, koska nähtiin riskinä, että lasten komentajat asevoimissa ottaisivat rahan itselleen. Tämän aikuisten ja lasten erilaisen auttamisen ja avustamisen vuoksi oli välttämätöntä aseistariisunta- ja kotiutusvaiheessa päättää, ketkä olivat todellisuudessa olleet mukana asevoimissa ja olivat täten oikeutettuja avustuksiin, ja kuka oli 18-vuotias ja kuka ei. Jotkut alaikäiset lapset väittivät olevansa 18-vuotiaita, jolloin lastensuojeluhenkilökunnan täytyi määritellä, kuka oli aikuinen ja kuka lapsi. (Williamson 2006.)

Toinen epäonnistuminen DDR-prosessissa Sierra Leonessa oli aseisiin liittyvien ohjeiden epäjohdonmukainen soveltaminen. Ohjeiden mukaan jokainen lapsi joka oli ollut osallisena aseellisissa ryhmittymissä tuli kotiuttaa ja oli oikeutettu saamaan saman avun, oli hän sitten itse kantanut asetta tai ei. Ohjeesta huolimatta jotkut rauhanturvaajat vaativat sekä aikuisilta että lapsilta, että he palauttivat aseensa, ja lisäksi todistivat osaavansa käyttää asetta. Tämän seurauksena moni lapsi jäi DDR-ohjelman ulkopuolelle. Näistä suuri osa oli tyttöjä, jotka RUF oli siepannut ja jotka olivat sodassa kantaneet kuormia, valmistaneet ruokaa ja tehneet muita vastaavia toimia sodassa. Useita tyttöjä oli myös seksuaalisesti hyväksikäytetty. (Williamson 2006.)

Heti kun lapset oli kotiutettu taistelukentiltä, heidät erotettiin aikuisista sotilaista. Tämä oli tarpeellista, jotta näiden aikuisten hallintavalta suhteessa lapsiin saatiin katkaistua. Jotkut lapset, erityisesti ne jotka olivat olleet CDF:n joukoissa sodassa, saattoivat palata suoraan omaan kotiinsa. Muut lapset vietiin väliaikaisesti ICC- keskuksiin (Interim Care Center). Yhteensä 5038 kotiutettua lasta asui ICC-keskuksissa, ennen kuin keskuksien suljettiin. Lisäksi 2166 lasta, jotka eivät olleet mukana so-

timassa, mutta jotka tarvitsivat apua perheensä jäljittämiseen, kävivät läpi ICC:n. (Unicef 2004; ref. Williamson 2006.)

Kun kotiutus alkoi, kuntoutuskeskuksissa alettiin jäljittää eloonjääneitä perheenjäseniä ja auttaa lapsia muutoksessa takaisin siviilielämään ja normaaliin lapsuuteen. Oleilu kuntoutuskeskuksissa oli tarkoitus rajata kuuteen viikkoon. Oli saatu kokemuksia siitä, että lasten pitäminen keskuksissa pidempään totutti heidät laitospelämään ja häytti myöhempää perheenyhdistämistä ja yhteisöön sopeutumista. Näin ollen suurin osa lapsista, joita ei saatu palaamaan kotiin kuuden viikon kuluttua, sijoitettiin sijaiskotiin, samalla kun perheiden ja sukulaisten jäljittämistä jatkettiin. Kuntoutuskeskuksessa olo ennen kotiinpaluuta todettiin erittäin hyödylliseksi välivaiheeksi vuosia sotimassa olleille lapsille. Lasten sopeutumista normaaliin elämään edistettiin erilaisten aktiviteettien avulla. Lasten päivät kuntoutuskeskuksissa muodostuivat säännöllisestä aikataulusta, työtehtävistä, oppitunneista, leikkimisestä ja pelaamisesta, taidetyöskentelystä, laulamisesta ja kulttuurisesti hyväksytyn käytöksen opettelusta. Länsimaista terapiaa tarjottiin huomattavan vähän, ainoastaan alle sadalle lapselle vuosina 1999-2001 kahdessa eri kuntoutuskeskuksessa. Tällainen länsimaille tuttu terapiaote nähtiin melko yksimielisesti tarpeettomana ja sopimattomana entisille lapsisotilaille. (Williamson 2006.)

3.5.3 Perheen yhdistäminen ja uudelleenintegrointi

98 prosenttia kotiutetuista lapsista Sierra Leonessa saatiin palaamaan joko toisen tai molempien vanhempien luokse, tai muiden sukulaisten luokse. Tätä tulosta ei kuitenkaan saavutettu helpolla. Lasten, perheiden ja yhteisöjen huomattaviin asennemuutoksiin vaikutti kärsivällinen pohjatyö yhteisöissä, perheiden jäljittäminen ja yhdistäminen, välimiesmenettely (mediation) perheiden kanssa, perinteiset puhdistautumisseremoniat, kouluun pääsy ja ammattikoulutus, sekä entisiä lapsisotilaita tukeva huomioiminen. Aiemmat vihamieliset asenteet erityisesti RUF:n joukoissa olleita lapsia kohtaan vaihtuivat hiljalleen anteeksiantoon ja ymmärrykseen siitä, että lapset oli pakotettu tekemään hirmutekoja. Uudelleenintegraatiota Sierra Leonessa tukivat taloudellisesti USAID ja muut lahjoittajat, Unicef koordinoi, valvoi ja avusti toimintaa, ja kansalliset sekä kansainväliset kansalaisjärjestöt suorittivat käytännön työn. (Williamson 2006.)

Helppointa uudelleenintegrointi oli lapsille, jotka olivat olleet CDF:n joukoissa. Sodan aikana suurin osa näistä lapsista pysyi kodin läheisyydessä, ja muut kyläläiset pitivät näitä lapsia ikään kuin suojelijoina. Valitettavasti suuri osa näistä lapsista suljettiin DDR-prosessin ulkopuolelle, ilmeisesti

poliittisista syistä. Näin ollen he eivät saaneet koulutus- ja ammattioppimismahdollisuutta, joka tarjottiin muille entisille lapsisotilaille. (Williamson 2006.)

RUF:n lapsille tilanne oli huomattavasti vaikeampi. Sodan aikana ja sen jälkeen monet yhteisöt eivät olleet valmiita hyväksymään näitä lapsia takaisin kotiin. Syyt olivat varsin ymmärrettävät: monet lapset oli pakotettu tappamaan perheenjäseniään tai naapureita, ja he olivat olleet taisteluissa mukana jopa yli viisi vuotta. Lapsille annettiin huumeita, jotta tappaminen olisi heille helppoa. Monet raajojen katkaisut ja muut hirmuteot olivatkin sodan aikana juuri näiden siepattujen lasten tekoa, ja yhteisöt ilmaisivat vihaa ja pelkoa näitä lapsia kohtaan ja sanoivat, että eivät milloinkaan enää halua nähdä heitä. RUF ja jotkut muut kapinallisryhmät toisinaan kaiversivat ryhmän kirjaimet lasten otsaan, rintaan, käsivarteen ja selkään, jotta lapset eivät voisi karata, sekä myös pelon luomiseksi. Sodan jälkeen lastensuojeluviranomaiset tavoittivat melkein sata tällaista lasta. Vuonna 2001 USAID/DCOF (United States Agency for International Development/Displaced Children and Orphans Fund) lahjoitti avustuksen Unicefille, jonka avulla lapsilta voitiin kirurgisesti poistaa nämä merkinnät. Sierra Leonen lastensuojelun kansalaisjärjestöjen henkilökunnan suorittaman kärsivällisen välimiestoiminnan ansiosta suurin osa RUF:n joukoissa olleista lapsista pääsi lopulta palaamaan kotiinsa ja omiin yhteisöihinsä. Iso osa tästä työstä tehtiin jo ennen kuin virallinen DDR-prosessi edes alkoi. Koska monet tulitaukosopimukset keskeytyivät taisteluiden alkaessa uudestaan, lasten aseistariisunta ja kotiuttaminen pysähtyi useaan otteeseen sodan aikana. Lastensuojeluhenkilökunta käytti näitä keskeytyksiä hyödykseen suorittamalla välimiestyötä yhteisöissä. Tämä oli yksi merkittävimmistä elementeistä joka mahdollisti lapsisotilaiden kotiinpaluun. (Williamson 2006.)

Uudelleenintegrointi Sierra Leonessa oli siis melko menestyksekkästä. Yksi merkittävä puute Sierra Leonen DDR-prosessissa oli kuitenkin se, että suuri määrä sodassa mukana olleista tytöistä jäi DDR-ohjelman ulkopuolelle. Kaikista kotiutetuista lapsista 92 prosenttia oli poikia ja 8 prosenttia tyttöjä, vaikka Unicef on arvioinut, että ainakin puolet vuosina 1991-2002 ”kadonneista” lapsista olisi ollut tyttöjä. (Unicef 2004; ref. Williamson 2006.) Syitä tyttöjen jäämiseen ohjelman ulkopuolelle oli useita. Yksi oli tyttöjen poiskäännyttäminen ohjelmasta, koska heillä ei välttämättä ollut asetta. Joidenkin tyttöjen sotilaskomentajat tai ”aviomiehet” eivät päästäneet heitä kotiutumaan, jolloin tytöt eivät myöskään päässeet ohjelmaan mukaan. (McKay & Mazurana, 2004; ref. Williamson 2006.) Jotkut tytöt eivät itse halunneet osallistua ohjelmaan, koska pelkäsivät sen leimaavan heidät sotaan osallistuneiksi. Suurena syynä olivat erilaiset pelot, sekä myös häpeä. (Coulter 2004; ref. Williamson 2006.)

Kokemuksesta on opittu, että lapsisotilaiden uudelleenintegrointi onnistuu parhaiten, kun lapsia auttava ohjelma käynnistetään heidän omissa kylissään, oman tutun yhteisön keskellä. Tällainen toiminta auttaa parhaiten ehkäisemään näiden lasten leimaamista ja hylkimistä, ja kun otetaan huomioon laajemmat tarpeet, onnistutaan vaikuttamaan tehokkaammin lasten, heidän perheidensä ja yhteisöjensä toipumiseen konfliktin jälkeen. (Child Soldiers Global Report 2008, 30.) China Keitetsi (Keitetsi 2006; ref. Healy 2008), entinen lapsisotilas, korostaa koko perheen toipumista, ei vain entisen lapsisotilaan. Perheet ovat voineet kärsiä suoraan lapsisotilaiden tekemistä brutaaleista teoista, ja tarvitsevat apua jos perheen uudelleenintegrointi aiotaan toteuttaa.

Healy (2008, 96) kirjoittaa psykososiaalisen tuen tarjoamisesta kulttuurin hyväksymin keinoin. Hän kertoo, että esimerkiksi erilaisten rituaalien käyttämisestä on huomattu olevan hyötyä erityisesti sellaisessa kontekstissa, jossa länsimaiset ajatukset mielenterveydestä eivät ole vallalla. Lapset voivat esimerkiksi kokoontua ryhmäksi ja polttaa univormunsa ja sotilasvaatteensa ikään kuin kääntäkseen selkensä tuolle vaiheelle elämässä. (Healy 2008, 96.) Myös Zack-Williams (2006) kirjoittaa siitä, miten tärkeää olisi kehittää metodeja alkuperäisten ihmisten omien voimavarojen ja ideoiden pohjalta, eikä suoraan kopioida eurooppalaisia ja amerikkalaisia malleja. Hän viittaa Gblahan (Gbla 2003; ref. Zack-Williams 2006), jonka mukaan perinteisten afrikkalaisten tapojen mukaan kuntoutukseen etsittäisiin yhteisöön pohjautuvia metodeja, ei yksilöllisiä. Zack-Williams ei ohita terapeuttien interventioden tarvetta, mutta puolustaa kuitenkin yhteisöön ja alkuperäiskansan lähestymistapoihin pohjautuvaa kuntoutusta, mikä on varsin haasteellista kansainväliselle sosiaalityölle ja ei-kansallisille järjestöille.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Aloitan tämän luvun esittelemällä tutkimuskysymykseni. Sen jälkeen kerron tutkimukseni metodologisista lähtökohdista ja valinnoista, eli elämäkertatutkimuksesta, omaelämäkerrasta, narratiivisuudesta, ja narratiivis-elämäkerrallisesta tutkimusmetodista. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineistoni ja kerron sen analysointiprosessista, ja lopuksi arvioin tutkimustani ja pohdin muutamia tutkimusentekooni liittyviä eettisiä seikkoja.

4.1 Tutkimuskysymykset

Lähestyn lapsisotilaan kokemuksia yhden omaelämäkerran kautta. Valitsin tutkimusaineistokseni Sierra Leonesta kotoisin olevan Ishmael Beahin kirjoittaman omaelämäkerran *Leikin loppu- lapsisotilaan muistelmat*. Tutkimuskysymyksiksieni muodostuivat:

1. Miten Ishmael muuttui lapsesta sotilaaksi.
2. Mitä traumoja ja oireita tästä Ishmaelille seurasi.
3. Miten Ishmael saatiin kuntoutettua sotilasuran jälkeen.

En etukäteen määritellyt tarkkoja tutkimuskysymyksiä, vaan halusin tutustua aineistooni ja katsoa, mitä teemoja tutkimukseni henkilön kertomuksesta nousee esiin ja mitä hän itse on pitänyt tärkeänä ja mistä hän on erityisen paljon kirjoittanut. Tämä siksi, että halusin tutkimuksestani mahdollisimman aineistolähtöisen. Jos olisin tehnyt esimerkiksi haastattelututkimuksen ja päässyt haastattelemaan entistä lapsisotilasta, olisin voinut muotoilla kysymykseni etukäteen tarkasti. Olisin myös voinut tehdä tarkentavia kysymyksiä, jos olisin kokenut sen olevan tarpeen. Kun taas aineistonani oli omaelämäkerta, katsoin sopivaksi lähestyä aihetta mahdollisimman avoimin mielin tutkiakseni, mitä teemoja tutkimukseni henkilön kertomuksesta nousee esiin ja mitä hän itse on pitänyt tärkeänä ja on tarinassaan korostanut. Näin koin parhaiten pääseväni käsiksi Ishmaelin omakohtaisiin kokemuksiin lapsisotilasteemaan liittyen.

4.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

4.2.1 Lähtökohtana elämäkerrallinen tutkimus

Tutkimukseni lähtökohta löytyy elämäkerrallisesta tutkimusperinteestä, vaikkakin oma painotukseni on narratiivisuudessa. Yksinkertaisesti sanottuna elämäkerralla tarkoitetaan yleensä jonkun muun kuin yksilön itse kirjoittamaa kuvausta yksilön elämästä (Huotelin 1996, 14). Elämäkertatutkimuksesta puolestaan on kyse silloin, kun tutkija käyttää aineistonaan erilaisia ihmisen elämää kuvaavia dokumentteja tarkastellakseen syvällisesti yhden ihmisen tai ihmisryhmän elämää. Elämäkertatutkimusta on eritelty mm. sillä perusteella, käyttääkö tutkija omaelämäkertoja, haastatellen kerättyjä elämäntarinoita, vai tekeekö hän elämänhistoriallista tutkimusta (Goodson 1992). Elämänhistoriallisessa tutkimuksessa kerrotun tai kirjoitetun elämäntarinan lisäksi tutkija kerää myös muuta aineistoa, kuten historiallisia dokumentteja ajalta, jolta elämäntarina on, tai muiden aikalaisten kirjoittamia kertomuksia ko. henkilöstä. Elämäkerrallinen tutkimus puolestaan keskittyy enemmän kertojan kokemaan elämään, eikä muun aineiston osuus ole niin tärkeä- tavoitteena on ymmärtää nimenomaan kertojan kokemuksia, ei todentaa kerrottua elämäkerta. (Erkkilä 2005, 197.) Syrjälä (2001, 205-206) kertoo, että elämäkertatutkimus tutkimusmetodina on saanut osakseen vuoroin arvostusta, vuoroin halveksuntaa. J. P. Roos (1987) on Suomessa nostanut elämäntarinat esiin jo varsin varhain, ja elämäkerrallinen lähestymistapa onkin maassamme saanut hyväksyttävän aseman lähes kaikissa ihmistieteissä (mt., 205-206). Sosiaalitieteissä ihmisten kertomukset elämästään ovat jo vuosikymmeniä olleet keskeistä laadullisen tutkimuksen materiaalia, ja viime aikoina sosiaalitieteiden piirissä on puhuttu jopa elämäkerrallisesta tai narratiivisesta käänteestä, niin suureksi elämäntarinoiden ja muiden kertomusten käyttö on kasvanut (Syrjälä 2001, 203).

Elämäkerrallisen lähestymistavan taustalla on näkemys elämän ja identiteettien rakentumisesta tarinoina. Eri tieteissä taustanäkemykset voivat vaihdella, mutta niitä yhdistää kiinnostus yksittäisen ihmisen ainutkertaiseen tapaan kokea, ajatella ja toimia. Ihmisen koko elämän ja hänen itsensä voidaan katsoa rakentuvan tarinoiden kertomisen kautta ihmisen kertoessa itselleen ja muille erilaisia tarinoita. Oman elämän reflektointi on ihmisen perustavanlaatuinen ominaisuus. Se on kerrontaa, jonka avulla ihminen rakentaa minuuttaan. (Syrjälä 2001, 204.) Elämäkertojen keskeinen anti on se, että niistä näkyy välittömästi miten ihmiset itse sanovat kokevansa elämänsä, sen kolhut ja ongelmat, ilman mitään muiden tekemiä kirjallisia tulkintoja tai haastattelijan ja haastateltavan interaktiota (Eskola & Suoranta 1998, 123-124).

Koska ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa tapaa tehdä elämäkertatutkimusta, saattaa kyseisen tutkimusmetodin käyttö tuntua aluksi hieman hankalalta – näin ainakin oman tutkimukseni kohdalla. Tutkijan päätettäväksi tulee monia asioita; montako elämäkerta pitää hankkia, käytetäänkö kirjallista materiaalia vai haastattelemalla hankittua, täydennetäänkö aineistoa muilla dokumenteilla jne. (Huotelin 1996, 16). Omassa tutkimuksessani valitsemani tutkimuskysymys ja aineisto määrittivät pitkälle metodologisia valintojani sekä saneli elämäkertatutkimukseni rajat ja puitteet. Haluni päästä tutkimaan lapsisotilaiden omakohtaisia kokemuksia ohjasi minut valitsemaan aineistokseni entisen lapsisotilaan kirjoittaman omaelämäkerran, koska muuta reittiä näihin kokemuksiin käsiksi pääsemiseen ei avautunut. Eskolan ja Suorannan (1998, 123-124) esittelemä ajatus elämäkertojen keskeisestä annista sen suhteen, että tutkija pääsee lukemaan tutkimuksensa henkilön kertomia kokemuksia ilman että välissä olisi muiden tekemiä tulkintoja tai haastattelutilanteen luomaan interaktiota, tuo omaan tutkimukseeni mielestäni antoisan ja valoisan näkökulman tutkimukseni rajoituksista huolimatta.

Elämäkerrallista tutkimusta voidaan siis tehdä hyvin monella tavalla. Näitä tapoja on pohtinut mm. Miller (2000), joka on erotellut elämäkerrallisessa tutkimuksessa kolme erilaista suuntausta: realistisen, uuspositivistisen ja narratiivisen suuntauksen. *Realistisessa* suuntauksessa aineiston keräämisen tarkoituksena on tutkia sosiaalisten ilmiöiden yleisiä ilmenemismuotoja, ja informanttien ajatellaan edustavan omilla näkökulmillaan objektiivista todellisuutta. Lähestymistapaan kuuluukin olennaisesti saturaation merkitys. Aineistoa kerätään paljon, jotta yleistyksiä voitaisiin tehdä. *Uuspositivistisessa* suuntauksessa jo olemassa olevien teorioiden ja käsitteiden avulla pyritään ennustamaan yksilöiden elämää. Myös tässä lähestymistavassa katsotaan, että objektiivinen todellisuus on olemassa ja sitä voidaan tutkia toimijoiden näkökulmasta. *Narratiivisessa* suuntauksessa lähtökohtana on kertojan näkökulma. Tavoitteena on yksilön ainutlaatuisen näkökulman ymmärtäminen omassa kontekstissään, eikä erimerkiksi joidenkin asioiden paikkansapitävyyden tarkistamisella muiden lähteiden avulla ole niinkään merkitystä. Kontekstin käsite on narratiivisessa näkökulmassa monimerkityksinen, se kattaa tarinan sijoittumisen tiettyyn sosiaaliseen struktuuriin, aikaan ja paikkaan, ja lisäksi huomioidaan kerronnan sosiaalinen konteksti. Oma tutkimukseni on elämäkerrallista tutkimusta juuri tästä viimeksi mainitusta narratiivisesta suuntauksesta käsin.

Antikainen (1991, 301) on näkemyksissään lähellä Milleriä: hänen mukaansa elämäkertoja voidaan tutkia objektiivisina elämäkertoina, subjektiivisina elämäkertoina ja tarinoina (narrative). Ensimmäinen näistä vaatii useita haastatteluja ja lisäksi dokumenttiaineiston käyttöä elämäkerran ohella. Subjektiivisessa elämäkerrassa on kyse omaelämäkerrasta, siitä miten kirjoittaja näkee oman elä-

mänsä tapahtumat. Kun elämäkertoja tarkastellaan tarinoina, niissä esitetyn ei katsota olevan suora heijastus tapahtuneesta, vaan niistä välittyy tietty henkilökohtaisesta kokemuksesta käsin konstruoitu näkemys. Oma lähestymistapani on jonkinlainen sekoitus kahta viimeksi mainittua. Koska aineistonani on omaelämäkerta, tutkin sitä subjektiivisena elämäkertana tavoitteenani ymmärtää kirjoittajan omaa kokemusta ja sitä, miten kirjoittaja itse näkee tietyt oman elämänsä tapahtumat. Toisaalta lähestyn aineistoani myös tarinana, jolloin en oleta sen jokaisen kohdan vastaavan täydellisesti todellisuutta.

Roos (1987, 39-44) on esittänyt neljä eri perusvaihtoehtoa, joiden pohjalta elämäkertoja voidaan analysoida. Nämä vaihtoehdot ovat yksittäisten elämäkertojen analyysi, elämäkertojen esitystavan ja muodon analyysi, useiden elämäkertojen kvantitatiivinen analyysi, sekä useiden elämäkertojen kvalitatiivinen analyysi. Elämäkertojen kvalitatiiviseen analyysiin Roos on antanut seuraavanlaisen ohjeen: aineistosta poimitaan sen sisältämät keskeiset aiheet ja teemat, tai sitten aineisto pyritään ryhmittelemään tyypeiksi, selviksi ryhmiksi toistensa kanssa samankaltaisia elämäkertoja. Kun aineisto on laaja, tarvitaan tiivistämistä ja valikointia ja jätävä teoreettinen rakenne, jos aineisto ei ole kovin yhtenäinen. Roos kuitenkin korostaa, että jaottelu tyypittelyyn ja teemoitteluun on asioita yksinkertaistava: jokainen elämäkerta-aineisto edellyttää sellaisen tarkastelukulman löytämistä, joka on vain tuolle tietylle aineistolle ominainen. Aineisto siis määrittää etupäässä sen, mikä lähestymistapa siihen sopii. Koska oma aineistoni koostuu vain yhdestä omaelämäkerrasta, tyypittely ei ole mahdollista. Teemoittelu sen sijaan on, ja sille tielle olenkin analyysiä tehdessäni lähtenyt. Tästä kerron lisää luvussa 4.3.

4.2.2 Aineistona omaelämäkerta

Aineistona tässä narratiivis- elämäkerrallisessa tutkimuksessani on yksi omaelämäkerta. Huotelin (1996, 14) määrittelee omaelämäkerran yksinkertaisesti ja ymmärrettävästi henkilön itsestään kirjoittamaksi elämänkuvaukseksi. Näitä henkilökohtaisia elämänkuvauksia, omaelämäkertoja, on tehty jo kauan: 300-400-luvulla eläneen kirkkoisä Augustinuksen *Tunnustuksia* -teosta pidetään nykyaikaisen omaelämäkerran pioneerina, vaikkakin omaelämäkertoja on kirjoitettu jo paljon aikaisemmin antiikin ajoista lähtien. 1600-luvulta eteenpäin omaelämäkertojen kirjoittaminen on yleistynyt. Nykyään omaelämäkerrat ja muut reaalisista ihmisistä kertovat tarinat ovat erittäin suosittuja, eikä elämäkertoja kirjoita enää ainoastaan tunnetut henkilöt; siitä on yhä enemmän tullut ”tavallisten ihmisten” juttu, etenkin niiden, jotka ovat kokeneet erityisen dramaattisia elämäntapahtumia.

Tämä laajalle levinnyt, merkittävä kirjallisuuden genre on luonut välittävän kategorian fiktiivisen tarinan ja reaalisen elämän välille. (Hänninen 1999, 40-41.)

Vilkko (1997, 76-77) kuvaa omaelämäkertaa mm. siten, että sen keskiössä on yksilö, joka ensisijaisesti elämästään kertoessaan ilmaisee itseään. Kirjoittaja kertoo siitä, kuka hän kokee olevansa, ja miten hänestä tämä persoona tuli. Kirjoittaessaan yksilö jäsentää ja järjestelee elämänkulkunsa tapahtumia, ja samalla tulee muovanneeksi käsitystä itsestään. Näin tekemällä hän antaa tietyllä tavalla mieltä elämälleen, ja selittää elämäntarinan kerronnallaan nykyistä minäänsä. Sen lisäksi, että kirjoittamalla henkilö selvittää itselleen kuka hän on, kertominen on myös elämän esittämistä jollekulle, kuulijalle tai lukijalle (mt., 77). Elämäkerran kirjoittaja pyrkii kirjoittamaan siten, että kuviteltu lukija ymmärtäisi hänen tarkoituksiaan, pysyisi kirjoitetun rajoissa ja tulkitsisi sanotun oikein. Lukija joko suostuu näihin ehtoihin tai ei, mutta hän etsii ja löytää tekstistä myös muita merkityssäältäjä kuin mitä kirjoittaja on siihen sisällyttänyt. (Kohli 1981, 66; Chatman 1978, 147-151.) Jos kirjoittaja on kommentoinut omaa esitystapaansa, nämä kommentit on syytä ottaa huomioon omaelämäkertaa tulkittaessa. Niistä voi saada tulkinnan kannalta kallisarvoista tietoa kirjoittajan perspektiivistä kertomaansa. (Vilkko 1997, 95.) Elämäkertatutkimuksessa on ollut tapana arvioida haastattelijan ja haastateltavan kasvokkaaisen vuoropuhelun vaikutuksia syntyneeseen aineistoon. Tällainen interaktionäkökulma soveltuu myös kirjoitetun omaelämäkerran analyysiin. Tällöin vuorovaikutus on välillistä interaktiota. Kirjoittajan on kerrottava itsestään siten, että lukija voi luottaa kirjoittajaminän ja tekstin minän olevan yksi ja sama henkilö. (Mt., 92.)

Kirjoittaja valikoi aineksia omaelämäkertansa omien tärkeysriteereidensä mukaan, vaikka samalla valikointia ohjaavat myös kulttuuriset elämänjäsennykset (Vilkko 1997, 93). Omaelämäkerta altistuukin varsin helposti subjektiivista luonnettaan koskevalle kritiikille, jos siihen suhtaudutaan kuin sosiaalishistorialliseen dokumenttiin. Vilkko (1997, 91-92) onkin korostanut, että omaelämäkertoja voidaan tarkastella myös teksteinä, kulttuurituotteina. Painopiste siirtyy tällöin eletyn ja koetun kuvaukseen, kerronnalliseen kokonaisuuteen, jota voidaan pitää sosiaalisen todellisuutemme toisena tasona. Tällöin lähtökohtana ei pidetä sitä, että kertomus elämästä olisi tapahtuneiden asioiden suora heijastus, vaan huomioidaan myös se, että omaelämäkerralla on omat tuotantoehtonsa, joiden puitteissa se on syntynyt. Omaelämäkerta on yksilön elämäntapahtumistaan kulloiseenkin tilanteeseen sopivaksi muokkaama konstruktio. Omaelämäkerta on yksilö –ja tilannesidonnainen, mutta lisäksi se on voimakkaasti kulttuurisidonnainen, mikä myöskin tulisi sitä tulkittaessa ottaa huomioon.

Roos (1987, 33-35) muistuttaa, että reliabiliteetin ja validiteetin ongelmaa ei luonnontieteille tyypillisellä tavalla pysty ratkaisemaan elämäkerta-aineistoa käytettäessä. Kun pohditaan aineiston luotettavuutta, voidaan todeta, että omaelämäkertoihin todennäköisesti mahtuu mukaan paljon muistivirheitä ja vääriä ja puutteellisia yksityiskohtia. Näin ollen omaelämäkertoja ei voida käyttää jonkin historiallisen tapahtumaketjun tarkkana kuvauksena. Sen sijaan omaelämäkerrat kertovat olennaisen siitä, miten oma elämä kertojan näkökulmasta on kertomushetkellä hahmottunut, mitkä asiat ovat siinä päällimmäisiä ja mitkä toissijaisia. Toisaalta taas omaelämäkerroissa on esimerkiksi haastatteluihin verrattuna se ongelma, että paljon mielenkiintoisia ja tutkimuksen kannalta keskeisiä asioita voi jäädä kertomatta, haastattelijahan ei ole paikalla esittämässä tarpeellisia kysymyksiä. Toisin kuin omaelämäkerran, elämäkerran tekeminen perustuu Roosin mukaan pitkälti haastatteluun, eli haastattelijan ja haastateltavan väliseen vuorovaikutukseen; elämäkerta onnistuu, jos tämä vuorovaikutus onnistuu. Näin ei taas ole omaelämäkerran suhteen: siinä mikään vuorovaikutussuhde ei häiritse kirjoittajaa.

Syrjälä ja Numminen (1988, 71-72) tuovat esiin mielestäni oleellisen seikan elämäkerroista: elämäntarina on aina otos tai näyte menneistä tapahtumista. Ihmisen kertoessa elämäntarinaansa hän valikoi, arvioi ja painottaa sitä, mitä hänen elämässään aiemmin on tapahtunut. Lisäksi arviointi tapahtuu tämän päivän näkökulmasta; menneitä tapahtumia arvioidaan nykyisen tietämyksen valossa. Myös Huotelinin (1996, 24) mukaan kertoessaan tarinaansa yksilö luo itsestään valikoidun kuvan. Kaikkea ei välttämättä kerrota. Lisäksi Huotelin (mt., 26-27) tuo esille oleellisen seikan muistin keskeisyydestä omaelämäkerran kirjoittamisessa. Omaelämäkerrallista muistia voidaan lähestyä mm. kopioteorian, rekonstruktiteorian ja osittaisen rekonstruktiteorian kautta. *Kopioiteorioissa* muistojen nähdään olevan kopioita menneistä tapahtumista. Muistin *rekonstruktioiteorioissa* muistia ei sen sijaan nähdä menneisyyden tapahtumien tarkkana tallentajana, vaan muisti ennemminkin tulkitsee, muokkaa ja valikoi menneisyyden tapahtumia. Muisti on luonteeltaan uudelleen rakentavaa, tapahtumat eivät reaalisessa elämässä ole tapahtuneet sellaisenaan. *Osittainen rekonstruktioiteoria* on ikään kuin edellisen lievennys. Tämän näkemyksen mukaan muistot sisältävät informaatiota alkuperäisestä kokemuksesta, mutta niihin on myös sulautunut alkuperäiseen kuulumattomia elementtejä.

Omaelämäkerralla tutkimusaineistona on siis hyvät ja huonot puolensa, kuten elämäkertatutkimuksella laajemminkin. Nähdäkseni oleellista on, että kyseiselle tutkimukselle ei aseteta vääränlaisia odotuksia. Kuten yllä on tullut esille, ei näillä metodeilla tutkimusta tehdessä voi olettaa, että asiat ovat reaalisessa maailmassa tapahtuneet juuri siten, kuin esimerkiksi omaelämäkerran kirjoittaja

kertoo. Kun lähestymistapa ja odotukset ovat oikeat, on elämäkertatutkimus sen sijaan mielestäni erittäin antoisa lähestymistapa esimerkiksi ihmisten omakohtaisia kokemuksia tutkittaessa. Elämäkertojen hyvänä puolena tutkimusmateriaalina on pidetty sitä, että ihminen saa päättää itse mistä asioista hän kertoo (Syrjälä & Numminen 1988, 70). Ihminen nähdään siten aktiivisena subjektina, ei tutkimuksen objektina. Tutkittava kertoo niistä tapahtumista joita hän pitää merkittävinä ja jättää kertomatta niistä asioista, joita hän ei halua muistella. (Mt. 70.) Näin kirjoittajan mielestä se, mikä on oleellista ja keskeistä, tulee kerrotuksi. Kun omaelämäkertaa lähtee analysoimaan, on tärkeää pohtia sitä, missä kontekstissa kyseinen teksti on tuotettu. Jokaisella on useita potentiaalisia elämäntarinoita, joista voi esittää useita eri versioita riippuen kontekstista. On mietittävä kenelle, millä tarkoituksella ja millä painotuksella kirjoittaja kirjoittaa. Kertomukseen vaikuttaa myös elämänvaihe; elämäkerralla ei oikeastaan ole loppua sanan varsinaisessa merkityksessä, koska kertoja esittää tarinansa eläessään, mutta silti tarinalle annetaan yleensä jokin loppu. (Roos 1988, 148.)

Nämä seikat olen pyrkinyt pitämään mielessäni analyysiä tehdessäni. On selvää, että myös Ishmael on kirjoittanut tietyssä tilanteessa tiettyjä tarkoituksia varten, ja nämä tarkoitukset ovat varmasti vaikuttaneet siihen, mitä hän on kertonut, mitä on jättänyt kertomatta, ja miten hän on asioista kertonut.

4.2.3 Tutkimusmetodina narratiivis-elämäkerrallinen lähestymistapa

Narratiivisuuden käsitteelle ei ole vakiintunut suomenkielistä nimitystä; Hänninen (1999) esimerkiksi käyttää termiä tarinallisuus. Monesti termejä narratiivi, kertomus ja tarina käytetään toistensa synonyymeina (Heikkinen 2001, 116). Syrjälä (2001, 213) hahmottaa tarinallisuuden yleiseksi metodiseksi viitekehykseksi, jossa huomio kohdistetaan tarinoihin todellisuuden rakentajana ja välittäjänä. Tutkimuksellisesti kyse on sellaisten kertomusten analysoimisesta, joissa on alku, loppu ja juoni (mm. elämäntarinat, haastattelutekstit, päiväkirjat, kirjeet ym.). Tarinallisella tutkimuksella ei ole yhtenäistä ja tarkkaan määriteltyä metodologista tapaa, vaan kuten Hänninen (1999,16) sanoo, se on pikemminkin ikään kuin ”avoin keskusteluverkosto”, jota yhdistää tarinan käsite.

Narratiivisen tutkimuksen juuret löytyvät kertomusten analyysistä, joka tutkii kertomusten rakennepiirteitä, lajityyppejä, traditioita jne. Kertomusten analyysin eri suuntauksista tunnetuimpia on narratologia eli kertomusten yleisen syvärakenteen ja universaalin kieliopin etsintä, jonka yksi kuuluisa harrastaja oli mm. Claude Levi-Strauss. Kirjallisuudentutkimuksessa tarinaa tarkastellaan suhteessa kirjallisuuden ja kerronnan perinteeseen, mutta ei niinkään suhteessa muuhun todellisuuteen.

Narratiivisen tutkimuksen tavat ja oivallukset ovat suurelta osin kotoisin juuri tämän tutkimustradition piiristä. (Hänninen 1999, 16-17.) Tarinan käsitteen leviäminen eri tieteenalojen käyttöön kertoo sen potentiaalista tehdä ymmärrettäväksi ihmiselämän eri muotoja. Tarinan käsitettä käytetään hyvin monissa eri merkityksissä: sillä voidaan viitata kaunokirjallisiin tuotteisiin, suullisesti kerrottuihin tarinoihin, jopa elävän elämän episodeihin. Käsitteen käyttötapojen kirjavuus voi aiheuttaa sekaannustakin. (Hänninen 1999,19.)

Narratiivinen lähestymistapa sopii hyvin ihmisen tarkasteluun aktiivisena, merkityksiä antavana toimijana sekä ihmiselämän ilmiöiden tutkimiseen prosessimaisina, kielellisesti tulkittuina sekä aikaan ja paikkaan sidottuina. Hänninen (1999, 107-108) on hahmotellut narratiivisuuden tyypillisiä piirteitä, vaikka yleispätevää narratiivin määritelmää ei löydykään. Hännisen mukaan ehkä keskeisin narratiiville ominainen seikka on, että narratiivi on ajallinen. Siinä on alku, keskikohta ja loppu, jotka seuraavat ajallisesti toisiaan, joskaan ei välttämättä lineaarisesti. Narratiivi on dramaattinen, sen tapahtumat liikkuvat moraalisessa ja emotionaalisessa jännitekentässä, jossa onni ja epäonni, vaara ja pelastus, kunnia ja häpeä, tappio ja voitto, yhteys ja erillisyys kamppailevat keskenään. Narratiivi on lisäksi juonellinen; tapahtumat eivät seuraa toisiaan irrallisina vaan kytkeytyvät toisiinsa syiden ja seurausten ketjuina. Narratiivi kiinnittää huomiotaan valikoiden niihin seikkoihin, joilla on merkitystä juonen kulun kannalta. Narratiivi on kontekstuaalinen ja ainutkertainen: sen tapahtumaketjut kytkeytyvät aikaan ja paikkaan. Samalla narratiivi on myös yleinen: sen ainutkertaiset tapahtumat esittävät jonkin yleisemmän totuuden inhimillisestä kokemuksesta. (Hänninen 1999, 107-108.)

Erkkilä (2005, 199-201) avaa narratiivisuuden käsitettä tietämisen tavan ja tiedon luonteen suuntaan. Hän viittaa Bruneriin (1987, 11-12) jonka mukaan ”kertomukset” eivät tapahdu todellisessa maailmassa, vaan ihmiset rakentavat niitä mielessään jäsentämällä kokemuksensa ja muistinsa narratiivisen ajattelun avulla. Erona tällaiseen narratiiviseen tiedonmuodostuksen tapaan Bruner (1986, 11-13) esittää loogis-tieteellisen tiedonmuodostuksen, joka on empirististä päättelyä. Tällainen ajattelu etsii yleispätevää, ajatonta totuutta, narratiivinen tiedonmuodostus on puolestaan kontekstuaalista, etsien tiettyjä yhteyksiä tapahtumien välillä. Narratiivisuus tutkimuksessa viittaa lähestymistapaan, joka kohdistaa huomionsa kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Tutkimuksen ja kertomuksen suhde voidaan ymmärtää kahdella tapaa: toisaalta tutkimus voi käyttää materiaalinaan kertomuksia, toisaalta tutkimus voidaan ymmärtää kertomuksen tuottamiseksi maailmasta. (Heikkinen 2001, 116.) Syrjälän (2001, 214) mukaan narratiivisen tutkimuksen uskottavuus ei pohjaudu

perusteluihin ja väitelauseisiin, vaan sen kykyyn vakuuttaa lukija ja saada hänet eläytymään tarinaan.

Jo aiemmin on tullut esille se seikka, että elämäkertatutkimus ja narratiivinen tutkimus ovat hyvin monimuotoisia tutkimusmetodeja. Myös Erkkilä (2005, 196) kirjoittaa siitä, miten narratiivisella ja elämäkerrallisella lähestymistavalla ei ole yhtenäistä tutkimustapaa, vaan ne muodostavat väljän tutkimuskehiksen. Näin ollen tutkijat voivat tehdä hyvinkin erilaista narratiivista ja elämäkerrallista tutkimusta. Lisäksi eri tieteenalat tuovat tutkimukseen omat erityispiirteensä. Erilaisia narratiivisen ja elämäkerrallisen tutkimuksen lähestymistapoja tutkaillessani tulin huomaamaan, että omat ajatukseni ovat hyvin lähellä Erkkilän käsitystä kyseisistä tutkimusmetodeista. Erkkilä (2005, 196) kuvaa artikkelissaan *Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus* tutkimuksensa narratiivis-elämäkerrallisen tutkimusmetodin tarkoittavan asennetta, jossa hän pyrkii ymmärtämään yksilön ainutlaatuista (ja muuttuvaakin) näkökulmaa suhteessa tutkittavaan ilmiöön. Hän on kiinnostunut siitä, miten yksittäinen ihminen jäsentää kokemuksiaan ja millaista tarinaa tai juonta hän niistä kertoo. Erkkilä painottaa persoonallisen kokemusmaailman ymmärtämistä ja kuvaamista. Kokemuksen käsite onkin hyvin keskeinen sekä narratiivisessä, että elämäkerrallisessa lähestymistavassa. Kerrottujen tarinoiden nähdään kuvaavan kokemusmaailmaa. Kokemusten tutkiminen on ongelmallista, koska toisen ihmisen kokemuksia ei voi tavoittaa muuta kuin erilaisten kuvausten kautta, jotka jo sisältävät koetun tulkintaa. Narratiivisessa ja elämäkerrallisessa tutkimuksessa tutkimuskohteeksi tulevatkin kertomukset, joita kokemuksen kuvaajina ei pidetä fiktiona tai satuina: ne ovat kertojalle tosia. (Erkkilä 2005, 201.) Yksittäisen ihmisen kokemus on juuri sitä, mitä minäkin haluan tutkimuksessani lähteä avaamaan. Erkkilän tavoin myös minä haluan pyrkiä tutkimuksessani ymmärtämään yksilön näkökulmaa ja sitä, miten yksittäinen ihminen jäsentää kokemuksiaan ja millaista tarinaa hän niistä kertoo.

4.3 Aineiston esittely ja analyysi

Pohdin hyvin pitkään, mitä kautta pääsisin lähestymään ja tutkimaan lapsisotilaan kokemuksia. Reitin löytäminen ei ollut helppoa; lapsien toimiminen sotilaana on ilmiö, johon ei Suomesta käsin välttämättä ole helppo päästä käsiksi. Tutkimusta lapsisotilaista on toistaiseksi tehty melko vähän, ja Suomeen tulevia entisiä lapsisotilaita koskevat tiedot ovat salaisia, eivätkä näiden lasten kanssa työskentelevät tahot voi antaa mitään tietoja Suomeen esimerkiksi pakolaisina tulleista entisistä lapsisotilaista. Yhtenä vaihtoehtona pohdin niiden työntekijöiden haastattelemista, jotka Suomessa näitä lapsia kohtaavat. Tällaisia työntekijöitä ovat mm. tulohaastatteluja tekevät sosiaalityöntekijät,

Helsingin ulkomaalaispoliisi ja Maahanmuuttoviraston turvapaikkahaastattelija. Tällainen haastattelututkimus ei olisi kuitenkaan ollut riittävän lähellä haluani tutkia lapsisotilaiden omakohtaisia kokemuksia ja ajatuksia.

Valitsin tutkimusaineistokseni omaelämäkerran *Leikin loppu. Lapsisotilaan muistelmat*. Teos on 317 -sivuinen omaelämäkertateos, jonka on kirjoittanut Sierra Leonesta kotoisin oleva Ishmael Beah (s. 1980). Kun aloitin tekemään pro gradu tutkielmaani, *Leikin loppu* oli ainoa lapsisotilaan elämästä kertovat elämäkertateos jonka löysin. Vaikka valinnanmahdollisuuksia eri elämäkertojen välillä ei ollut, olen silti tyytyväinen löytämäni aineistoon. Ishmael on kirjoittanut hyvin rikkaan ja monipuolisen kuvauksen elämästään ennen Sierra Leonen sotaa, päätymisestään lapsisotilaaksi, elämästään lapsisotilaana, sekä reitistä pois sodasta kuntoutuskeskuksen kautta. Kirjan ensimmäisissä luvuissa Ishmael kertoo hieman perhetaustoistaan. Ishmaelin vanhemmat erosivat kun hän oli vielä lapsi, ja Ishmael asuu veljensä Juniorin, isänsä, ja vaihtuvien äitipuolien kanssa. Muutaman kilometrin päässä naapurikaupungissa asuvat Ishmaelin ja Juniorin äiti, jonka luona he useasti vierailevat. Ishmaelin nuorin veli, Ibrahim, asuu äidin kanssa. Lisäksi perheeseen kuuluu isoäiti Mamie Kpana, joka asuu Kabatissa.

Luettuani aineiston läpi, huomasin tarinan kerronnan etenevän Ishmaelin kolmen eri merkittävän elämänvaiheen kautta. Ensimmäinen oli aika ennen Ishmaelin sotilasuraa, toisena vaiheena sotilasura, ja kolmantena aika sotilasuran jälkeen. Ensimmäinen osa kattaa kirjan ensimmäiset 11 lukua, joissa Ishmael kertoo elämästään ennen sotaa, siitä miten hänen elämänsä sodan syttymisen jälkeen muuttui ja miten hän lopulta päätyi lapsisotilaaksi. Lapsisotilaaksi joutuminen tuntuu olevan kertomuksessa tärkeä ja keskeinen seikka, ehkä jopa yksi keskeisimpiä, sillä ensimmäiset 11 lukua kirjan 21 luvusta toimivat ikään kuin johdantona ja perusteluna sille, miksi ja miten Ishmaelista tuli sotilas. Lapsisotilaana toimimisesta kirjassa ei ole erityisen montaa lukua; toinen osa kattaa ainoastaan luvut 12-14. Tarkemmin ja pidempään Ishmael on kuvaillut sitä, miten hänen lapsisotilasuransa loppui, elämisen vaikeudesta kuntoutuskeskuksessa ja piinaavista muistikuvista, joiden kanssa hän joutui pitkään taistelemaan. Kolmas ja viimeinen osa käsittääkin luvut 15-18, joissa Ishmael kertoo kuntoutuksestaan ja luvut 19-21 jotka kertovat ajasta kuntoutuksen jälkeen. Voisi siis sanoa, että kirjassa korostuu kaksi seikkaa ylitse itse lapsisotilaana toimimisen: miten tilanteeseen on jouduttu, ja miten siitä päästiin pois. Miten Ishmaelista tuli sotilas, ja miten hän lakkasi olemasta sitä. Näiden kahden suuren teeman välissä Ishmael on kertonut runsaasti siitä, mitä sotilaana toimiminen hänen elämässään sai aikaan, eli millaisia oireita ja seurauksia lapsisotilaana toimiminen toi tullessaan.

Kun olin jakanut aineistoni edellä mainittuihin kolmeen osaan (aika ennen sotilasuraa, sotilasura, ja aika sotilasuran jälkeen), pureuduin lähinnä ensimmäiseen ja viimeiseen osaan. Ajalta ennen Ishmaelin sotilasuraa etsin tekijöitä joiden vaikutuksesta Ishmael muuttui sotilaaksi: mitkä lähtökohdat hänen elämässään ajoivat hänet mukaan armeijaan? Mitkä seikat tekivät mahdolliseksi sen, että Ishmael kykeni tappamaan vihollisiaan? Ajalta sotilasuran jälkeen etsin kaikki seuraukset ja oireet, joita Ishmael kertoo sotilasuran hänelle aiheuttaneen. Lopuksi etsin tästä samaisesta vaiheesta seikat, joita hän kertoo kuntoutuksestaan ja omasta toipumisestaan. Nämä kolme teemaa valitsin tutkimusalueikseni aineistosta, koska ne olivat mielestäni mielenkiintoisimmat, ja lisäksi koin Ishmaelin kuntoutuksen takaisin siviiliyhteiskunnan jäseneksi olevan sosiaalityön näkökulmasta mielenkiintoista. Samalla rajautui pois paljon muuta mielenkiintoista; yhtenä vaihtoehtoisena lähestymistapana mainittakoon esimerkiksi afrikkalaiset tarut, joita teoksessa oli useita. Niillä vaikutti olevan Ishmaelille ja hänen ystävilleen varsin suuri merkitys. Pojat kertoivat taruja toisilleen monessa kohdassa, ja niillä tuntui olevan heille varsin voimaannuttava, turvaa tuova ja hoitava vaikutus. Myös Ishmaelin elämä siviilissä kuntoutuksen jälkeen jää tutkielmassani vain muutaman kommentin varaan. Molemmista teemoista olisi saanut paljon irti, mutta kaikkea mielenkiintoista ei yhteen opinäytetyöhön ollut mahdollista sisällyttää.

4.4 Eettinen pohdinta ja tutkimuksen arviointi

Kuten jo aiemmin kerroin, minulle ei avautunut mahdollisuutta saada Suomeen tulleiden entisten lapsisotilaiden yhteystietoja, enkä näin ollen voinut saada heihin yhteyttä. Mutta vaikka tällainen tilaisuus olisi avautunutkin, en silti olisi ryhtynyt tekemään esimerkiksi haastattelututkimusta. Kokisin sen eettisesti liian arveluttavana, koska haastattelemalla entisiä lapsisotilaita repisin auki vanhoja haavoja vain omia tutkimustarpeitani varten, vailla minkäänlaista terapeutista ammattitaitoa. Omaelämäkerran valinta aineistoksi on minusta eettisesti kestävä ratkaisu; sitä käsittelemällä en tee vahinkoa kenellekään, mutta pääsen silti käsiksi lapsisotilaan vaikeisiin kokemuksiin ja voin tuoda niitä tietäväksi.

Vilkko (1997, 81) kertoo, että tutkimukset, joissa on aineistona käytetty omaelämäkertoja, loistavat usein tyhjiyytään niiltä osin, kun tutkijan tulisi arvioida omaa rooliaan ja vaikutustaan tutkimuksen lopputulokseen. Itsekritiikin sijaan tutkija saattaa tykittää aineistoa kritiikillä siitä, miten se voi olla puutteellista, äärimmäisen subjektiivista ja luotettavuudeltaan heikkoa aineistoa. Tulkitsijan tulisi kuitenkin rohkeasti koittaa analysoida seuraavia kysymyksiä: miten luen tarinaa, mihin kertojan

kokemuksiin omat kokemukseni ja tietoisuuteni vastaavat ja minkälaisia merkityksiä rakentuu päässäni tekstiä lukiessani? (Mt., 81.) Vilkkö viittaa Weintraubiin (1975, 827) joka on huomauttanut, että ellei tutkija pyri asettumaan yksilön asemaan omaelämäkerran kirjoittajana –hae kirjoittavan subjektin näkökulmaa ja havaitse sen sisältämiä rajoituksia –hän ei lue elämäntarinaa rehellisesti eikä tee oikeita tulkintoja. Oikeita tulkintoja voi lähteä tavoittelemaan yrittämällä eläytyä kertojan maailmaan. Eläytyminen on kuitenkin hyvin ongelmallista, koska kertojan ja vastaanottajan kokemusmaailmat voivat olla niin erilaiset, että ne törmäävät väistämättä. (Vilkkö 1997, 83-84.)

Vaikka aineistonani oli omaelämäkerta, sen lähestyminen ja analyysin aloittaminen laittoivat minut silti hyvin pienelle ja nöyrälle paikalle. Väistämättä mieleeni nousi uudestaan ja uudestaan kysymys siitä, ”mikä minä olen” tekemään johtopäätöksiä valitsemastani aineistosta? Kukaan ei voisi olla erilaisempi aineistoni tekijän kanssa kuin minä; mitä yhteistä on suomalaisella sosiaalityötä opiskelevalla naisella afrikkalaisen entisen lapsisotilaspojan kanssa? Miten voisin ymmärtää, mitä Ishmael on kokenut ja mitä hän kokemuksistaan kertoo, mitä merkityksiä hänen kertomaansa sisältyy? Kulttuurimme, kieleemme, kokemuksemme, tapamme, kaikki elämässämme on erilaista. En keksi muuta meitä yhdistävää seikkaa, kuin ihmisyyys. Loppujen lopuksi olen joutunutkin toteamaan, että täydellisesti aineistoani en voi koskaan ymmärtääkään. Voin opetella sen sanasta sanaan ulkoa, voin ”viritäytyä tunnelmaan” katselemalla lapsisotilasteemaa käsitteleviä elokuvia Afrikasta, lukemalla loputtomiin kirjoja ja dokumentteja ja raportteja, mutta erehtymätön tulkinnassani en tule koskaan olemaan. En voi kysyä tarkentavia kysymyksiä Ishmaelilta, en voi tarkistaa, olenko ymmärtänyt oikein. Minulla on vain aineistoni, jota ymmärrän omalla tavallani, mutta en täydellisesti. Halusin kuitenkin tehdä matkan yhden lapsisotilaan maailmaan, ja tein matkalla parhaani. Etsin aineistosta vastauksia omiin kysymyksiini, ja raportoin ne niin hyvin kuin osasin. Lukemani muu kirjallisuus tuki löytämiäni vastauksia, esimerkiksi siinä, mitkä seikat lapsen elämässä altistavat häntä ajautumaan lapsisotilaaksi ja tappamaan, ja mitä oireita tästä lapselle seuraa. Näin ollen uskon, että Ishmaelin kertoman perusteella ja siitä tekemiäni tulkintojen avulla olen saanut avattua näihin ilmiöihin liittyviä piirteitä hieman lisää meille suomalaisille, joille teema ei ole kovin tuttu.

Aineistoni rajoittuminen yhteen omaelämäkertaan tekee tutkimuksestani tapaustutkimuksen. Saarela-Kinnusen ja Eskolan (2001, 168) mukaan yksi tapaustutkimuksen tavoite on yrittää saada aikaan kokonaisempaa ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä ja sille on ominaista, että yksittäisestä tapauksesta tuotetaan yksityiskohtaista, intensiivistä tietoa (mt., 159). Tapauksen kokonaisvaltaista ymmärtämistä pidetään tärkeämpänä kuin yleistämistä (Syrjälä & Numminen 1988, 17). En siis lähtenyt liikkeelle siitä, että minun olisi saatava tutkimustulokseni jollakin tavalla yleistettyä. Kuitenkin pe-

rustuen eri järjestöjen raportteihin ja fiktiivisiin romaaneihin joita olen lukenut lapsisotilaiden elämästä sekä kaikkeen muuhun lähdeaineistoon mitä olen saanut käsiini, tutkimuksiin, artikkeleihin ja kirjoihin, olen tullut siihen tulokseen, että lapsisotilaiden kokemuksissa on hyvin paljon samankaltaisuutta. Uskon valitsemallani aineistolla tuovani lapsisotilaiden kokemusta kokonaisvaltaisesti tietoon ja tunnetummaksi, pyrkimättä laajamittaiseen tulosten yleistämiseen.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuskriteerit ovat hyvin erilaiset kuin tilastollisissa tutkimuksissa. Kun tutkitaan ihmisten kokemuksia ja tunteita, ei absoluuttisen totuuden selvittäminen ole mahdollista. Tarinan ollessa kyseessä luotettavuus perustuu siihen, että kertoja on kertonut ja kirjoittanut tarinansa rehellisesti. (Aaltonen & Heikkilä 2003, 171-172.) Hyvin yleinen näkemys on, että perinteiset kriteerit hyvästä tutkimuksesta eivät sovi elämäkertatutkimukseen (Huotelin 1996, 21). Jos lähtökohtana on modernistinen tiedonkäsitys, voidaan kertomusten luotettavuutta tarkastella siitä näkökulmasta, missä määrin tarinoissa olevat väitteet vastaavat asiointilaa todellisuudessa. Sen sijaan kun narratiivisuus liitetään konstruktivistiseen ajattelutapaan, vastaavuuden käsite tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa muuttuu ongelmalliseksi. Konstruktivistinen ajattelutapahan perustuu näkökulmaan, jonka mukaan todellisuus pikemminkin tuotetaan tarinoiden välityksellä; tällöin vastaavuussuhdetta on vaikea hahmottaa. (Heikkinen 2001, 126-127.) Narratiivinen tutkimus ei pyri objektiiviseen tai yleistettävään tietoon, vaan paikalliseen, henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. Kun modernistinen ja empiristinen tiedonjärjestys pitää tätä heikkoutena, narratiivinen tutkimus näkee saman asian vahvuutena. Yksilöiden elämäkertomuksiin perustuva merkityksenanto mahdollistaa sen, että ihmisten äänet pääsevät autenttisemmalla tavalla kuuluviin. Tieto muodostuu näin moniäänisempänä ja kerroksellisempänä entiteettinä, joukkona pieniä kertomuksia, eikä pelkisty yhteen, universaaliin ja monologiseen ”suureen kertomukseen”. (Mt., 130.)

Eskola ja Suoranta (1998, 211) huomauttavat, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa pääasiallisin luotettavuuden kriteeri on tutkija itse. Tutkimuksen lähtökohtana tulisi olla tutkijan avoimuus omasta subjektiviteetistaan ja sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeisin tutkimusväline. Näiden seikkojen tunnustaminen on tärkeää tutkimuksen luotettavuuden kannalta, ja luotettavuuden arviointi koskeekin koko tutkimusprosessia. Omassa tutkimuksessani pyrin lähtemään liikkeelle mahdollisimman avoimin mielin, valmiina löytämään aineistostani ne asiat joiden koen sieltä keskeisimpinä nousevan esiin. Kuitenkin pohjalla varmasti vaikutti oma käsitykseni lapsen viattomuudesta ja ennakkokäsitykseni siitä, että hirmutekojakin tehdessään lapsi kokisi niitä kohtaan syvää vastenmielisyyttä, eikä tämänkaltainen toiminta olisi lapselle missään määrin helppoa. Tämän asian suhteen jouduinkin osittain yllättymään aineistoon tutustuessani. Lähtökohtana tutkimukselleni on

olettamus, että tutkimuksen henkilö on kertonut tarinansa rehellisesti. Ei voida kuitenkaan selvittää, ovatko kaikki kerrotut yksityiskohdat tapahtuneet juuri niin kuin on kerrottu. Tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä, vaan ne ovat hyvin subjektiivista tietoa.

Aineistoni päähenkilö ja kirjoittaja Ishmael kertoo että hänellä on erinomainen muisti. Hän kertoo, että hänellä jäi koulussa opitut asiat mieleen hyvin, ja kokeissa hän pystyi näkemään mielessään muistiinpanojen ja oppikirjojensa sivut. Ishmael uskoi tämän johtuvan isoisänsä erikoislääkkeestä, jonka oli määrä vahvistaa aivojen kykyä omaksua ja säilyttää tietoa. Oli syy Ishmaelin hyvään muistiin sitten mikä tahansa, uskon Ishmaelin hyvän muistin auttaneen häntä myös omaelämäkerran kirjoittamisessa:

Vielä nykyäänkin minulla on erinomainen valokuvamuisti, jonka ansiosta pystyn muistamaan yksityiskohtaisesti arkisia asioita elämästäni.

5 ISHMAELIN ELÄMÄKERRAN NARRATIIVINEN ANALYYSI

5.1. Lapsesta sotilaaksi

Ishmaelin sotilaskoulutuksesta kertovien lukujen lukeminen haastoi monet ajatukseni ja nosti mieleeni väistämättä kysymyksen: Miten lapsi saadaan tappamaan? Pelkästään termien ”tappaminen” ja ”lapsi” yhdistäminen tuntuu vaikealta; niillähän ei pitäisi olla mitään tekemistä keskenään. Lähestyinkin vaikeaa teemaa pohtimalla, mikä saa ihmisen tappamaan, tai paremminkin *miten* ihminen saadaan tappamaan. Dave Grossman (1996, 141-143) esittelee Milgramin kuuluisia laboratoriokohteita, joissa yli 65 prosenttia tutkittavista saatiin manipuloitua antamaan (muka) kuolettavia sähköshokkeja toiselle ihmiselle. Tutkittavat uskoivat tuottavansa suurta fyysistä tuskaa uhreilleen, mutta huolimatta uhrien säälittävistä pyynnöistä lopettaa, 65 prosenttia jatkoi ohjeiden tottelemista, sähkömäärän lisäämistä ja sähköshokkien antamista aina siihen asti, kunnes uhrien huuto vaikenä ja oli selvää, että uhri oli kuollut. Grossman esittääkin osuvan kysymyksen, että jos tällainen tottelevaisuus saadaan aikaan laboratoriossa ventovieraan tutkijan toimesta, miten paljon voimakkaampi tottelevaisuus saadaankaan aikaan sotilaallisen auktoriteetin taholta kuukausien yhdessäolon jälkeen?

Myös Raija-Leena Punamäki (1983, 62-63) viittaa Milgramin laboratoriokokeisiin ja kertoo, että niitä on tietyin varauksin pidetty todisteena tottelevaisuuden merkityksestä väkivallan ja julmuuden ilmenemisessä. Milgram totesi useiden kuuliaisten tuskantuottajien osoittavan vahvoja vastenmielisyyden tai henkisen stressin merkkejä, mutta silti jatkavan kokeenjohtajan vaatimusten mukaisesti. Vaikka Milgramin tutkimustuloksia voidaan käyttää todisteena ihmisen helposta epäinhimillistämisestä, osoittavat tutkittujen voimakkaat vastareaktiot sen, että julma ja tuhoava käyttäytyminen on sietämätöntä ja psyykkisesti kestävämpiä normaalille ihmiselle. Vietnamin joukkomurhissa sotilaiden havaittiin ilmaisevan samantapaisia reaktioita kuin Milgramin tottelevaisuuskokeisiin osallistuvat vapaaehtoiset: pakkoliikkeitä, hallitsemattomia naurukohtauksia, hikoilua ja pakkoneuroottisia rituaaleja (Lifton 1973; ref. Punamäki 1983).

Aineistoa lukiessani olin kiinnostunut siitä, miten lapsi saadaan tappamaan, ja miten tästä tappamisesta tulee lapselle ikään kuin ”rutiinia”. Ennakko-oletukseni oli, että tappaminen on yleensä aikuiselle hyvin vaikeaa, ja lapselle lähes mahdotonta. Ishmael kertoo kuitenkin jo aivan sotilasuransa alussa, että *tappaminen oli yhtä helppoa kuin veden juominen*. Ensilukemalta tämä vaikutti minusta

oudolta. Grossmanin (1996, 87) mukaan lähitaisteluissa toisen ihmisen tappaminen voi olla niin vaikeaa, että se voi käydä mahdottomaksi huolimatta itsesuojeluvaistosta, johtajien painostuksesta ja käskyistä, ystävien odotuksista ja velvollisuudesta suojella taistelutovereiden henkiä. Taistelija voi olla ikään kuin puun ja kuoren välissä: jos hän voittaa haluttomuutensa tappaa ja ampuu vihollisen, se tulee painamaan hänen omaatuntoaan loppuikänsä. Jos hän taas valitsee olla tappamatta, häntä tulee painamaan mahdollisesti kuolleet taistelutoverit, sekä häpeä oman maansa ja aatteensa edessä. Ishmael kuvaa tappamista yhtä helpoksi kuin veden juominen. On selvää, että tämän pisteen saavuttamista on edeltänyt sarja tapahtumia ja prosesseja, jotka ovat tehneet tappamisesta, ihmiselle luontaisesti vastenmielisestä teosta, helppoa.

Omaan tutkimusaineistoon tarkemmin tutustuessani löysinkin useita tekijöitä, joiden uskon altistaneen Ishmaelia tappamiskäyttäytymiselle ja helpottaneen tätä toimintaa merkittävästi. Yksi suurimmista vaikuttajista oli nähdäkseni huumeet. Muita taisteluun ja tappamiseen motivoivia seikkoja ovat Ishmaelin vaikea elämäntilanne, taitava manipulointiin perustuva sotakoulutus jossa lietsotaan perheensä menettäneen lapsen vihantunteita ja kostonhalua, sekä tiivis sotilaista koostuva yhteisö johon Ishmael kuului ja jonka silmissä hyvältä näyttäminen luonnollisesti oli hänelle tärkeää. Nämä seikat mielessä pitäen ei ole vaikea ymmärtää, miksi lapsi tappaa. Jos aikuinen saadaan manipuloidua tekemään niin, on lapsen manipulointi varmaan vähintäänkin yhtä helppoa. Näistä tutkimustuloksistani kerron seuraavaksi.

5.1.1 Pakotettu vapaaehtoinen

Ensimmäinen seikka joka aineistostani nousee esiin Ishmaelin sotilasuralle saattamiseksi on hänen yleinen elämäntilanteensa. Aikaa siitä, kun sota ensimmäisen kerran koskettaa Ishmaelia siihen, kun hän aloittaa toimimisen lapsisotilaana, leimaavat nälkä, runnellussa maassa kodittomana vaeltaminen, perheenmenetys, ja lopulta hallituksen joukkoihin värväytyksi tuleminen. Kirja alkaa lyhyellä prologilla New Yorkista vuonna 1998, jossa Ishmaelin koulutoverit ryhtyvät kysymään häneltä kysymyksiä Sierra Leonesta ja sodasta. Prologin jälkeen Ishmael alkaa kertoa omia kokemuksiaan ja tuntojaan sodan alkamisesta. Ishmaelin ollessa 10 -vuotias hänen kotikaupunkinsa Mogbwemon läpi alkaa kulkea pakolaisia, mikä tekee sodan todelliseksi kaupungin asukkaille:

”Vasta kun kaupunkimme läpi alkoi kulkea pakolaisia, aloimme ymmärtää, että se tapahtui omassa maassamme.”

Henkilökohtaisesti sota koskettaa Ishmaelia ensimmäisen kerran tammikuussa 1993 hänen ollessaan 12 -vuotias. Tuohon asti Ishmael on saanut elää normaalia pikkupojan elämää: hän on käynyt koulua, perustanut kolmen ystävänsä kanssa rap-bändin, tehnyt ilta-askareitaan kotona. Tammikuussa 1993 huoleton pikkupojan elämä alkaa jäädä taakse. Ishmael lähtee kotoaan isoveljensä Juniorin ja ystävänsä kanssa Mattru Jongiin katselemaan ystäviensä esitystä kykykilpailussa, mutta pieni retki muodostuu aivan muuksi, mitä pojat ovat suunnitelleet:

”Koska aikomuksemme oli palata seuraavana päivänä, emme hyvästelleet ketään emmekä kertoneet, minne olimme menossa. Lähdimme tietämättä, ettemme enää koskaan palaissi kotiin.”

Mattru Jongissa ollessaan ystävykset kuulevat, että kapinalliset ovat hyökänneet poikien kotikaupunkiin. Mattru Jongiin alkaa virrata ihmisiä hyökkäyksen kohteeksi joutuneesta Mogbwemosta, mutta kukaan ei tunnu tietävän mitä Ishmaelin ja Juniorin perheelle on tapahtunut. Pojat päättävät lähteä takaisin kotikylään ihmisten varoituksista huolimatta etsimään perhettään. Kotikaupungin ja Mattru Jongin välissä sijaitsevaan Kabatiin päästyään he kuitenkin toteavat, että kotiin ei ole enää paluuta: kaupungista virtaa haavoittuneita, pakoon lähteneitä ihmisiä, jotka kertovat Kabatin olevan seuraavan hyökkäyksen kohde. Pojat päättävät palata takaisin Mattru Jongiin. Tilanne on pelottava, ja haavoittuneiden lasten ja aikuisten näkeminen piinaa Ishmaelin mieltä:

”Olin kuullut aikuisilta, että tämä oli vallankumoussotaa, jossa kansa pyrki eroon korruptoituneesta hallituksesta. Mutta mikä vapausliike ampui viattomia siviilejä, lapsia, sen pienen tyttövauvan? Ei ollut ketään vastaamassa näihin kysymyksiin, ja kaikki näkemäni painoi mieltäni.”

Luvussa kolme Ishmael kertoo siitä, miten kapinalliset lopulta saapuvat Mattru Jongiin, jonne pojat ovat asettuneet. Kapinallisjoukko RUF (Revolutionary United Front, ”Vallankumouksellinen yhteisrintama”) on lähettänyt kaupunkiin moneen otteeseen viestejä tulostaan, jolloin ihmiset ovat jättäneet kaupungin ja paenneet metsiin. Kun kapinalliset eivät saavukaan ilmoittamanaan päivänä, ihmiset palaavat takaisin koteihinsa. Tämä toistuu muutaman kerran. Lopulta kuitenkin koittaa se kerta, jolloin kapinalliset hyökkäävät:

”Kun kapinalliset lopulta tulivat, olin tekemässä ruokaa... Laukausten ääni oli niin kauhistuttava, että kaikki menivät sekaisin. Kukaan ei osannut ajatella selvästi... Kaupungista oli vain yksi reitti ulos. Kaikki pyrkivät sinne... Pakoreitille päästäksemme meidän oli ylitettävä märkä ja mutainen suo pienen kukkulan juurella. Suolla juoksimme mutaan juuttuneiden ja vammautuneiden ohitse. Heitä ei voinut pysähtyä auttamaan, sillä silloin pani oman henkensä alttiiksi.”

Pojat yrittävät päästä pakenemaan kaupungista henkensä uhalla, sillä erityisesti poikien oli vaarallista jäädä kaupunkiin. Kiinni saadut pojat värvättiin oitis, ja heidän ihoonsa viillettiin kirjaimet RUF. Se merkitsi sitä, että kapinallisjoukosta ei voinut paeta: kapinallisten tunnus omassa ruumiissa merkitsi kuolemantuomiota, sillä hallituksen sotilaat olisivat tappaneet merkkiä kantavan oikopäätä. Pojat pääsevät pakenemaan metsän turviin. Heillä ei kuitenkaan ole ruokaa, ja lopulta nälkä ajaa heidät takaisin Mattru Jongiin hakemaan sinne jääneet rahat, jotta he voisivat ostaa ruokaa. He saavat rahat haettua ja pääsevät uudelleen pakenemaan kapinallisilta, mutta kaiken vaivannäön jälkeen rahat osoittautuvatkin hyödyttömiksi: ruokaa ei ole enää myytävänä. Kaikki syövät itse sen, mitä käsiinsä saavat. Lopulta nälkä saa pojat palaamaan uudelleen Mattru Jongiin etsimään ruokaa. Tällä matkalla kapinalliset saavat heidät kiinni, mutta pojat pääsevät jälleen pakenemaan. Silloin pojat päättävät lähteä etsimään jotakin turvallisempaa paikkaa.

”Meille ei ollut etua siitä, että olimme kuuden pojan ryhmä... Meidän ikäisiämme poikia pelättiin. Jotkut olivat kuulleet huhuja nuorista pojista, jotka kapinalliset olivat pakottaneet tappamaan perheensä ja polttamaan kylänsä. Nyt nämä lapset partioivat erikoisyksiköissä ja tappoivat ja silpoivat siviilejä. Oli ihmisiä, jotka olivat joutuneet tämän terrorin uhreiksi ja kantoivat siitä tuoreita arpia ruumiissaan. Niinpä aina nähdessään meidät ihmisten muistivat kokemansa verilöylyt, ja pelko palasi heidän sydämiinsä... Tämän takia päätimme ohittaa kylät kävellen niitä ympäröivässä pensaikossa.”

Pojat kuulevat, että Kamatorissa, noin 50 kilometrin päässä heidän senhetkisestä sijainnistaan, on yhden ryhmään kuuluvan pojan täti, joten he päättävät vaeltaa sinne. Poikien ollessa Kamatorissa kapinalliset hyökkäävät kylään. Hyökkäyksen aikana Ishmael joutuu eroon ystävistään. Se on myös viimeinen kerta, jolloin hän näkee isoveljensä Juniorin. Ishmael aloittaa yksinäisen taipaleen:

” Yöt vietin hylätyissä kylissä. Joka aamu päätin omasta kohtalostani valitsemalla tien, jota kulkisin. Päämääräni oli välttää suuntaa, josta olin tullut.”

Usean viikon yksinäisen vaelluksen jälkeen Ishmael vihdoinkin törmää ikäisiinsä kuuteen poikaan. Kolme pojista oli käynyt samaa koulua Ishmaelin kanssa Mattru Jongissa. Pojat kertoivat olevansa matkalla Bonthen alueella sijaitsevaan Yele-nimiseen kylään, joka oli poikien tiedon mukaan turvallinen, koska se oli Sierra Leonen armeijan hallussa. Ishmael liittyy poikien seuraan.

”Olin taas poikaryhmässä. Tällä kertaa meitä oli seitsemän. Tiesin, että siitä aiheutuisi ongelmia, mutten halunnut enää olla yksin.”

Pojat joutuvat useasti hengenvaaraan matkallaan Yeleen, sillä ihmiset epäilevät heitä kapinallisiksi. Useammin kuin kerran pojat otetaan kiinni eri kylissä, mutta kun kyläläiset ymmärtävät kyseessä olevan vain ryhmä sotaa paossa olevia lapsia, heidät päästetään menemään.

Kerran erääseen suurempaan kylään saavuttuaan poikien luo tulee nainen, joka tunnistaa Ishmaelin. Nainen kertoo Juniorin, Ishmaelin isoveljen, tulleen kylään muutama viikko aiemmin Ishmaelia etsimään. Nainen kertoo nähneensä myös Ishmaelin isän, äidin ja pikkuveljen naapurikylässä, noin kahden päivän kävelymatkan päässä. Pojat lähtevät vaeltamaan sinne, mutta kun he vihdoinkin saapuvat kylään, he saavat huomata, että kapinalliset ovat ennättäneet sinne ennen:

”Kävellessäni mäkeä alas kuulin laukauksia. Ja koirien haukuntaa. Ja ihmisten kirkunaa ja itkua...Kylästä alkoi nousta paksua savua...Kun pääsin kylään, se oli kokonaan tullessa, ja maata peittivät patruunanhylsyt kuin mangonlehdet aamulla.”

Tuho kylässä on täydellinen. Pojat joutuvat näkemään teloitettuja ihmisiä, palavia ihmisiä, palavia koteja, eikä Ishmael löydä perhettään. Näiden tapahtumien jälkeen hallituksen joukot saavatkin pojat kiinni:

”Olimme kävelleet varmaan useita päiviä, en muista tarkkaan, kun äkkiä edessämme oli kaksi miestä, jotka osoittivat meitä aseillaan ja viittasivat meitä tulemaan lähemmäs... Lähistöllä kajahti laukauksia, ja sotilaat lähtivät liikkeelle ja ottivat meidät kuusi mukaansa.”

Ishmaelin elämäntilanteesta tulee hänen tarinassaan esiin sellaisia riskitekijöitä, joiden tyypillisesti kerrotaan edistävän lapsen joutumista sotilaaksi. Ishmael on jäänyt orvoksi. Perheestään eroon joutunut lapsi on helppo värvätä sotilaaksi, koska tilanteessa ei lapselle välttämättä näy juuri muita vaihtoehtoja. Ruokaa ei ole, eikä sitä saa ellei ole armeijan jäsen. Sodan runtelemassa maassa ei ole paikkaa, johon paeta. Jos Ishmael ei liity hallituksen joukkoihin, hän joutuu kapinallisten joukkoihin. Armeija tarjoaa näennäisen turvapaikan, ruokaa, sekä ryhmän, johon kuulua. Sanoisin, että Ishmaelin tilanteen huomioiden hän ryhtyi lapsisotilaaksi *pakotettuna vapaaehtoisena*, jossa niinkin yksinkertaisella asialla kuin ruoansaannilla oli varsin suuri merkitys. Nälkäinen, perheensä menettänyt poika ei sodan runtelemassa maassa löydä muuta vaihtoehtoa kuin sotilaaksi ryhtymisen.

5.1.2 Propagandaa ja kostonhalua

Hallituksen joukot saivat pojat kiinni, heidät vietiin sotilaiden miehittämään kylään Yeleen, jossa pojat tunsivat viimeinkin olevansa turvassa. He asuivat muiden kylässä olevien orpopoikien kanssa isossa betoniharkkotalossa, auttoivat päivisin keittiössä, hakivat vettä, pelasivat jalkapalloa ja elivät kylän normaalia elämää. Taistelut siirtyivät kuitenkin lähemmäs Yelen kylää, ja kylässä olevat sotilaat joutuivat lähtemään taisteluihin. Pojat seurasivat, miten uupuneet miehet palasivat taisteluista lepäämään hetkeksi, palatakseen taas pian taistelemaan. Kylään tuotiin myös vankeja teloitettaviksi. Lopulta armeija tarvitsee lisää sotilaita ja lasten värväminen alkaa:

”Näin jatkui monta päivää, ja joka kerta, kun sotilaat menivät rintamalle, harva palasi... Luutnantti käski miestensä koota kaikki aukiolle... ”Jotkut teistä ovat täällä, koska kapinalliset ovat tappaneet teidän vanhempanne tai perheenne, toiset siksi, että täällä on turvallista. No, enää täällä ei ole niin turvallista. Siksi tarvitsemme vahvoja miehiä ja poikia auttamaan meitä taistelussa noita miehiä vastaan, jotta voimme pitää kylän turvallisena. Jos ette halua taistella tai auttaa, ei se mitään. Mutta te ette saa enää ruoka-annoksia ettekä voi jäädä tänne... Nyt teillä on tilaisuus kostaa perheenne jäsentenne kuolema ja varmistaa, ettei enää yksikään lapsi menetä perhettään.”

Pojat päättävät jäädä kylään. He eivät koe, että heillä on valinnanvaraa; kapinalliset pitäisivät heitä vakoojina tai vihollisina ja tappaisivat heidät, koska he ovat asettuneet sodassa toiselle puolelle. Ishmaelista tulee ikään kuin näennäisesti ”vapaaehtoinen” lapsisotilas, mutta todellisuudessa hänen vaihtoehtonsa ovat hyvin vähissä. Mihin voisi sodan runtelemassa maassa mennä orpo poika, ilman ruokaa ja minkäänlaista suojaa?

Toisena seikkana Ishmaelin sotilaaksi kasvamisen suhteen onkin hänen saamansa varsin raju ja voimakkaan propagandan sävyttämä sotilaskoulutus, jonka keskeisenä tavoitteena on saada lietsotua lapsissa voimakasta vihautunnetta ja kostonhalua. Kolmenkymmenen lapsisotilaspojan joukosta yksi on seitsemänvuotias, yksi yksitoistavuotias, yksi seitsemäntoistavuotias, ja loput kolmetoistavuotiaita. Ishmael on kolmetoistavuotias. Lapsia aletaan kouluttaa:

Kun sotilas seisoj edessäni, vältin katsomasta häntä silmiin. Hän nosti leukaani, kunnes katseemme kohtasivat. Hän ojensi minulle aseensa. Pitelin sitä vapisevassa kädessäni. Sitten hän antoi patruunalippaan, ja vapinani vain paheni... ”Tämä ase” –hän kohotti AK-47:n korkealle ilmaan –”kuuluu pian teille, joten teidän on paras oppia olemaan pelkäämättä sitä. Siinä kaikki tältä päivältä.” Kokoontuimme harjoituskentälle, ja meille jaettiin uudet crepet ja armeijasortsit ja värikkäät t-paidat. Jotkut saivat Adidakset, jotkut Niket. Minä sain mustat Reebok

Pumpit ja olin iloisempi uusista lenkkitossuistani kuin mistään muusta... Ensin juoksimme muutaman minuutin ajan rakennuksen ympäri ja siirryimme sitten läheiseen pensaikkoon, jossa opettelimme ryömimistä... Kun olimme moneen kertaan harjoitelleet juoksemista, ryömimistä ja kyyristelyä, saimme hieman leipää ja vaniljakastiketta. Alikersantti antoi meille minuutin aikaa ottaa osuutemme ja syödä. Kuudenkymmenen sekunnin kuluttua kaikki, mitä emme olleet saaneet syödyksi, vietiin pois. Ensimmäisenä päivänä kukaan meistä ei ehtinyt syödä annostaan loppuun, mutta viikon kuluksaan saimme minkä tahansa aterian syödyksi minuutissa. Se oli koulutuksen ainoa osa, jonka hallitsimme täydellisesti.

Ryömittä kivääri selässämme tai käsissämme ja juoksimme sen kanssa rakennuksen ympäri. Ase oli hieman liian painava Shekulle (7-vuotta) ja Josiahille (11-vuotta), jotka pudottivat omansa jatkuvasti ja joutuivat taas nostamaan sen ylös.

Koulutuksen merkitys sodankäynnissä on ilmeistä. Dave Grossmanin mukaan useimmat ihmiset ovat luontaisesti haluttomia tappamaan toista ihmistä (Grossman 1996, 4). Grossman kertoo yhdysvaltalaisen prikaatinkenraali S.L.A. Marshallin tutkimustuloksista (Marshall 1978; ref. Grossman 1996, 3-4), joiden mukaan toisessa maailmansodassa vain 15-20 prosenttia sotilaista ampui taisteluissa vihollisia.⁸ Vietnamin sodassa vastaavan luvun Grossman kertoo Glennin tutkimuksen mukaan olleen jo 95 prosenttia (Glenn 198; ref. Grossman 1996). Suuri prosentuaalinen kasvu taisteluissa tappamisessa on hänen mukaansa seurausta koulutustekniikoista, joita on kehitetty auttamaan nykyajan sotilasta tappamaan (Grossman 1996, xv).⁹

Grossmanin mukaan armeijat kautta maailman ovat kauan ymmärtäneet sosiaalisen oppimisen merkityksen kasvatettaessa aggressiota sotilaissa. Sosiaalinen oppiminen sisältää roolimallin tarkkailua ja matkimista; huolella tehtäväänsä valittu ja koulutettu kersantti on yksi tällainen roolimalli, jonka

⁸ Marshallin tutkimuksen laatu on aiheuttanut väittelyä ja epäilyksiä, mutta Grossman ei näe syytä epäillä tutkimustulosten luotettavuutta, sillä hänen omat tutkimustuloksensa vahvistavat Marshallin tuloksia. (Grossman 1996, 333.)

⁹ Modernissa sotilaskoulutuksessa käytetään ehdollistamistekniikoita sotilaan ampumiskäyttäytymisen kehittämiseksi Pavlovin ja Skinnerin oppeja noudattaen. Prosessi, jossa yhdistetään palkinto tietynlaiseen käyttäytymiseen on erittäin tehokasta eläinten koulutuksessa. Grossmanin mukaan sotilaiden koulutus yhdysvalloissa pohjautuu tähän yksinkertaiseen malliin, tavoitteenaan kehittää sotilaissa nopean ampumisen refleksi. Tällaisessa koulutuksessa pyritään stimuloimaan aito taistelutilanne niin hyvin kuin mahdollista. Sen sijaan että sotilas makaisi maassa, rauhallisesti ampuen paikalla pysyvää kohdetta, sotilas laitetaan tuntikausiksi seisomaan poteroon, ja aika ajoin ihmisen mallinen kohde ponnahtaa hänen eteensä lyhyeksi ajaksi, ja sotilaan tulee välittömästi tähdätä ja ampua kohdetta. Kun hän osuu kohteeseen, se tarjoaa välittömästi palautetta putoamalla alas- juuri kuten eläväkin kohde tekisi. Osumisesta palkitaan, osumatta jäämisestä saa negatiivista palautetta. Grossman kertoo usean tutkimuksen vahvistavan, että voimakas ehdollistumis prosessi on dramaattisesti lisännyt amerikkalaisten sotilaiden ampumismäärää toisen maailmansodan jälkeen. (Grossman 1996.)

tunnustusta koulutettavat haluavat. Kersantti opettaa, että fyysinen aggressio on miehuuden ydin ja tärkeä piirre, sekä suotava ratkaisu ongelmiin, joita sotilas kohtaa taistelukentällä. Myös viihdeteollisuuden tarjoamat roolimallit toimivat yhtä tehokkaina roolimalleina kuin kersantit, ehkäpä vielä tehokkaampinakin. (Grossman 1996, 317-320.) Ishmaelin koulutukseen käytetään elokuvia, mikä hänen kertomansa mukaan tuntuukin olevan erittäin tehokas koulutuskeino. Lapset katselevat ihailen Ramboja ja Commandoja:

Öisin katselimme generaattorista virtansa saavasta televisiosta sotaelokuvia kuten Ramboja ja Commandoa. Halusimme kaikki olla kuin Rambo, olisimme kovasti halunneet kokeilla hänen taistelutaktiikoitaan.

Myöhemmin taisteluissa lapset pyrkivätkin toimimaan ihailemiensa esikuvien mallin mukaan:

Alhaji napautti minua olkapäähän. Hän kuiskasi, että halusi kokeilla Rambo-tekniikkaansa, ennen kuin alkaisimme ampuu. En ehtinyt sanoa sanaakaan, kun Alhaji jo hieroi kasvoihinsa mutaa, jonka hän kostutti syljellään ja repusta ottamallaan vedellä... Muutaman minuutin kuluttua näin hänet kyyristelemässä talojen takana... Hän ryömi hitaasti laiskasti auringossa ase sylissään lekottelevan vartijan taakse. Alhaji peitti vartijan suun kädellään ja viilsi tämän kurkun auki pistimellään...

Lasten aivopesu, vihantunteen ja kostonhalun kasvattaminen tuntuvat olevan Ishmaelin sotilaskoulutuksessa keskeisellä sijalla. Lapsia manipuloidaan vihaamaan vihollista ja heidän kostonhaluaan kasvatetaan esimerkiksi seuraavalla rajulla tavalla:

...toivat nähtävillemme kaksi vainajaa –miehen ja nuoren pojan- jotka olivat asuneet kylässä. Heidän vaatteensa kastellut veri oli yhä tuoretta, ja heidän silmänsä olivat auki... ”Olen pahoillani joutuessani näyttämään teille nämä hirveät ruumiit, etenkin kun paikalla on pieniä lapsia... Kapinalliset ampuivat heidät aukiolla. Mieheni hakivat heidät takaisin, ja minä päätin näyttää ruumiit teille, jotta ymmärtäisitte tilanteemme täydellisesti. ” Luutnantti jatkoi puhetta lähes tunnin ja kuvaili, miten kapinalliset olivat katkaisseet joidenkin perheenjäseniltä kaulan ja pakottaneet nämä katselemaan, polttaneet kokonaisia kyliä asukkaineen, pakottaneet pojat yhdyntään äitinsä kanssa, hakanneet vastasyntyneet lapset kahtia, koska ne itkivät liikaa, leikanneet auki raskaana olevien naisten vatsat, ottaneet vauvan ulos ja tappaneet ne... Luutnantti sylkäisi maahan ja jatkoi, kunnes oli varmasti maininnut kaikki tavat, joilla kapinalliset olivat vahingoittaneet kuulihoita.

Myös Raija-Leena Punamäki (1983, 61-62) kirjoittaa sotapropagandasta ja sotilaskoulutuksesta Grossmanin suuntaisesti. Sotapropaganda, sotaan sosiaalistaminen sekä militaristinen kasvatus ja koulutus käyttävät hänen mukaansa ensisijaisesti hyväkseen ihmisen piilotajuntaisia impulsseja ja

vetoavat irrationaaliseen ja repressoituun psyykkiseen materiaaliin. Sotaan lietsojat vetoavat harvoin ihmisten harkintakykyyn, järkeen ja realiteettitajuun, mutta sitä useammin henkilökohtaiseen kaunan, vihan ja hallitsemattomiin turhauman tunteisiin. Näin toimitaan myös Ishmaelin koulutuksessa. Kun lapsille on näytetty kapinallisten käsissä kuolleet ruumiit, herätetty kauhun ja vihan tunte hyödynnetään käytännön harjoituksissa:

...harjoittelimme iskemään banaanipuita pistimillä. "Visualisoikaa banaanipuun tilalle vihollisenne, ne kapinalliset, jotka tappoivat vanhempanne ja perheenne. Visualisoikaa ne, jotka ovat vastuussa kaikesta, mitä teille on tapahtunut", alikersantti kiljui. "Noinko sinä isket jotakuta, joka on tappanut perheesi?" hän kysyi. "Näin minä sen tekisin." Hän tarttui omaan pistimeensä ja kävi karjuen banaanipuun kimppuun. "Ensin isken häntä vatsaan, sitten kurkkuun, sitten isken sydämeen, kaivan sen ulos ja näytän sen hänelle, ja sitten minä kaivan häneltä silmät päästä. Muistakaa, että hän luultavasti tappoi vanhempanne paljon pahemmalla tavalla. Jatkakaa."... Koulutuksemme aikana hän toisteli usein noita samoja lauseita: Visualisoikaa vihollisenne, ne kapinalliset, jotka tappoivat vanhempanne ja perheenne. Visualisoikaa ne, jotka ovat vastuussa kaikesta, mitä teille on tapahtunut... Kun hän puhui meille näin, me suutuimme ja iskimme banaanipuita pistimillämme, kunnes rungot katkesivat.

Ei liene yllättävää, että kapinallisten toiminnan vuoksi kovia menetyksiä kokeneet lapset saadaan manipuloitua tehokkaasti. Rankka aivopesu ja propaganda uppoavat Ishmaeliin:

Sinä iltana telttatoverini nukahtivat heti petiin päästyään... Minulla ei ollut ollut aikaa ajatella koko päivänä, mutta nyt oli. Nyt minä voin suuttua, kyllä vain, voin visualisoida, miten ampuisin ja iskisin kapinallista pistimelläni... Kuvittelin, miten ottaisin kiinni monta kapinallista yhtä aikaa, lukitsisin heidät taloon, kastelisin sen bensinillä ja viskaisin siihen tulitikun. Katselisimme sitä vierestä ja minä nauraisin.

Yksi merkittävä seikka jonka Grossman esittää vaikuttavan tappamisen helppouteen ja vaikeuteen muodostuu tappajan etäisyydestä uhriin. *Etäisyys uhrista* muodostuu fyysisestä ja henkisestä etäisyydestä. Tappamisesta tulee helpompaa, kun taistelijoiden välinen fyysinen etäisyys kasvaa. On helpompi tappaa matkan päästä, kuin jos uhri on aivan käden ulottuvilla. *Henkinen etäisyys* puolestaan sisältää *kulttuurisen etäisyyden, moraalisen etäisyyden, sosiaalisen etäisyyden, sekä mekaanisen etäisyyden*. (Grossman 1996, 187-189.) *Kulttuurinen etäisyys*, esimerkiksi rotuun tai etnisyyteen liittyvä ero, saa aikaan sen, että tappaja voi epäinhimillistää vihollisensa, ja näin tappaa tämän helpommin. On helpompi tappaa toinen ihminen, jos hän on huomattavan erinäköinen kuin itse olet. *Moraalinen etäisyys* sisältää oman aatteen legitimoinnin ja vihollisen tuomitsemisen syylliseksi; vihollisen aate on väärä, ja hänen johtajansa ovat rikollisia. Vihollisen tappaminen on näin ollen oikein. Usko omaan moraaliseen paremmuuteen ja kostotoimenpiteiden oikeutukseen on voimakas.

Sosiaalisesta etäisyydestä on kyse silloin, jos sotilaat saadaan vakuuttuneiksi siitä, että vihollinen ei oikeastaan ole edes ihminen, vaan jonkinlainen elämän alempi muoto. Tietty ihmisryhmä nähdään alempiarvoisina ihmisinä, jolloin sotilaan luonnollinen vastahakoisuus tappaa oman lajinsa edustaja pienenee. Yksi rajuimmista esimerkeistä tässä asiassa lienee Adolf Hitler ajatuksineen arjalaisuuden ylivoimaisuudesta ja velvoitteesta puhdistaa maailma ”ali-ihmisistä”. Viimeisimpänä *mekaaninen etäisyys* muodostuu siitä, kun tappaminen tapahtuu jonkin mekaanisen puskurin kautta, esimerkiksi sala-ampujan tähtäimen kautta. (Grossman 1996, 156-167.)

Fyysinen etäisyys uhriin ei Ishmaelilla ole kovin suuri, koska osaltaan tappaminen tapahtuu veitsellä. Henkisen etäisyyden elementeistä Ishmaelin kohdalla toteutuvat mielestäni ainakin sosiaalinen ja moraalinen etäisyys. Sosiaalinen etäisyys mahdollistamassa Ishmaelin tappamiskäyttäytymistä tuntuu hyvinkin merkittävältä; hallituksen joukot näkevät vihollisensa eli kapinalliset todellakin alempiarvoisina ihmisinä ja Ishmaelin sotilaskoulutuksessa käytetään voimakkaasti sosiaaliseen propagandaan painottuvaa erontekoa. Vihollinen epäinhimillistetään koulutuksessa varsin suoran sanoin:

”He ovat menettäneet kaiken, mikä tekisi heistä inhimillisiä. He eivät ansaitse elää. Siksi meidän on tapettava heistä joka ikinen. Ajatelkaa, että tuhoatte suuren pahuuden. Se on suurin palvelus, jonka voitte maallenne tehdä.”

Myös Dewey (2004, 21) kertoo propagandan yhtenä tärkeimpänä tavoitteena olevan sen vakuuttaminen, että vihollinen ei ole ihminen jonka kanssa voi järkevästi neuvotella, vaan armoton, jonkin toisen lajin edustaja. Hirviö, joka tulee tappaa, tai se tappaa meidät. Puolustamme itseämme, perheitämme, heimoamme, valtiotamme tai rotuamme tätä epäinhimillistä olentoa vastaan. Tämänkaltaisen oppi on mennyt Ishmaeliin ja muihin lapsisotilaisiin perille:

Me kaikki vihasimme kapinallisia ja olimme tehneet kivenkovan päätöksen estää heitä valtaamasta kylää... Minua raivostutti ja pelotti, samoin ystäviäni.”

Sen sijaan kulttuurinen etäisyys ei Ishmaelin tapauksessa toteudu, koska kyseessä on sisällissota, jossa kapinalliset ja armeijan joukot ovat saman rodun ja etnisen ryhmän edustajia. Sisällissodan ollessa kyseessä tärkeään asemaan nousee oman aatteen legitimointi tappamisen ja väkivallan helpottamiseksi, koska vihollisten yhdennäköisyys tekee kulttuurisen eronteon vaikeaksi. (Grossman 1996, 166.) Tällainen *moraalinen etäisyys* on selkeästi löydettävissä aineistosta. Usko omaan moraaliseen paremmuuteen ja koston oikeutukseen on voimakas:

Aina kun katselin kapinallisia näiden hyökkäyksiemme aikana, minua alkoi suututtaa entistäkin enemmän, koska he näyttivät ihan niiltä kapinallisilta, jotka olivat pelan-

neet korttia sen kylän raunioissa, jossa olin menettänyt perheeni. Niinpä, kun luutnantti antoi määräyksen, ammuin niin monta kuin ehdin, mutta se ei parantanut oloani.

5.1.3 Huumeet

Lapsisotilaaksi joutumista suosivien lähtökohtien ja rajun sotilakoulutuksen jälkeen kolmantena Ishmaelin sotilaalliseen toimintaan vaikuttavana seikkana aineistosta nousee esiin huumeet. Ishmaelille ja muille lapsille annetaan huumeita tai lääkkeitä ennen ensimmäistä taistelua tekemään heistä rohkeampia ja pelottomia:

Luoksemme tuli nuori sotilas mukanaan muovipussillinen tabletteja. Ne näyttivät kapsелеilta, mutta ne olivat valkoisia. Hän antoi jokaiselle yhden vesikupillisen kanssa. ”Alikersantti sanoi, että saatte näistä ener-giaa”, sotilas ilmoitti hymyillen salamyhkäisesti.

Tämän jälkeen huumeet ovat Ishmaelille jokapäiväinen asia:

...poltin marihuanaa ja nuuskasin brown brownia, kokaiinin ja ruudin sekoitusta, jota oli aina pöydällä, ja tietenkin nappailin valkoisia kapsелеita, joista olin tullut riippuvaiseksi. Sain niistä paljon energiaa. Kun ensimmäisen kerran otin kaikkia näitä huumeita yhtä aikaa, aloin hikoilla niin paljon, että riisin kaikki vaatteeni. Vapisin, näköni hämärtyi ja menetin kuuloni moneksi minuutiksi. Kävelin päämäärättömästi ympäri kylää, sillä oloni oli rauhaton, koska minulla tuntui olevan yhtä aikaa valtavasti energiaa mutta kuitenkin tunsin itseni turraksi. Mutta kun olin jonkin aikaa käyttänyt huumeita, en enää tuntenut muuta kuin turtumusta, ja minulla oli niin paljon energiaa, etten saanut unta viikkokausiin. Nuotiolla huomasin, että minulla oli haavoja käsivarsissa, selässä ja jaloissa... Kävi ilmi, että haavat ja ruhjeet olivat tuulleet luodeista, jotka olivat hipaisseet minua tappamatta. Olin niin traumatisoitunut ja sekaisin huumeista, etten tajunnut, missä vaarassa olin ollut.

Voisi jopa sanoa, että Ishmael ja muut lapset tekevät suorastaan hirmutekoja, joissa huumausaineet ovat suuri vaikuttava tekijä. Grossman määrittelee hirmuteoksi sellaisen henkilön tappamisen, joka ei ole taistelija; joko siviiliin, tai entisen sotilaan (Grossman 1996, 193). Hirmuteon määrittelemisen ei ole helppoa, ja asiaa voikin olla helpompaa lähteä pohtimaan toisesta päästä. Aseistautuneen vihollisen tappaminen ei ole hirmuteko, kun vihollinen on itsekin valmis tappamaan toisen ihmisen. Tätä standardia vasten voi verrata muunlaista tappamista. Harmaalle alueelle siirrytään esimerkiksi väijytysten myötä. Useat tapot nykyaikaisessa sodassa ovat yllätyshyökkäyksiä ja väijytyksiä, joissa vihollinen ei ole välitön uhka tappajalle mutta tapetaan joka tapauksessa, ilman mahdollisuutta antautua. Tällaista tappamista ei määritellä hirmuteoksi, mutta se on jo joka tapauksessa huomattavan

erilainen verrattuna tappamiseen, jossa molemmat osapuolet ovat tilanteen tasalla. Tällainen tappaminen voi lisäksi koitua tappajalle raskaammaksi asiaksi käsitellä. (Grossman 1996, 196-197.) Mustan alueen tappamiseksi Grossman määrittelee sellaisen henkilön teloituksen, joka ei edusta välitöntä sotilaallista tai henkilökohtaista uhkaa tappajalle. Tämän tason tappaminen on sotilaalle lisäksi erittäin rankkaa; lyhyt fyysinen välimatka teloitettavaan tekee tilanteesta sellaisen, että sotilaan on vaikea kieltää omaa henkilökohtaista vastuutaan tappamisesta. (Grossman 1996, 201.) Jotkin Ishmaelin suorittamista surmista täyttävät mielestäni ainakin Grossmanin määritelmän hirmuteolle. Esimerkkinä tästä olkoon vaikkapa vankien telottaminen:

Olimme niin vihaisia vangeille, ettemme ampuneet heitä vaan päätimme rangaista heitä ankarasti. "Olisi luotien tuhlausta ampua heidät", luutnantti sanoi. Niinpä annoimme heille lapiot ja pakotimme heidät aseella uhaten kaivamaan omat hautansa. Istuimme katosten alle ja polttelimme marihuanaa ja katselimme, kuinka he kaivoivat sateessa. Joka kerta kun he hidastivat, ammuimme heidän ympärilleen, ja he tihensivät tahtia. Kun he olivat valmiita, sidoimme heidät ja iskimme heitä pistimillä jalkoihin. Jotkut heistä huusivat, ja me nauroimme ja potkimme heidät hiljaisiksi. Sitten kieräytimme kunkin miehen kuoppaansa ja peitimme hänet märällä maalla. Miehiä pelotti, ja he yrittivät ylös kuopasta, kun työnsimme maata heidän päälleen, mutta kun he näkivät aseidemme piippujen osoittavan kuoppiin, he lakkasivat panemasta vastaan ja vain katsoivat meitä surullisin silmin. He taistelivat maan alla täysin voimin. Kuulin heidän voihkeensa, kun he yrittivät saada ilmaa. Vähitellen he antoivat periksi, ja me kävelimme pois.

Toinen esimerkki hirmuteoista on teloitus, jonka Ishmael suorittaa kostona omasta haavoittumisestaan:

"Nämä miehet ovat vastuussa jalkasi luodinrei'istä. On varmistettava, etteivät he enää koskaan ammu sinua tai tovereitasi." Luutnantti osoitti vankeja. En tiedä, oliko joku heistä juuri se, joka minua oli ampunut, mutta minulle kelpasi silloin kuka tahansa. Niinpä kaikki kuusi pantiin riviin kädet sidottuina. Ammuin heitä jalkoihin ja katselin heidän kärsimystään koko päivän, ennen kuin lopulta ammuin heitä päähän, niin että he lopettaisivat itkunsa. Ennen kuin ammuin kutakin vuorollaan, katsoin heidän silmiinsä ja näin, miten niistä katosi toivo ja ne tyyntyivät, kun vedin liipaisimesta. Heidän murheelliset silmänsä ärsyttivät minua.

Suurin syy Ishmaelin suorittamiin hirmutekoihin vaikuttaisi olevan huumeidenkäyttö ja huumaavien aineiden vaikutuksenalaisena oleminen. Ishmaelin mukaan huumeet tekivät lapsista armottomia:

Kävelimme tuntikausia ja pysähdyimme vain syömään sardiineja ja säilykelihää garin kanssa, nuuskaamaan kokaiinia, brown brownia ja valkoisia kapseleita. Yhdessä nämä huumeet antoivat meille paljon energiaa ja tekivät meistä armottomia. Ajatus kuolemasta ei edes käväissyt mielessäni, ja tappaminen oli yhtä helppoa kuin veden juominen. Omatuntoni näytti kadonneen samalla, kun päässäni oli naksahdanut tappaessani ensimmäisen kerran.

Olimme taistelleet yli kaksi vuotta, ja tappamisesta oli tullut päivittäistä toimintaa. En tuntenut sääliä ketään kohtaan. Lapsuuteni oli loppunut huomaamattani, ja sydämeni tuntui jäätyneen.

Grossman esittää, että mitä kauempaa vihollinen tapetaan, sitä helpompaa se on, ja sitä vähäisemmät traumat siitä tappajalle jää. Maksimaalisen etäisyyden päästä, esimerkiksi lentokoneesta pommitettaessa, tappaminen on helppointa. Mitä lähemmäksi vihollista tullaan, sitä vaikeammaksi tappaminen käy. Keskivaikeaa on esimerkiksi käsikranaatilla tappaminen, siitä astetta vaikeampaa aseella ampuminen. Erittäin vaikeaksi Grossman määrittää pistimellä tai veitsellä tappamisen, ja paljain käsin tappaminen on jo äärimmäisen vaikeaa. Kaikkein vaikeimmaksi Grossman määrittää tappamisen, johon yhdistyy seksuaalisia tekoja. (Grossman 1996, 97-98.) Useista esimerkeistä voimme päätellä, että tavallisen ampumisen lisäksi Ishmael operoi tappaessaan myös asteikon vaikeammassa päässä, suorittaessaan surmia lähietäisyydellä veitsellä:

...harjoittelimme tappamaan vankeja niin kuin luutnantti oli tehnyt. Vankeja oli viisi, ja innokkaita osanottajia monta... Vangit olivat harjoituskentällä rivissä edessämme kädet sidottuina. Meidän tuli viiltää heidän kurkkunsa auki alikersantin käskystä. Se, jonka vanki kuolisi nopeimmin, olisi voittaja. Meillä oli pistimet valmiina, ja tarkoitus oli, että katsoisimme vankiamme silmiin viedessämme hänen henkensä. Tuijotin jo vankiani... En tuntenut häntä kohtaan mitään, en juuri edes ajatellut, mitä olin aikeissa tehdä. Odotin vain alikersantin käskyä. Vanki oli vain kapinallinen, joka oli vastuussa perheeni kuolemasta, kuten olin alkanut tosissani uskoa. Alikersantti ampui ilmaan aloitusmerkin, ja minä tartuin miehen päähän ja viilsin hänen kurkkunsa auki yhdellä sulavalla liikkeellä. Hänen aataminomenansa antoi periksi terävän veitseni edessä, ja kun vedin pistimen ulos, käänsin terän sahalaidan eteen. Hänen silmänsä kierähtivät ympäri ja jäivät tuijottamaan suoraan omiini, kunnes ne jäähmettyivät säikähtäneeseen ilmeeseen, aivan kuin hänet olisi yllätetty... Yleisönä olleet pojat ja muut sotilaat taputtivat kuin olisin juuri saavuttanut jotain suurta. Minut ylennettiin vänrikiksi ja Kanei korpraaliksi. Juhlimme päivän saavutusta nappailemassa lisää huumeita ja katsomalla lisää sotaelokuvia.

Jopa lähietäisyydeltä tapettaessa Grossman kertoo suurimman osan sotilaista kokevan jonkinlaisen euforian tunteen. Yleensä tämä hurmion tunne vaihtuu kuitenkin lähes välittömästi syyllisyydentunteeseen, ja tämä syyllisyys voi olla niin voimakasta, että sotilas tuntee fyysistä inhoa ja oksentaa. Lähietäisyydeltä vihollisen huuto ja vaikerrus on kuultavissa, mikä lisää huomattavasti tappajan kokeman trauman määrää. (Grossman 1996, 115-116.) Lähietäisyydeltä tapettaessa Grossman erittelee kaksi eri seikkaa: sellaisen aseiden käyttäminen, joka sallii enemmän etäisyyttä uhriin, helpottaa tappamista. On huomattavasti helpompaa tappaa esim. pitkällä keihäällä, kuin veitsellä. Toinen seikka on, että viiltävä tai murskaava isku on helpompaa suorittaa, kuin puhkaiseva tai lävistävä. Lävistävä isku tunkeutuu vihollisen sisään, mikä tekee tällaisen tappamisen vaikeammaksi. (Grossman 1996, 120-121.)

Tappaminen voi olla voimaannuttavaa, mutta lopulta tekojen tekijä joutuu kohtaamaan syyllisyytensä, joko vuosien päästä, tai pian tekonsa jälkeen (Grossman 1996, 23). Ishmael kuvaa helpoksi vihollisen kurkun viiltämistä ja tappamista lähietäisyydeltä. Itse asiassa tekstistä saa sen vaikutelman, että Ishmael nautti teostaan. Syyllisyydentunne ei herää välittömästi, vaan huomattavasti myöhemmin kun Ishmael on jo päässyt kuntoutukseen. Grossmanin mukaan lähietäisyydeltä tappamista seuraavat traumat ovat vaikeampia kuin tapettaessa suuremman etäisyyden päästä. Ishmaelin saamiin traumoihin ja oireisiin keskityn luvussa 5.2.

Grossmanin mukaan teloituksen suorittaessaan sotilas ikään kuin voimaantuu. Sotilaan on kiellettävä oma syyllisyytensä ja vakuutettava itsensä siitä, että hänen uhrinsa eivät ole ihmisen veroisia ja että se, mitä hänen johtajansa ovat käskeneet hänen tehdä, on oikein. Hänen täytyy uskoa, että hänen tekonsa on oikea, ja todistaa hänen olevan moraalisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti uhriensa yläpuolella, sillä tämä on tärkeää tekijän mielenterveyden kannalta. Uhrin ihmisyyys on kiellettävä. Hirmutekojen tekeminen sitoo voimakkaasti yhteen henkilöt jotka niihin käskyvät, henkilöt jotka niitä suorittavat, ja aatteen joka heillä on tekojensa takana. (Grossman 1996, 206-210.) Ishmael kertoo huumeiden tehneen lapsisotilaista armottomia. Uskonkin juuri huumeiden vaikuttaneen eniten siihen, että Ishmael kykeni tappaessaan toimiaan asteikon vaikeammassa päässä.

5.1.4 Taisteluyhteisö

Ystävien ja kunnioitettujen johtajien menettäminen taistelussa mahdollistaa väkivaltaa taistelutentillä. Ystävien ja kumppanien kuolema voi tyrmistyttää ja halvaannuttaa sotilaan, mutta usein sotilas kuitenkin reagoi vihalla, jolloin kumppanien menetys voi mahdollistaa tappamisen. (Grossman 1996, 179.) Tällaiseen menetyksestä johtuneeseen vihan vimmassa tappamiseen viittaa muun muassa Ishmaelin kertoma tilanteesta, jossa hän ampuu miehen ensimmäisen kerran:

*Käännyin katsomaan suolle, missä juoksi miehiä aseet kädessään yrittäen yli. Kasvo-
ni, käteni, paitani ja aseeni olivat aivan veressä. Nostin aseeni, vedin liipaisimesta ja
tapoin miehen. Yhtäkkiä, aivan kuin joku olisi käynnistänyt filmikoneen pääni sisällä,
mielessäni alkoivat välähdellä kaikki verilöylyt, joita olin nähnyt siitä päivästä lähti-
en, kun sota ensimmäisen kerran kosketti minua. Joka kerran, kun keskeytin ampumi-
sen vaihtaakseni lippaan ja näin elottomat ystäväni, käänsin aseeni viihaisena suolle
ja tapoin lisää ihmisiä. Ammuin kaikkea, mikä liikkui, kunnes meidän käskettiin vetäy-
tyä, sillä tarvitsimme toisenlaisen strategian.*

Aineistostani päättelen, että ystävistä koostuva taisteluryhmä oli Ishmaelille hyvin tärkeä ja rakas. Kohdat joissa Ishmael kertoo taisteluissa menettämistään ystävistä kuvastavat sitä, miten vaikea heistä luopuminen on ollut, samoin kuntoutuskeskuksesta lähdettäessä ystävien hyvästeleminen vaikuttaa olleen Ishmaelille vaikea paikka. Ryhmässä vallitsi selvästi voimakas kiintymys. Grossmanin (1996, 151-153) mukaan tällainen ryhmä helpottaa tappamista saamalla aikaan tunteen tietynlaisesta anonymiteetista; vastuu ikään kuin hajautetaan ryhmän kesken, eikä yksilö enää ole tappaja, vaan ryhmä. Tällöin sotilas kykenee tekemään tekoja, joita hän ei ikinä tekisi yksinään. Ryhmän luoma anonymiteetti sekä vastuun jakautuminen helpottavat tappamista huomattavasti. Sotilas voi kokea pettävänsä taistelutoverinsa ellei hän tapa, ja jos hän lisäksi voi jakaa vastuun tappamisesta ryhmän kesken, tappaminen voi olla helpompaa. Tietyllä tavalla johtaja, tappaja ja taistelutoverit kierrättävät vastuuta. Auktoriteetti välttää tappamisen trauman, koska muut tekevät likaisen työn. Tappamisen suorittava henkilö voi puolestaan rationalisoida, että vastuu kuuluu todellisuudessa johtajalle ja että hänen oma syyllisyytensä jakautuu kaikkien sotatoverien kesken, jotka myös vetävät liipaisimesta. Jos ryhmä on muotoutunut hyvin tiiviiksi, ryhmän paine on niin kova, että osallistuminen raakuuksiin on lähes välttämätöntä voimakkaan kiintymyksen ja riippuvuuden vuoksi. (Grossman 1996, 224-225.)

Grossmanin mukaan miehet taistelussa eivät niinkään ole motivoituneita taistelemaan ideologian, vihan tai pelon vuoksi. Merkittävämpiä motivaattoreita ovat taistelutoverit, kunnioitus johtajaa kohtaan, ryhmän menestyminen, sekä oma hyvä maine niin johtajien, kuin taistelutovereidenkin silmissä. (Grossman 1996, 89-90.) Esimerkiksi seuraavasta katkelmasta luen taistelua motivoivan halun olla hyvässä maineessa johtajan ja sotilastoverien silmissä, sekä ryhmän menestymisen. Ishmael ja Alhaji ovat toimineet menestyksekkäästi hyökkäyksessä, saaneet saaliiksi ruokaa, huumeita ja ampumatarvikkeita, sekä tappaneet paljon vihollisia:

”Hyvää työtä, sotilaat”, alikersantti kiitteli meitä. Teimme hänelle kunniaa ja lähdimme matkaan. Tämän iskun ansioista Alhaji sai lempinimen Pikku-Rambo, ja hän pyrki aina muissa iskuissa toimimaan nimensä mukaisesti. Minun lempinimeni oli Vihreä käärme, sillä asetuin aina parhaaseen väijyntäpaikkaan ja tapoin vaikka koko kylällisen pikkuruisen pensaan alta kenenkään huomaamatta minua. Luutnantti antoi nimen minulle. Hän sanoi: ”Sinä et näytä vaaralliselta, mutta sinä olet, ja sulaudut maastoon kuin vihreä käärme petollisena ja tappavana, jos niin haluat.” Olin ylpeä nimestäni, ja joka hyökkäyksessä toimin aina kuten nimeni edellytti.

5.2 Lapsisotilaana toimimisen seuraukset

Aineistosta löytyy useita sotilaana toimimisen aiheuttamia psyykkisiä ja fyysisiä oireita ja reaktioita, joita Ishmael joutuu kokemaan. Näitä ovat pelot, painajaiset, unettomuus, haavoittuminen, huumeidenkäytön jälkeiset vieroitusoireet, harhat ja päänsäryt. Viidestä viimeisimmästä Ishmael on kertonut kirjassaan runsaasti, mikä viittaa siihen, että hän on kärsinyt näistä ongelmista lapsisotilaana toimimisen seurauksena paljon. Pelosta Ishmael tuntuu päässeensä yli jo uransa alkumetreilla, eikä näin ollen kerro pelontunteista yhtä paljon. Vaikka pelko ei varsinaisesti trauma eikä oire olekaan, ja vaikka Ishmael ei ole muutamia mainintoja enempää siitä kertonut, se ansaitsee silti mielestäni tulla tässä yhteydessä mainituksi. Tämä siitä syystä, että taisteluun osallistuminen aiheuttaa lapselle mitä ilmeisimmin kohtuutonta pelkoa.

5.2.1 Pelko

Ishmaelin sotilaskoulutuksen ja sotilasuran alussa pienen sotilaan pelko tuntuu olevan lähes ylivoimaista. Ensimmäiseen taisteluunsa osallistuessaan Ishmaelia pelottaa niin kovasti, että hän suorastaan lamaantuu:

En ole koskaan pelännyt johonkin menemistä niin paljon kuin sinä päivänä. Jopa liskon rapistelu säikäytti minut perin juurin... Silmiini nousi kyyneliä, mutta pakottauduin kätkemään ne ja puristin asetta lohdukseni.

Makasin aseeni piippu edessäni kykenemättä ampumaan. Etusormeni oli turtunut. Metsä pyöri ympärilläni. Minusta tuntui kuin maa olisi kääntynyt ympäri ja olisin putoamaisillani, joten tartuin toisella kädelläni puunrunkoon. En pystynyt ajattelemaan, mutta kuulin kaukaa laukauksia ja kuolevien tuskanhuutoja. Olin vajoamassa painajaiseen...

Kuoleman- ja haavoittumisenpelkoa on yleisesti pidetty sodassa tulleiden traumojen suurimpana syynä ja selittäjänä. Grossmanin (1996, 52) mukaan tutkimukset, joissa on pyritty todistamaan, että sodassa tulleen psyykkisen romahduksen syynä ovat kuoleman ja loukkaantumisen pelko, ovat kuitenkin toistuvasti epäonnistuneet. Kuoleman ja haavoittumisen pelko on toki traumatisoivaa, mutta Grossmann panee monet muut tekijät tämän edelle. Esimerkiksi pelko ystävien ”pettämisestä” on merkittävämpää kuin kuoleman pelko. (Grossman 1996, 52.) Grossmanin mukaan tutkimukset ovat osoittaneet, että itsesuojeluvaisto ei ole suurin syy miksi sotilas tappaa ja on valmis asettamaan itsensä vaaraan, vaan voimakas vastuullisuuden tunne taistelutovereita kohtaan. Näin lujasti toisiinsa

sitoutuneiden sotilaiden kesken vallitsee voimakas ryhmäpaine, jossa yksilö välittää syvästi tovereistaan ja siitä mitä he ajattelevat hänestä. (Grossman 1996, 149-150.) Grossman (1996, 90) kertoo taisteluveteraanien usein kuvaavan vahvoja suhteita, joita heidän välilleen taisteluissa syntyy, jopa miehen ja vaimon suhdetta lujemmaksi. Jokaisen sotilaan henki on toisen sotilaan varassa, ja taistelutoverin pettämistä pidetään erittäin pahana asiana. Dewey on työssään sotaveteraanien parissa tullut samaan tulokseen kuin Grossman; myös hän on saanut huomata, että pelko pettymyksen tuottamisesta taistelutovereille on paljon suurempi kuin kuolemanpelko (Dewey 2004, 97).

Jo ensimmäisessä taistelussa kuolee Ishmaelin ystäviä, ja heidän menettämisensä aiheuttama tuska ja pelko ystävien pettämisestä alkaa kuulua Ishmaelin kertomuksesta selvästi:

...kuulin Josiahin kirkaisun. Hän huusi äitiään tuskallisen terävällä äänellä, jollaista en ollut kuullut koskaan ennen... Etsin Josiahia. Kranaatti oli viskannut hänen pikkuisen ruumiinsa ilmaan, ja hän oli paiskautunut kannon päälle. Hänen jalkansa tärisivät, ja vähitellen hänen huutonsa vaimeni... Suljin hänen silmänsä sormillani ja vedin hänet irti kannosta. Hänen selkärankansa oli palasina. Menetimme omalta puoleltamme muutaman aikuisen sotilaan sekä ystäväni Musan ja Josiahin... Josiah- kunpa olisin antanut hänen jatkaa uniaan sinä ensimmäisenä koulutuspäivänä, ehkä hän ei olisi joutunut rintamalle ollenkaan.

Ishmael ei varsinaisesti erittele tarkemmin, pelkäsikö hän nimenomaan kuolemaa tai haavoittumista, ystävien menettämistä vai pettämistä, vai jotakin muuta. Ensimmäiseen taisteluun jotuminen tuntuu hänestä joka tapauksessa kuin ”painajaiseen vajoamiselta”. Kun nuorempi Josiah kuolee samaisessa taistelussa, samoin Ishmaelin toinen ystävä Musa, jotakin Ishmaelin sisällä tapahtuu. Aivan kuin hänen pelkonsa häviäisi kokonaan:

Nostin aseeni, vedin liipaisimesta ja tapoin miehen. Yhtäkkiä, aivan kuin joku olisi käynnistänyt filmikoneen pääni sisällä, mielessäni alkoivat välähdellä kaikki verilyölyt, joita olin nähnyt siitä päivästä lähtien, kun sota ensimmäisen kerran kosketi minua. Joka kerran, kun keskeytin ampumisen vaihtaakseni lippaan ja näin elottomat ystäväni, käänsin aseeni vihasena suolle ja tapoin lisää ihmisiä.

Ensimmäisen taistelun jälkeen Ishmael illan tullen nukahtaa, näkee painajaista Josiahin kuolemasta, eikä sen jälkeen pystykään nukkumaan kokonaiseen viikkoon. Taistelun- ja kuolemanpelko tuntuu kuitenkin hävinneen, sillä Ishmael kertoo, että samalla viikolla he lähtivät taisteluun vielä kahdesti, eikä hänellä ollut enää mitään vaikeuksia ampua. Tämä hämmästytti minua. En olisi uskonut, että tappamiseen ja sotimiseen tottuu niin nopeasti. Kuitenkin kun ottaa huomioon Ishmaelin nuorena, nuorena koetut suuret menetykset, sekä rajun sotilaskoulutuksen jonka hän sai, tämä muuttuu mielessäni varsin ymmärrettäväksi. Oman suuren lisänsä tähän tuo varmasti myös huumeet, joita Ishmaelille ja hänen ystävilleen annettiin jo ennen ensimmäiseen taisteluun lähtöä. Taistelusta ja

tappamisesta tulee yllättävänkin nopeasti arkea, ja tällaisena arkena elämä jatkuu Ishmaelilla kaksi vuotta:

Kylistä, jotka edetessämme valtasimme ja muutimme tukikohdiksemme, ja metsistä, joissa nukuimme, tuli kotini. Muut sotilaat olivat perheeni, aseeni oli tukeni ja turvani, ja ainoa lakini oli ”tapa tai tule tapetuksi”. Ajatukseni eivät ulottuneet paljon sen pitemmälle. Olimme taistelleet yli kaksi vuotta, ja tappamisesta oli tullut päivittäistä toimintaa. En tuntenut sääliä ketään kohtaan. Lapsuuteni oli loppunut huomaamattani, ja sydämeni tuntui jäätyneen.

5.2.2 PTSD-oireet

PTSD (*Posttraumatic stress disorder*, traumaperäinen stressihäiriö) on vakava psykologinen tila jota esiintyy traumaattisten kokemusten seurauksena. PTSD:n tyypillisiä oireita ovat traumaattisen tapahtuman tai sen pelottavien osien uudelleen eläminen, sellaisten ajatusten, muistojen, ihmisten ja paikkojen välttely jotka liittyvät jollakin tavalla tapahtumaan, tunteiden turtuminen sekä kohonnut vireystaso. (Foa, Keane & Friedman 2000, 1.) PTSD-oireisiin kuuluvat myös häiritsevät ajatukset, tunteet sekä mielikuvat, jotka toistavat tapahtumaa uudelleen ja uudelleen (Keane, Weathers & Foa 2000, 18).

Työssään sotaveteraanien kanssa Dewey (2004) on saanut tutustua oireisiin, joita sodassa olo saa aikaan. PTSD-oireiden yleiset linjat ovat samanlaisia, mutta henkilökohtaiset yksityiskohdat ja reaktiot ovat uniikkeja. Dewey luettelee oireisiin kuuluviksi painajaiset, häiriintyneen unen ja sitä seuraavan uupumuksen, ahdistuksen, pakonomaiset häiritsevät ajatukset, takauamat eli flash backit (trauman uudelleenkokeminen ikään kuin se tapahtuisi nyt), ylivireyden, ja herkkyyden koville äänille, sotaan liittyville äänille ja hajuille, sekä muille henkilökohtaisille stimulantteille. Oireet eivät Deweyn mukaan useinkaan häviä kokonaan. Vaikka pahimmat oireet loppuvat ajallaan, ne voivat aina uudelleenaktivoitua tietyissä tilanteissa. Esimerkiksi tietyt päivämäärät jolloin on tapahtunut sodassa jotakin merkittävää tai erityisen vaikeaa, saattavat herättää oireet uudelleen. Myös tietyt tapahtumat, esimerkiksi vastaavanlaisen uuden sodan syttyminen, voivat toimia näin, samoin läheisen ihmisen sairastuminen tai kuolema, joka voi muistuttaa läheisen sotatoverin menettämisestä. Suuttuminen voi herättää häiritseviä ajatuksia ja tunteita taisteluista. Jos joku yllättää entisen sotilaan takaapäin, saattaa sotilas reagoida automaattisesti jopa tappavin liikkein, ja tällainen ehdollistunut hyökkäysvalmius voi säilyä koko iän. (Dewey 2004, 42, 58-59, 69.) Sotilaat oppivat nukkumaan hyvin kevyesti. Lisäksi sodassa miehet oppivat olemaan ylivireitä. Pienikin ääni herättää entisen taistelijan. (Dewey 2004, 165.)

Deweyn raporttoimia oireita löytyy Ishmaelin kertomuksesta kaksi: painajaiset ja unettomuus. Painajaiset ovat rajuja:

Eräänä yönä näin unta, että minua ammuttiin päähän. Makasin omassa veressäni, ja ihmiset kiiruhtivat ohitseni. Luokseni tuli koira, joka alkoi ahnaasti latkia vertani. Koira irvisti nautiskellessaan vereni mausta. Olisin halunnut ajaa sen pois, mutten pystynyt liikkumaan. Heräsin, ennen kuin se ehti alkaa tehdä minulle sitä, mitä pelkäsin. Olin hiestä märkä enkä saanut enää loppuyöstä unta.

Ishmaelin painajaisunet aiheuttavat jopa hengenvaarallisia tilanteita. Erään kerran hän ampuu unissaan aseellaan:

Makasin selälläni teltassani AK-47 rintani päällä... Mieleni oli tyhjä, ja tuijotin teltan kattoon, kunnes kuin ihmeen kaupalla nukahdin. Näin unta, että nostin Josiahin puunkannolta, ja vieressä seisojien asemies. Hän painoi asetta otsaani vasten. Heräsin saman tien unestani ja aloin ampuu teltan sisällä, kunnes kolmenkymmenen patruunan lipas tyhjeni. Alikersantti ja luutnantti tulivat sisään ja veivät minut ulos. Minä hikoilin, ja he heittivät päälleni vettä ja antoivat minulle lisää valkoisia kapseleita. Valvoin lopun yötä enkä saanut unta viikkoon. Lähdimme taisteluun vielä kaksi kertaa sillä viikolla, eikä minulla ollut mitään vaikeuksia ampuu.

Ishmael näkee unta myös menettämästään perheestä, ja myös se uni on painajaisien sävyttämä:

Se tapahtui eräänä yönä, kun olin nukahtanut lukiessani laulunsanoja. En ollut nukkunut kunnolla kuukausiin ja olin onnistunut välttelemään painajaisia täyttämällä päivät ja illat Bob Marleyn laulujen kuuntelulla ja sanoitusten kirjoittamisella. Mutta sinä yönä näin painajaisen... Sytytin lampun, ja kun huone valaistui, näin ympärilläni miehiä. He olivat piirittäneet minut pimeässä. Näin heidät lukuun ottamatta heidän kasvojaan, jotka olivat muuta ruumista tummemmat, aivan kuin he olisivat olleet päätömiä... Kaikilla oli tuliaseet ja veitset. He alkoivat ampuu ja puukottaa toisiaan ja viillellä toistensa kurkkuja...Huone alkoi nopeasti täyttyä verestä... Joka kerta, kun jotakuta iskettiin veitsellä, tunsin kahta kauheampaa kipua ja näin veren valuvan samasta kohdasta omassa ruumiissani. Aloin huutaa, kun veri täytti huoneen... Menin ulos yltä päältä veressä ja näin äidin, isän ja molemmat veljeni... Istuin isää vastaan päätä, mutten pystynyt syömään heidän kanssaan. Ruumiini tuntui turralta, eikä perheeni näyttänyt huomaavan, että olin veressä. Alkoi sataa, ja perheeni juoksi sisälle jättäen minut ulos... Nousin ylös mennäkseni sisälle, mutta taloa ei enää ollutkaan. Se oli kadonnut... Se oli ensimmäinen uneni perheestäni sen jälkeen, kun olin lähtenyt sotaa pakoon.

Ishmael ei ole ainoa kuntoutuksessa oleva lapsi, joka kärsii rajuista ja väkivaltaan ajavista unista:

Yöllä jotkut meistä kuitenkin heräsivät painajaisiin hiestä märkinä, huutaen ja lyöden päätään ajaakseen pois mieltä valveillakin kiduttavat kuvat. Toiset heräsivät ja alkoivat tukehduttaa vierustoveriaan ja juoksivat sitten ulos, kun heidät oli revitty irti toisen kimpusta. Henkilökunta oli aina valmiina tällaisten välikohtausten varalta. Silti joka aamu moni meistä löytyi piileskelemästä heinikosta jalkapallokentän laidalta. Emme muistaneet, miten olimme sinne joutuneet.

Toinen PTSD-oire josta Ishmael kärsii on unettomuus. Unettomuus piinaa Ishmaelia a) sotilaskoulutuksessa, ja b) myöhemmin myös kuntoutuksessa.

- a) *Minulla oli oma teltti, jossa en koskaan nukkunut, koska en milloinkaan saanut unta.*
- b) *Meni monta kuukautta, ennen kuin aloin tottua nukkumaan ilman unilääkkeitä. Mutta sittenkin, kun viimein pystyin nukahtamaan, hätkähdin hereille alle tunnin kulluttua. Näin unta, että kasvoton asemies oli sitonut minut ja alkoi viiltää kurkkuani auki pistimensä sahalaidalla...Heräsin hiestä märkänä ja ilmaa nyrkeilläni takoen... Yritin epätoivoisesti ajatella lapsuuttani, mutten pystynyt. Sotamuistot olivat muodostaneet mieleeni esteen, joka minun oli murrettava pystyäkseen ajattelemaan elämäni ennen sotaa.*

5.2.3 Haavoittuminen, vieroitusoireet, harhat ja päänsäryt

Haavoittuminen on yksi lapsisotilaana toimimisen seuraus, jonka Ishmael joutuu kokemaan:

Olin majassa pakkaamassa reppuuni ammuksia, kun kylään alkoi taas sataa luoteja. Vasempaan jalkaterääni osui kolme kertaa. Kaksi ensimmäistä luotia menivät suoraan läpi, mutta viimeinen jäi jalan sisään... Muistan, että selkärankaani kihelmöi, mutta olin niin huumeissa, etten tuntenut varsinaista kipua, vaikka jalkani olikin alkanut turvota... En tiedä mitä tapahtui, mutta kun heräsin seuraavana päivänä, minusta tuntui kuin jalkani luihin olisi vasaroitu nauloja ja suoniani olisi kaiverrettu taltalla. Olin niin kovissa tuskissa etten pystynyt edes parkumaan: kyyneleet vain valuivat silmistäni.

Ishmaelille ja hänen ystävilleen annettiin armeijassa huumeita, jotta he pystyisivät sotimaan tehokkaammin. Kuntoutuskeskuksessa Ishmael joutuu kokemaan vaikeita vieroitusoireita:

Kaipasin kokaiinia ja marihuanaa niin kovasti, että käärin paperiarkin rullalle ja poltin sitä. Toisinaan kaivelin yhä jalassani olevien armeijan shortsien taskuja etsien marihuanan tai kokaiinin muruja. Murtauduimme sairastupaan ja varastimme kipulääkkeitä - valkoisia ja luonnonvalkoisia tabletteja - sekä punaisia ja keltaisia kapseleita. Tyhjensimme kapselit, jauhoimme tabletit ja sekoitimme kaiken yhteen. Käteni olivat alkaneet vapista hillittömästi, ja päänsärkyni olivat palanneet entistä ankarampina. Tuntui kuin seppä olisi takonut alasintaan päässäni. Kuulin ja tunsin metallin kalahtelun päässäni, ja sietämättömän terävät äänet saivat suoneni ja lihakseni vihlomaan. Kieriskelin lattialla sänkyni vieressä tai joskus verannalla. Kukaan ei kiinnittänyt minuun mitään huomiota, sillä kaikilla oli omat vieroitusoireensa. Esi-merkiksi Alhaji löi nyrkkiään yhden rakennuksen betonipylvääseen, kunnes hänen rystysensä vuosivat verta ja luu tuli näkyviin. Olimme olleet keskuksessa yli kuukauden, ja joidenkin vieroitusoireet olivat jo melkein loppuneet, vaikka joskus vielä tulikin yllättäviä oksennus- tai heikotuskohtauksia. Nekin loppuivat useimmilta toisen kuukauden päätyessä.

Vieroitusoireiden lisäksi kuntoutukseen päästyään Ishmael kärsii erilaisista henkisistä traumaista, joista hän erikseen mainitsee harhat:

Meillä kaikilla oli kuitenkin henkisiä traumoja, ja nyt kun meillä oli aikaa ajatella, sotamuistojemme tiukasti vyötetty mantteli alkoi avautua. Aina kun avasin vesihanan, ulos suihkusi verta. Tuijotin sitä, kunnes se näytti silmissäni vedeltä, ja join tai otin suihkun vasta sitten.

Viimeisimpänä oire jonka sotilaana toimiminen on Ishmaelille aiheuttanut ja josta hän paljon kirjoittaa on ankara päänsärky:

Minusta oli mukava olla työn touhussa koko päivän ja käydä edestakaisin joella ja pestä jatkuvasti astioita. Se oli ainoa keino pitää ajatukset poissa asioista, jotka aiheuttivat minulle pahoja päänsärkyjä.

Pyörittelin päätäni kylmällä betonilattialla, mutta se ei auttanut. Menin suihkuun ja pidin päätäni kylmän veden alla, mutta siitäkään ei ollut apua. Päänsärky paheni niin, etten pystynyt kävelemään. Aloin huutaa. Yöhoitaja kutsuttiin paikalle. Hän antoi minulle unitabletteja, mutten saanut unta vielä sittenkään, en edes kun migreeni loppui. En pystynyt kohtaamaan painajaisia, joita tiesin näkeväni.

..tuijotin tyhjyyteen, kunnes migreeni hellitti vähäksi aikaa. En kertonut kenellekään, mitä minulle tapahtui. Oireitani ei mainittu aamuisin, kun ”kersanttitohtori” –kuten siviilit häntä nimittivät – käski lapset ja perheet jonoon hoitoa varten. Kersanttitohtori kysyi kuumeesta, nuhasta ja monista muista sairauksista, mutta hän ei koskaan kysynyt, oliko jollakulla pahoja unia tai migreeniä.

Minä istuin hiljaa huoneen nurkassa purren hammasta, koska en halunnut ystäväni huomaavan, miten kovasti päähäni koski. Näin sieluni silmin kipinöitä ja lieskoja, välähdyksiä näkemistäni tapahtumista, ja kuulin taas naisten ja lasten tuskalliset huudot mielessäni. Itkin hiljaa, kun päässäni takoi. Joskus migreenin loputtua sain hetkeksi unta, mutta heräsin pian painajaisiin.

5.3 Eheytymistä sodan jälkeen

5.3.1 Aseistariisunnan ja kuntoutuksen vastenmielisyys

Vuonna 1996 tammikuun lopulla, Ishmaelin ollessa 15-vuotias, hänen sotilasuransa päättyy. Ishmael on kahdenkymmenen muun sotilaan kanssa lähetetty hakemaan ammuksia päivän kävelymatkan päässä olevasta Bauyasta. Heidän siellä ollessaan UNICEFin työntekijät saapuvat kaupunkiin neuvottelemaan lapsisotilaiden kotiuttamisesta.

Muutaman tunnin kuluttua kaupunkiin ajoi kuorma-auto. Siitä nousi neljä miestä, jotka olivat pukeutuneet puhtaisiin sinisiin farkkuihin ja valkoisiin t-paitoihin, joissa luki isoin, sinisin kirjaimin UNICEF.. ”Sinä, sinä...” luutnantti osoitteli kävellessään riviä eteenpäin.. Meitä valittiin viisitoista. Sitten luutnantti komensi: ”Poistakaa aseestanne

lipas, varmistakaa aseenne ja laskekaa se maahan.” ... ”Olette olleet hyviä sotilaita ja tiedätte kaikki olevanne osa tätä veljeskuntaa. Olen hyvin ylpeä siitä, että olen saanut palvella maatani teidän kanssanne. Työnne täällä on kuitenkin nyt tehty, ja minun on lähetettävä teidät pois. Nämä miehet panevat teidät kouluun ja auttavat teidät uuden elämän alkuun.”

Aseistariisunta ei ole Ishmaelille mieluista, eikä helppoa.

Mitä oikein oli tekeillä? Kysyvät katseemme seurasivat luutnanttia, kun hän käveli taloonsa. Miksi luutnantti oli päättänyt luovuttaa meidät näille siviileille? Olimme luulleet taistelevamme sodassa loppuun saakka. Sotilastoverimme olivat olleet meille perhe. Nyt meidät vietäisiin pois noin vain, ilman selitystä... minua alkoi suututtaa, hermostuttaa. En ollut ollut erossa aseestani sen päivän jälkeen, kun minusta tuli sotilas. Meitä hakemaan tulleet miehen hymyilivät auton kiihdyttäessä hiekkatiellä ja nostattaessa pölyä, joka peitti tienvarren pensaat. Minulla ei ollut aavistustakaan, minne olimme matkalla.

Ennen kuin aloitin tutkimukseni tekemistä, ennako-oletukseni oli, että sotaan mukaan joutuneet lapset ovat kiitollisia päästessään sodasta pois. Tiesin, että DDR-ohjelmaan osallistumisen esteenä voi olla se, että lapselta puuttuu ase, jolloin häntä ei valita mukaan, jos kriteerinä on ase luovuttaminen. (Näin voi käydä lapsille, jotka ovat toimineet muissa tehtävissä sodassa kuin taistelijoina.) Tiesin myös, että lapsisotilas voi olla haluton osallistumaan ohjelmaan pelätessään siitä seuraavaa entiseksi lapsisotilaaksi leimautumista, joka voi aiheuttaa huomattavasti vaikeuksia hänelle omassa kotikylässään. En kuitenkaan tullut ajatelleeksi, että sotilaan identiteetti voi olla niin voimakas lapsella, että hän ei halua lopettaa sotilasuraansa. Siksi Ishmaelin kertomasta välittyvä vastahakoisuus mitä hän tunsi aseistariisuntaa ja kuntoutusta kohtaan, yllätti minut.

Ishmael ystävineen kohtaa kuntoutuskeskuksessa muita aseistariisuttuja lapsisotilaita. Ennakkoluuloista huolimatta kohtaaminen sujuu hyvin, koska pojat ovat taistelleet samalla puolella sodassa:

Alhaji rikkoi hiljaisuuden: ”Mistä te olette?” hän kysyi... Otin esiin kranaattini ja työnsin sormeni sokaan renkaaseen. ”Haluatteko tämän jäävän viimeiseksi ateriaksenne vai haluatteko vastata hänen kysymykseensä?” uhkasin toisia... ”Taistelitteko armeijassa vai kapinallisten puolella?” kysyin tiukasti. ”Näytänkö minä sinusta kapinalliselta?” hän sanoi. ”Taistelin armeijassa. Kapinalliset polttivat kyläni ja tappoivat vanhempani, ja sinä näytät heikäläiseltä.” ”Olimme siis kaikki samalla puolella”, Alhaji sanoi, ja me kaikki istuuduimme mulkoillen yhä toisiamme. Kun meille oli selvintt, että olimme kaikki taistelleet niin kutsutussa armeijassa eri puolilla maata, rauhoituimme ja juttelimme tukikohdistamme.

Sen sijaan kun hallituksen joukoissa taistellut Ishmael ystävineen kohtaa kapinallisten puolella taistelleita lapsia, jatkuu sotiminen välittömästi:

”Me taistelimme RUF :ssä, ja armeija on vihollisemme. Taistelimme vapauden puolesta, ja armeija tappoi perheeni ja tuhosi kyläni. Tapan jokaisen armeijan paskiaisen, jonka vain käsiini saan.” Poika riisui paitansa tapellakseen Mambun kanssa, ja hänen käsivarressaan oli RUF :n tatuointi... Olimme taas sodassa. Ehkäpä ulkomalaiset kuvittelivat naiivisti, että kun meidät viettäisiin pois sodasta, vihamme RUF :ää kohtaan laantuisi. Heidän mieleensä ei juolahtanut, ettei pelkkä ympäristönvaihdos tekisi meistä käden käänteessä tavallisia poikia: me olimme vaarallisia ja meidät oli aivopesty tappajiksi. He olivat vasta aloittaneet kuntoutusprojektin, joten tämä oli vain yksi asioista, jotka heidän oli opittava... Olimme tapelleet melkein kaksikymmentä minuuttia puukottaen ja viillellen toisiamme ja meitä erottamaan tulleita miehiä. Kuusi ihmistä kuoli: kaksi meidän puoleltamme ja neljä kapinallisten puolelta. Loukkaantuneita oli useita, mukaan lukien kaksi saattajaamme.

Ishmaelin ei ole helppo luopua saavuttamastaan asemasta vänrikkinä. Hänen kertomansa kuulostaa siltä, että aseman muutos sotilaasta tavalliseksi, muiden komenneltavana olevaksi lapseksi, ei ole helppo eikä miellyttävä:

Ajattelin, että minäkin olin ennen sotilas, vänrikki... Vänrikkinä olin johtanut pientä pojista koostuvaa yksikköä, joka suoritti nopeita tiedustelutehtäviä.

Näistä lähtökohdista käsin kuntoutus aloitetaan; Ishmael ei tahtoisi lähteä pois armeijan joukoista, hän on haluton luopumaan aseestaan, ja on välittömästi uudestaan sotajalalla törmätessään RUF:n joukoissa olleisiin lapsiin kuntoutuskeskuksessa. Lapsilla ja työntekijöillä on edessään pitkä ja raskas prosessi.

Ishmaelin kuntoutus tapahtuu Benin-kodissa, joka sijaitsee Sierra Leonen pääkaupungin reunamilla kaukana keskustasta. Pojat ovat vihamielisiä ja haluttomia yhteistyöhön. He levittävät pelkoa myös lähiympäristöönsä käyttäytymällä väkivaltaisesti:

Oli raivostuttavaa olla siviilien komenneltavana. Kun he kutsuivat meitä aamiaiselle, heidän äänensä suututtivat minua niin paljon, että iskin nyrkilläni seinää, kaappiani tai mitä tahansa, mikä lähelläni sattui olemaan... Olimme onnettomia, koska tarvitsimme aseitamme ja huumeita.

Eräänä iltapäivänä, kun olimme ajaneet hoitajat ja henkilökunnan jäsenet ulos, panimme keittäjän päähän ämpärin ja tönimme häntä ympäri keittiötä, kunnes hän poltti kätensä kiehuvaan kattilassa ja suostui panemaan tehemme enemmän maitoa.

Ärryimme päivä päivältä enemmän ja sen vuoksi kävimme yhä väkivaltaisemmiksi. Aamulla hakkasimme ihmisiä, jotka olivat menossa hakemaan vettä läheiseltä pumputta... Naapurit lakkasivat kävelemästä keskuksen läheltä, kun olimme pahoinpidelleet muutaman sairaalakuntoon.

5.3.2 Hoitavaa rakkautta ja syvää surua

Kuntoutuskeskuksessa Ishmael ja muut lapset saavat osakseen huolenpitoa, rakkautta, myötätuntoa ja ymmärrystä - kaikkea sellaista, mitä ilman he ovat joutuneet jo vuosia elämään. Alussa tällainen ystävällisyys ja hyvyys saa heidät vain entistä enemmän raivostuneiksi:

Useimmat henkilökunnan jäsenet olivat sellaisia: he palasivat hymyillen, kun olimme satuttaneet heitä. Vaikutti siltä kuin he olisivat sopineet keskenään, etteivät luovuttaisi. Heidän hymynsä saivat meidät vihaamaan heitä entistä enemmän.

Ishmaelin kuntoutusohjelmaan kuuluvat säännölliset terveystarkastukset Benin-kodin sairastuvassa ja kahdenkeskiset terapiaistunnot terapiakeskuksessa. Lisäksi Ishmael käy kuntoutuskeskuksessa koulua. Oppitunneilla lapset täyttävät kysymyslomakkeita, joissa on kysymyksiä esimerkiksi lasten musiikkimieltymyksistä. (*Millaisesta musiikista pidät? Pidätkö reggaesta? Jos, niin mistä esiintyjistä pidät?*) Vastauspaperit annetaan hoitajille tai henkilökohtaisesta terapiasta vastanneelle henkilölle. Ishmaelin oma työntekijä on terveydenhoitaja Esther, jonka kanssa hän käy vastauksiaan läpi ilmeisesti terveystarkastusten yhteydessä. Luottamus ei synny hetkessä, ja Ishmael kokee edelleen ärtymyksen tunteita saadessaan osakseen ymmärrystä ja empatiaa:

Kun sain tarinani kerrotuksi, Estherillä oli kyneleitä silmissään... ”Mikään, mitä tapahtui, ei ollut sinun syysi. Sinä olit vain pieni poika. Olen täällä kuuntelemassa sinua aina, kun haluat kertoa minulle jotain.” Minä suutuin ja kaduin, että olin kertonut jollekulle, vieläpä siviilille, kokemuksestani. Vihasin tuota ”Se ei ole sinun syysi”-fraasia, jota henkilökunta aina hoki, kun joku puhui sodasta.

Vähitellen hetkistä Estherin kanssa kuitenkin tulee Ishmaelille tärkeitä. Esther tietää, että Ishmael pitää musiikista, ja lähestyy poikaa musiikin kautta:

”Voit kirjoittaa ylös niiden laulujen sanat, joista pidät, ja voimme opetella laulamaan niitä yhdessä, jos haluat.”...Mietin, miten hän tiesi, että minusta oli kiva kirjoittaa laulujen sanoja, mutten kysynyt... Aloin odottaa Estherin tuloa iltapäivisin. Lauloin hänelle aina sinä päivänä opettelemanani pätkät.

Deweyn (2004) mukaan vihan vallassa tappamista seuraavat oireet voivat olla hyvin hankalia, sillä se saa aikaan hyvin negatiivisen näkemyksen itsestä, ja itsesyytösten kehä voi olla loppumaton, ellei sotilas saa apua ja löydä vapautusta asiasta. Useille tavallisille sotilaille sodassa tappaminen muodostaa syyllisyyden taakan, joka on vaikea kohdata ja käsitellä. Entisiä taistelijoita vainoavat itsesyytökset ja syyllisyys, ja pelottavia muistoja koitetaan paeta, vaikka se ei koskaan menestykse-

kästä olekaan. Eniten veteraanit yrittävät paeta muistoja, jotka liittyvät esimerkiksi siviilien kuolemaan, taistelutoverin tappamiseen, syvän vihan tai hurmion vallassa tappamiseen tai sotilastoverin jonkinlaiseen pettämiseen. Tällaiset teot veteraani kokee usein korjaamattomiksi moraalisiksi rikkomuksiksi jotka ovat anteeksiantamattomia. Deweyn mukaan ihmisen toipuminen voi alkaa, kun hänellä on rohkeutta kohdata totuus itsestään ja ottaa vastuu omasta toipumisestaan. Tämä yleensä johtaa muuttuneeseen käsitykseen itsestä ja omasta sodasta. Muuttunut käsitys voi johtaa armon kehittymiseen, anteeksi antamiseen ja –pyytämiseen. (Dewey 2004.)

Sodassa ei syvää surua voi turvallisesti käsitellä. Rakkaiden taistelutovereiden menettäminen on vaikeaa, ja jos taistelija antautuu surun valtaan, hän voi menettää teränsä sotilaana ja tulla helpoksi uhriksi viholliselle. Sotilaat oppivat rakastamaan syvästi miehiä joiden kanssa taistelevat, ja näin heistä tulee hyvä taistelujoukkue. Taisteluiden edetessä miehiä kuolee, ja suojellakseen itseään sotilaat usein yrittävät turruttaa itsensä, kovettaa itsensä näille menetyksille ja työntää lähes kestämättömän tuskan syrjään. Kun sotaveteraani sitten alkaa terapiassa kertoa omaa tarinaansa ja purkaa kokemuksiaan, suru ja syyllisyys nousevat pintaan. Deweyn kokemuksen mukaan oman tarinan kertominen on sotaveteraaneille vaikea, mutta helpottava kokemus. Tuska myös yleensä pahenee terapian alussa, ennen kuin se alkaa helpottaa. Puhuminen auttaa, koska se vapauttaa ja tekee tiedotetuksi voimakkaat tunteet ja uskomukset, jotka on tärkeä ilmaista ja tutkia. Kun suru käsitellään, ongelmat helpottavat. (Dewey 2004.)

Omista sotakokemuksista puhuminen ei ole Ishmaelille helppoa. Hän alkaa kuitenkin vähitellen luottaa Estheriin, ottaa rohkean askelen kahdenkeskisissä terapiaistunnoissa, ja kykenee kertomaan joitakin kokemuksiaan ja uniaan Estherille. Ishmael kirjoittaa, että sodassa hänen sydämensä oli ikään kuin jäässä.

Omatuntoni näytti kadonneen samalla, kun päässäni oli naksahnut tappaessani ensimmäisen kerran.

Vaikuttaa siltä, että sitä mukaa kun Ishmael kertoo sodassa tekemistään pahoista teoista, tämä jää alkaa sulaa ja hänen omatuntonsa alkaa herätä uudelleen:

Ensin hän vain kuunteli, ja sitten hän alkoi kysellä saadakseen minut puhumaan elämästäni ennen sotaa ja sen aikana. ”Mikään siitä ei ole sinun syyksi”, hän sanoi aina lujasti joka keskustelun päätteeksi. Vaikka olin kuullut saman fraasin jokaiselta henkilökunnan jäseneltä – ja olin suoraan sanottuna aina vihannut sitä – sinä päivänä aloin uskoa sen. Estherin äänen vilpittömyys sai lauseen viimein painumaan mieleeni ja sydämeeni. Se ei kuitenkaan pyyhkinyt pois syyllisyyttä, jota tunsin tekojeni vuoksi.

Kuitenkin se teki muistoni keveämmiksi kantaa ja antoi minulle voimia ajatella. Mitä enemmän puhuin kokemuksistani Estherille, sitä pahemmalta raa'at yksityiskohdat minusta tuntuivat, mutten näyttänyt sitä hänelle.

Deweyn luettelemista entisen sotilaan oireita hankaloittavista tappamiseen liittyvistä piirteistä on Ishmaelin kertomuksesta löydettävissä vihan vallassa tappaminen. Sotilaana toimiessaan Ishmael koki tappamisen helpoksi, ja rajujakaan teloituksia suoritettuaan hän ei kertonut kokeneensa syyllisyydentunteita. Estherin kanssa keskustellessa tehdyt teot alkavat tuntua pahalta. Syyllisyys alkaa painaa, mutta samalla myös sureminen voi alkaa. Ishmaelille on sotavuosien aikana kertynyt paljon surtavaa, yhtenä suurena asiana perheen menettäminen ja orvoksi jääminen:

*Eräänä päivänä, oltuani Benin-kodissa yli neljä kuukautta, istuin kivellä luokkahuoneiden takana, kun Esther tuli luokseni. Hän istui viereeni sanomatta mitään. Hänellä oli sanoituskirjani kädessään. ”Minusta tuntuu kuin jäljellä ei olisi enää mitään, minä puolesta elää”, sanoin hitaasti. ”Minulla ei ole perhettä, olen yksin. Kukaan ei pysty kertomaan tarinoita lapsuudestani.”
Nauru päättyi aina surumielisyyteen, jota en päässyt pakoon.*

Dewey (2004, 238) on todennut, että rakkaus tarjoaa tien ulos helvetistä ja lohdun jota tarvitaan sotavammoista toipumiseen. Ishmael saa onneksi kokea tällaista rakkautta ja pääsee käsittelemään sotakokemuksiaan aikuisen ihmisen kanssa. Kun kokemuksia aletaan purkaa, vaikuttaa siltä että ne alkavat suorastaan vyöryä ulos Ishmaelistä. Sotamuistot tunkeutuvat väkisin Ishmaelin mieleen; hän yrittää muistella perhettään, mutta se on vaikeaa, koska sotamuistot ovat mielessä päällimmäisenä:

*Yritin ajatella lapsuuteni päiviä mutten pystynyt, sillä mieleeni nousi jatkuvasti kuvia siitä, kun ensimmäisen kerran viilsin mieheltä kurkun auki. Muisto välähti mielessäni yhä uudestaan kuin salama sateisena yönä, ja joka kerta kun niin tapahtui, kuulin mielessäni terävän huudon, joka sattui selkärankaani.
Minun oli vaikea saada näitä ajatuksia mieleeni, ja kun lopulta uskaltauduin muistoihini, tulin niin surulliseksi, että luitanikin särki. Menin joelle ja sukelsin istumaan pohjalle, mutta ajatukset seurasivat minua sinnekin.*

Ishmaelin ollessa kuntoutuskeskuksessa hänen perhettään ja sukuaan ryhdytään etsimään. Ishmaelin lähisukulaisia ei löydetä, joten hänelle kaavaillaan sijaisperhettä. Ishmael kuitenkin muistaa isänsä kertoneen hänelle Tommy-nimisestä sedästä, joka asuu Freetownissa. Setä löydetään, ja ensimmäistä kertaa muutamaan vuoteen Ishmael näkee oman sukulaisensa:

Eräänä lauantai-iltapäivänä olin juttelemassa Estherin ja Mohamedin kanssa, kun Leslie tuli sisään leveästi hymyillen. Arvasin, että hän oli löytänyt minulle sijaiskodin ja että minut ”palautettaisiin takaisin yhteiskuntaan”... Leslie katsoi uteliaita kasvojani, meni sitten takaisin ovelle ja avasi sen. Sisään astui pitkä mies. Hänellä oli leveä, vilpitön hymy, joka sai hänet näyttämään pikkupojalta. Hänen käsivartensa olivat pitkät, ja hän katsoi suoraan minuun. Hän ei ollut yhtä vaaleaihoinen kuin isäni.”

”Tämä on sinun setäsi”, Leslie ilmoitti ylpeänä. ”How de body, Ishmael?” mies sanoi ja käveli luokseni. Hän kumartui ja halasi minua kauan ja lujasti... Mitä jos hän vain teeskentelee olevansa setäni, minä ajattelin. Mies päästi irti minusta. Hän itki, ja sen nähdessäni aloin uskoa, että hän tosiaan oli sukulaiseni, sillä hänen itkunsa oli aitoa eivätkä miehet minun kulttuurissani yleensä itke... ”Kun pääset täältä, voit tulla asumaan minun luokseni. Olet minun poikani. Minulla ei ole paljon, mutta annan sinulle katon pääsi päälle, ruokaa ja rakkauteni.”... ”Onneksi olkoon, sinulla on sukulainen täällä kaukana kaikesta sekasorrosta”, Mohamed sanoi. ”Niinpä kai”, minä sanoin, mutten oikein osannut iloita. Epäroin, sillä en vielääkään oikein uskonut onnen kestävyteen.

Tästä alkaa Ishmaelin uudelleenintegrointi, tai kuten hän itse asian ilmaisee, *”yhteiskuntaan takaisin palauttaminen”*. Ishmael on asunut Benin-kodissa kahdeksan kuukautta, ja on tullut aika jättää haikeat jäähyväiset ystäville ja hoitajille, ja muuttaa Tommy-sedän perheeseen asumaan. Kun Ishmael on asunut setänsä luona jonkin aikaa, levottomuudet Sierra Leonessa kuitenkin jatkuvat, Ishmaelin setä kuolee, ja monen mutkan kautta Ishmael lopulta päätyy New Yorkiin, josta hän saa uuden perheen Laura- nimisen naisen luota.

Sodassa reaktiot kehittyvät automaattisiksi ja nopeiksi. Monet eivät koskaan pääse kokonaan eroon sodassa opituista reaktioista esimerkiksi äkillisiin koviin ääniin tai siihen, että joku lähestyy heitä yllättäen takaapäin. (Dewey 2004, 131.) Reaktion voi käynnistää vuosipäivät, tuoksut, äänet, uutiset, median esittämä väkivalta, sää, henkilön sijainti rakennuksessa, tietyn ihmisrodun edustajat ym. Päästäkseen automaattisista reaktioista eroon, jokaisen veteraanin täytyy oppia ymmärtämään, mikä nykyhetken asia tai tilanne käynnistää muiston sodasta, ja tiedostamattomat ja automaattiset reaktiot täytyy tehdä tietoisiksi. Tällöin on mahdollista saavuttaa ylivoima ehdollistumisreaktiosta, eikä sota kykene enää varastamaan onnea nykyhetkestä ja tulevaisuudesta. (Dewey 2004, 135-136.) Myös Ishmael kertoo, että hänen uuden sodanjälkeisen elämänsä kokemukset laukaisevat muistoja menneisyydestä. Ishmael ei kerro uudesta elämästään Yhdysvalloissa omaelämäkerrassaan, mutta yhden tilanteen hän mainitsee luvussa kaksi ajallisessa siirtymässä, jossa hän on sodan jälkeen New Yorkissa. Hän on siis päässyt pois lapsisotilaan tehtävistä, käynyt läpi kuntoutuksen, ja muuttanut Yhdysvaltoihin. Hän näkee painajaisunta sodasta:

”Minua pelotti nukahtaa, mutta myös valveilla mieleeni tuli tuskallisia muistoja. Joskus toivon, että voisin pestä nuo muistot pois, mutta tiedän, että ne ovat tärkeä osa elämäni, sitä mitä nyt olen... Nykyään elän kolmessa eri maailmassa: unissani ja uudessa elämässäni, jonka kokemukset laukaisevat muistoja menneisyydestä.”

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Minulla oli tutkielmassani kolme eri tutkimuskysymystä: mitkä seikat myötävaikuttivat siihen, että tutkimukseni henkilö Ishmael muuttui lapsesta tappamaan kykeneväksi sotilaaksi, mitä traumoja ja oireita tästä elämänvaiheesta ja toiminnasta hänelle seurasi, ja miten Ishmaelin eheytyminen kuntoutuksessa lapsisotilasuran jälkeen eteni.

Lähtökohtana Ishmaelin muutoksessa lapsesta sotilaaksi oli hänen vaikeaksi muuttunut elämäntilanteensa. Ishmael oli menettänyt perheensä, hän eli jatkuvassa nälässä ja turvattomuudessa, ja kun armeijan joukot sitten saivat hänet ystävineen kiinni ja veivät armeijan valloittamaan kylään, jossa oli kaikille sotilaille tarjolla ruokaa ja näennäinen turva, ei Ishmaelille ja hänen ystävilleen enää näyttäytynyt oikeastaan mitään muuta vaihtoehtoa kuin värväytyä sotilaaksi. Näin he saivat ruokaa ja paikan, jossa elää sodan runtelemassa maassa. Tietyllä tavalla Ishmael liittyi sotilasjoukkoihin vapaaehtoisesti, mutta todellisuudessa hänellä ei ollut mitään muuta vaihtoehtoa hengissä säilymiseen.

Toisena muutoksen mahdollistajana toimi armeijan suorittama tehokas sotilaskoulutus, jossa vihan tunteen ja kostonhalun kasvattaminen oli keskeisellä sijalla. Koulutuksessa käytettiin tehokkaiksi todettuja koulutustekniikoita, kuten sopivien roolimallien tarjoamista sotilaiden aggression kasvatamiseksi. (Ks. Grossman 1996, 317-320.) Vihantunteen ja kostonhalun kasvattaminen perheensä ja useita ystäviään menettäneen lapsen kohdalla vaikuttaa tutkimukseni mukaan melko helpolta.

Kolmas vaikuttava tekijä olivat huumeet. Ishmaelille ja muille lapsille annettiin huumeita ja lääkkeitä jo ennen ensimmäiseen taisteluun lähtemistä. Huumeet tekivät heistä pelottomampia ja rohkeampia, sekä selvästi armottomampia taistelijoita. Huumeiden vaikutuksen alaisena Ishmael suoritti äärimmäisen raakoja tekoja, jotka minun oli vaikea mieltää lapsen teoiksi. Sain kuitenkin huomata, että taustalla vaikuttava propagandistinen koulutus ja voimakas viha yhdistettynä huumausaineiden vaikutuksenalaisena olemiseen, saavat lapsenkin tekemään raakuuksia, joita en ollut osannut kuvitella.

Neljäntenä tekijänä oli taisteluyhteisö, johon Ishmael kuului. Taistelutovereista oli tullut Ishmaelille läheisiä ja tärkeitä, ja ryhmän menestyminen sekä oma hyvä maine niin johtajien, kuin taistelutoverienkin silmissä oli muodostunut merkittäväksi.

Vastaukseksi kysymykseeni mitä seurauksia ja oireita lapsisotilaana toimimisella oli Ishmaelille löysin aineistostani valitettavan pitkän listan vaikeita fyysisiä ja psyykkisiä ongelmia, joista Ishmael joutui kärsimään. Yhtenä tällaisena seurauksena kerroin peloista, joita Ishmaelilla oli. Ensimmäiseen taisteluun meneminen oli Ishmaelille äärimmäisen pelottava ja tuskallinen kokemus. Kun ensimmäisessä taistelussa Ishmaelin nuorempi sotilasystävä kuoli, pelko tuntui väistävän vihan ja kostonhalun tieltä.

Aineistosta nousi lisäksi esiin kaksi erilaista oiretta, jotka mahtuvat PTSD-oireiden kategoriaan. Nämä ovat painajaiset ja unettomuus. Painajaisunet aiheuttivat jopa hengenvaarallisia tilanteita, kun Ishmael näki unia, joissa hän oli vaarassa, ja reagoi niihin unissaan väkivaltaisesti. Unettomuus oli läsnä niin Ishmaelin sotilasvuosina, kuin niiden jälkeenkin. Toisinaan hän ei kyennyt nukkumaan lainkaan, ja toisinaan hän heräsi kesken unien painajaisiin.

Neljä viimeisintä lapsisotilaana toimimisen aikaansaamaa seurausta olivat haavoittuminen, vieroitusoireet, harhat ja päänsäryt. Kuten monet muutkin lapsisotilaat, myös Ishmael haavoittui taistelussa. Hän sai toiseen jalkaansa kolme osumaa. Runsas huumeidenkäyttö sai aikaan voimakkaat vieroitusoireet jotka Ishmael joutui kohtaamaan kuntoutukseen päästyään. Vieroitusoireiden lisäksi Ishmael kertoo kuntoutuksessa kärsineensä erilaisista henkisistä traumaista. Näistä hän mainitsee erikseen harhat. Viimeisimpänä oireena aineistosta löytyy useita mainintoja voimakkaista, migreenityyppisistä päänsäryistä.

Ishmaelin sotilasura päättyi hänen ollessaan 15-vuotias. Unicefin työntekijät onnistuivat neuvottelemaan viidentoista lapsisotilaan aseistariisunnasta, ja Ishmael oli yksi näistä. Yllätyksekseni sain huomata, että kuntoutukseen pääseminen ei Ishmaelille ollutkaan pääsemistä, vaan ”joutumista”. Alku kuntoutuskeskuksessa oli väkivaltainen ja vaikea. Alkuvaikeuksien jälkeen hoitohenkilökunnan osoittama rakkaus ja ymmärrys lapsia kohtaan kuitenkin sai aikaan muutoksen, ja Ishmaelilla oli viimein mahdollisuus surra menneiden vuosien tapahtumia ja antaa syyllisyydentunteen herätä uudelleen. Viimein kuntoutus eteni siihen pisteeseen, että Ishmaelin uudelleenintegrointi takaisin yhteiskuntaan saatettiin aloittaa. Hänet kotiutettiin setänsä perheeseen, mutta väkivaltaisuuksien alettua uudelleen Sierra Leonessa Ishmael lopulta päätyi Amerikkaan asumaan. Ishmaelin uudelleenintegrointi oli todellinen menestystarina. Kuntoutuskeskuksessa tehty työ tuotti hedelmää; Ishmael pääsi työstämään vaikeita sotakokemuksiaan ja hänelle rakentunut sotilasidentiteetti saatiin purettua. Ishmael valittiin puhumaan sierraleonelaislasten elämästä Yhdistyneille kansakunnille

New Yorkiin, hän pääsi elämästä kiinni setänsä perheen luona, ja tilanteen Sierra Leonessa vaikeuttua uudelleen hän ei ajautunut uudestaan lapsisotilaaksi, kuten helposti olisi voinut käydä, vaan pääsi Amerikkaan aloittamaan uutta elämää.

Tutkimukseni tulokset ovat yhteneviä useiden muiden tutkimusten tulosten kanssa monessa suhteessa. Kuten aiemmin esittelemieni Milgramin laboratoriokeiden on varovaisesti tulkittu viittaavan siihen suuntaan, että ihmisen epäinhimillistäminen voi olla suhteellisen helppoa (Punamäki 1983, 62-63), myös Ishmaelin sotilaskoulutuksessa läpikäymä prosessi, jossa hänet koulutettiin kovaksi ja tunnottomaksi tappajaksi, vaikutti melko helpolta.

Myös Deweyn tekemiin havaintoihin nähden tutkimukseni tulokset ovat yhdenmukaisia sen suhteen, millaisia seurauksia sotilaana toimimisesta lapselle aiheutuu (ks. Dewey 2004). Dewey on ollut tekemisissä aikuisten sotaveteraanien kanssa, mutta raporttoimansa oireet entisten sotilaiden psyykkisistä ongelmista, kuten unettomuudesta, painajaisista, takaumista sekä voimakkaista syyllisyydentunteista ovat tuttuja myös oman tutkimukseni henkilölle. Tutkimukseni pohjalta arvioisin, että lapsen kokemana sotilaana toimiminen aiheuttaa vielä vaikeampia ja vakavampia oireita kuin aikuisen sotilaan vastaavat kokemukset.

Kuten jo aiemmin olen kertonut, aineistooni tutustuminen ja analyysinteon aloittaminen asettivat minut sangen pienelle ja nöyrälle paikalle tuodessaan mieleeni jatkuvasti ajatuksen siitä, miten ”vääränlainen” henkilö olen tekemään johtopäätöksiä aineistostani, ottaen huomioon täydellisen erilaisuuden omani ja tutkimukseni henkilön elämän välillä. Erot kulttuurissamme, kielessämme, kokemuksissamme, tavoissamme ja kaikessa muussa todella haastoivat ajatteluni tutkimusta tehdesäni yrittäessäni ymmärtää, mitä Ishmael on joutunut kokemaan. Lisäksi ajoittain tuntui ahdistavalta lukea niistä raaoista ja vaikeista asioista, joita lapsisotilaat jatkuvasti joutuvat kokemaan. En usko että olen tutkimuksessani tavoittanut läheskään kaikkia niitä seikkoja, joita Ishmael itse olisi mahdollisesti nostanut esiin ja pitänyt merkittävänä, jos olisin päässyt keskustelemaan hänen kanssaan aineistosta kasvokkain. Olen kuitenkin tyytyväinen siihen, että lähdin analyysissäni liikkeelle mahdollisimman tyhjin mielin ja ilman etukäteen suunniteltuja tutkimuskysymyksiä, ja annoin aineistolle näin mahdollisuuden ”puhua” minulle itse niistä asioista, jotka tuntuivat olevan keskeisimpiä lapsisotilaani elämässä. Tällä keinolla löysinkin tutkimuskysymykseni ja niihin vastaukset, jotka ovat käsittääkseni luotettavia sen mukaan, miten luotettavasti ja totuudellisesti Ishmael on omaelämäkertansa kirjoittanut. Mikään ei tutkimusmatkani varrella ole viitannut siihen, että Ishmael ei olisi elämäkertansa kirjoittanut totuudenmukaisesti, mutta on selvää, että prosessiin luultavasti

aina mahtuu myös muistivirheitä. Lukemani muu kirjallisuus tuki löytämiäni vastauksia, mikä rohkaiseekin minua uskomaan, että Ishmaelin kertoman perusteella ja siitä tekemiäni tulkintojen avulla olen saanut avattua lapsisotilasilmiötä hieman lisää meille suomalaisille, joille teema ei ole kovin tuttu.

7 MITEN SAADA LASTEN VÄRVÄÄMINEN MAAILMAN SOTATOIMIIN PÄÄTTYMÄÄN?

Tutkimukseni tulosten merkitys kansainvälisen sosiaalityön näkökulmasta on mielestäni varsin rohkeaseva. Vaikka onkin äärimmäisen surullista että lapsia edelleen käytetään sotilaina, on kuitenkin hienoa huomata, että tällaisen täydellisesti aivopestyn ja vihan vallassa elävän lapsisotilaan kuntouttaminen, yhteiskuntaan uudelleenintegroiminen ja normaaliin elämään auttaminen on mahdollista. 98 prosenttia kotiutetuista lapsista Sierra Leonessa saatiin palaamaan joko toisen tai molempien vanhempien luokse, tai muiden sukulaisten luokse. Lasten, perheiden ja yhteisöjen huomattaviin asennemuutoksiin vaikutti kärsivällinen pohjatyö yhteisöissä, perheiden jäljittäminen ja yhdistäminen, välimiesmenettely perheiden kanssa, perinteiset puhdistautumisseremoniat, kouluun pääsy ja ammattikoulutus, sekä entisiä lapsisotilaita tukeva huomioiminen. Aiemmat vihamieliset asenteet erityisesti RUF:n joukoissa olleita lapsia kohtaan vaihtuivat hiljalleen anteeksiantoon ja ymmärrykseen siitä, että lapset oli pakotettu tekemään hirmutekoja. Uudelleenintegraatiota Sierra Leonessa tukivat taloudellisesti USAID ja muut lahjoittajat, Unicef koordinoi, valvoi ja avusti toimintaa, ja kansalliset sekä kansainväliset kansalaisjärjestöt suorittivat käytännön työn. Uudelleenintegrointi Sierra Leonessa oli siis melko menestyksekkästä. (Williamson 2006.)

Yksi merkittävä puute Sierra Leonen DDR-prosessissa oli kuitenkin se, että suuri määrä sodassa mukana olleista tytöistä jäi DDR-ohjelman ulkopuolelle. Kaikista kotiutetuista lapsista 92 prosenttia oli poikia ja 8 prosenttia tyttöjä, vaikka Unicef on arvioinut, että ainakin puolet vuosina 1991-2002 ”kadonneista” lapsista olisi ollut tyttöjä. (Unicef 2004; ref. Williamson 2006.) Syitä tyttöjen jäämiseen ohjelman ulkopuolelle oli useita. Yksi oli tyttöjen poiskäännyttäminen ohjelmasta, koska heillä ei välttämättä ollut asetta. Joidenkin tyttöjen sotilaskomentajat tai ”aviomiehet” eivät päästäneet heitä kotiutumaan, jolloin tytöt eivät myöskään päässeet ohjelmaan mukaan. (McKay & Mazurana 2004; ref. Williamson 2006.) Jotkut tytöt eivät itse halunneet osallistua ohjelmaan, koska pelkäsivät sen leimaavan heidät sotaan osallistuneiksi. Suurena syynä olivat erilaiset pelot, sekä myös häpeä. (Coulter 2004; ref. Williamson 2006.) Kokemuksesta on opittu, että lapsisotilaiden uudelleenintegrointi onnistuu parhaiten, kun lapsia auttava ohjelma käynnistetään heidän omissa kylissään, oman tutun yhteisön keskellä. Tällainen toiminta auttaa parhaiten ehkäisemään näiden lasten leimaamista ja hylkimistä, ja kun otetaan huomioon laajemmat tarpeet, onnistutaan vaikuttamaan tehokkaammin lasten, heidän perheidensä ja yhteisöjensä toipumiseen konfliktin jälkeen. (Child Soldiers Global Report 2008, 30.)

Vaikka onkin hienoa, että entisen lapsisotilaan kuntouttaminen ja uudelleenintegroiminen on mahdollista silloin kun auttamishalua löytyy, olisi toki vielä parempi puuttua ongelmiin ennen kuin niitä edes syntyy, ja saada lasten värväminen maailman sotatoimiin päättymään. On olemassa laaja yksimielisyys siitä, että asevoimat eivät ole sopiva paikka lapsille. On kuitenkin myös selvää, että monet aseistautuneet ryhmät eivät ole asiasta samaa mieltä: kymmeniä tuhansia lapsia rekrytoidaan ja käytetään edelleen sotilaina, ja tuhannet ovat vaarassa joutua rekrytoiduiksi. Coalition to Stop the Use of Child Soldiers on sitä mieltä, että tämän todellisuuden muuttaminen vaatii nykyisten lähestymistapojen kriittistä analysointia ja sellaisten toimintastrategioiden kehittämistä, jotka pureutuvat lapsisotilaiden käytön syihin. (Child Soldiers Global Report 2008, 24.) Nopeita ja helppoja ratkaisuja ei ole olemassa; aseistautuneita ryhmiä on hyvin monenlaisia, heidän ideologiansa, tavoitteensa ja kapasiteettinsa ovat erilaisia, ja he toimivat erilaisissa, usein nopeasti muuttuvissa ja epäturvallisissa ympäristöissä. On otettava huomioon, että se millä yhteen ryhmään voidaan vaikuttaa, saattaa olla tehotonta toisen ryhmän kohdalla. (Child Soldiers Global Report 2008, 25.)

Koalitiossa onkin pohdittu erilaisia tapoja, joilla ongelmaan voitaisiin vaikuttaa. Yhtenä ajatuksena on esitetty, että YK:n turvallisuusneuvosto voisi käyttää voimakkaampia painostuskeinoja lasten värväamisen ehkäisemiseksi; on huomattu, että tiettyjen aseistautuneiden ryhmien julkinen nimeäminen YK:n pääsihteerin säännöllisissä raporteissa turvallisuusneuvostolle on saanut joitakin ryhmiä luopumaan lapsisotilaiden käytöstä ja tekemään yhteistyötä YK:n kanssa lapsisotilaiden käytön ehkäisemiseksi. Koalition näkemyksen mukaan myös kansainvälisellä tuomitsemisella voi olla suuri vaikutus, ja sanktioiden uhalla voitaisiin saada vähennettyä lapsisotilaiden rekrytointia. Lapsisotilaita rekrytoivien ja käyttävien rikosvastuuseen saattaminen voisi saada aikaan muutosta. Kansainvälinen lainsäädäntö kieltää alle 18-vuotiaiden rekrytoimisen ja käyttämisen ei-valtiollisten ryhmien taholta, ja kriminalisoi alle 15-vuotiaiden rekrytoimisen ja käytön sekä valtion, että ei-valtiollisten ryhmien taholta. Koalition mukaan näiden lakien tulisi olla kaikkien strategioiden perustana. (Child Soldiers Global Report 2008, 24-25.)

On lisäksi keskeistä ymmärtää, miksi lapsia rekrytoidaan, ja miten heitä voisi suojella. Tämän tiedon tarjoajana yhteisöt ovat avainasemassa. Yhteistyö yhteisöjen kanssa voi auttaa lapsisotilaiden käytön vähentämisessä, ja aina kun mahdollista, yhteisön kanssa toimimista tulisikin tukea ja rohkaista. Aina yhteisö ei kuitenkaan vastusta lapsisotilaiden käyttöä, kuten on esimerkiksi yhteisöissä, joissa poikia aletaan pitää aikuisina kun he saavuttavat puberteetin tai yhteisöissä, joissa islamilainen oppi on vahva. Lapsisotilasongelmaan paneuduttaessa koalition raportin mukaan erityistä hu-

miota olisi syytä kiinnittää siihen, mistä lapsia rekrytoidaan ja miksi. Niin kauan kuin olosuhteet lasten värväämiselle ovat suotuisat, aseistautuneiden ryhmien on helppo värvätä lapsia. Monilla lapsilla on hyvin vähän vaihtoehtoja värväytymiselle tai mahdollisuutta puolustautua sitä vastaan. Köyhyys, sosiaaliset mullistukset ja muut tekijät luovat olosuhteet, joissa lapset ovat erittäin suuressa vaarassa tulla rekrytoiduiksi. Suurimmassa riskissä ovat lapset pakolaisleireillä, perheistään eroon joutuneet lapset, maaseudun köyhien keskuudessa asuvat lapset, sekä kaupunkien slummien lapset. Myös konfliktien muuttuva dynamiikka voi kärjistää riskejä. Esimerkiksi Burundissa, Nepalissa ja Eteläisessä Sudanissa lähestyvä tulitauko ja aseistariisunta vain kiihdyttivät rekrytointia. Strategioita suunniteltaessa tulisikin ottaa huomioon muutokset, jotka voivat vaikuttaa lasten rekrytointitapoihin. (Child Soldiers Global Report 2008, 25-26.)

Lasten kestävä suojelu vaatii sellaisten olosuhteiden muuttamista, jotka mahdollistavat rekrytoinnin. Tehoton hallitus, laissa puutteellisesti säädetty lastensuojelu ja sitä harjoittavien instituutioiden heikkous, köyhyys, syrjintä, poliittinen ja sosiaalinen poissulkeminen, koulutusmahdollisuuksien vähyys ja puutteelliset elinolosuhteet lisäävät rekrytoinnin todennäköisyyttä. Ihmisoikeusloukkaukset ja muu väkivalta, kuten kotiväkivalta, kasvattavat myös lasten riskiä joutua asevoimiin. Kun lapsilta kielletään riittävä koulutus, heidän työnsaantimahdollisuutensa modernissa maailmassa eivät ole erityisen hyvät, ja he ovat suuremmassa vaarassa tulla rekrytoiduiksi. (Child Soldiers Global Report 2008, 26.)

Lasten hyväksikäyttö aseellisissa konflikteissa rikkoo lukemattomia kohtia Lapsen oikeuksien sopimuksessa. Sen lisäksi, että sopimuksessa on selvin sanoin artiklassa 38 kielletty alle 18-vuotiaiden värväminen armeijaan ja osallistuminen sodankäyntiin, lasten käyttäminen sotilaina rikkoo hyvin montaa muutakin kohtaa kyseisessä sopimuksessa, kuten lapsen oikeutta elämään, lapsen suojelua kaikelta väkivallalta, huumeidenkäytöltä ja hyväksikäytöltä. (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 1991.) Lasten oikeuksien näkökulmasta tutkimukseni tulokset ovat huolestuttavia. Moni sopimuksen kohta vaarantuu vakavasti tai ei toteudu lainkaan, kun lapset laitetaan sotimaan. Lisäksi tutkimustulosteni mukaiset seuraukset ja oireet, joita sotilaana toimiminen lapselle aiheuttaa vahvistavat entisestään toiminnan tuomittavuutta, sillä siitä seuraavat haitat lapsen ruumiilliselle ja henkiselle terveydelle ovat tutkimukseni tulosten mukaan mittavat.

LÄHTEET

Aaltonen, Mika & Heikkilä, Titi (toim.) (2003) *Tarinoiden voima. Miten yritykset hyödyntävät tarinoita*. Helsinki: Talentum.

Antikainen, Ari (1991) Koulutuksen merkitystä etsimässä. Teoksessa Reijo Raivola & Eero Ropo (toim.) *Jatkuva koulutus ja elinikäinen oppiminen*. Tampereen yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisusarja A 49, 297-320.

Boyden, Jo (1994) Children's Experience of Conflict Related Emergencies: Some Implications for Relief Policy and practice. *Disasters* 18(3), 254-267.

Bruner, Jerome (1987) Life as Narrative. *Social Research* 54 (1), 11-32.

Bruner, Jerome (1986) *Actual Minds, Possible Words*. Cambridge: Harvard University Press.

Chatman, Seymour (1978) *Story and discourse. Narrative structure in fiction and film*. Ithaca: Cornell University Press.

Coulter, Chris (2004) Assessment of the "Girls left behind" project for girls and young women who did not enter DDR. Draft consultant's report to UNICEF Sierra Leone.

Dewey, Larry (2004) *War and Redemption. Treatment and Recovery in Combat-Related Post-Traumatic Stress Disorder*. Aldershot: Ashgate.

Erkkilä, Raija (2005) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia, 195-225.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Foa, Edna & Keane, Terence & Friedman, Matthew (2000) Introduction. Teoksessa Edna Foa & Terence Keane & Matthew Friedman (toim.) *Effective Treatments for PTSD. Practice Guidelines from the International Society for Traumatic Stress Studies*. New York: Guildford Press, 1-17.

Fonseka, Bhavani (2001) The Protection of Child Soldiers in International Law. *Asia-Pacific Journal on Human Rights and the Law* 2(2), 69-89.

- Gbla, Osman (2003) Conflict and post-war trauma among child soldiers in Liberia and Sierra Leone. Teoksessa Sesay Amadu (toim.) Civil wars, child soldiers and post conflict peace building in West Africa. Lagos: Afstrag, 167-196.
- Glenn, Russell (1989) Men and Fire in Vietnam. Journal of the Association of the United States Army, 18-27.
- Goodson, Ivor (1992) Studying Teachers' Lives: An Emergent Field of Inquiry. Teoksessa Ivor Goodson (toim.) Studying Teachers' Lives. London: Routledge, 1-17.
- Grossman, Dave (1996) On Killing. The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society. Boston: Little, Brown and Company.
- Healy, Lynne (2008) International Social Work: Professional Action in an Interdependent World. Oxford: Oxford University Press.
- Heikkinen, Hannu (2001) Narratiivinen tutkimus- todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltonen & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 116-132.
- Hietanen, Aki (1984) Sotilapojista varustelukulttuuriin. Teoksessa Marianne Kahnert, David Pitt & Ilkka Taipale (toim.) Lapsi ja sota. Helsinki: Suomen Rauhanliitto – YK-yhdistys, 104-119.
- Huotelin, Hannu (1996) Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa Ari Antikainen & Hannu Huotelin (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Helsinki: Kansanvalistusseura, 13-42.
- Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Jenks, Chris (1996) Childhood. Lontoo: Routledge.
- Keane, Terence & Weathers, Frank & Foa, Edna (2000) Diagnosis and Assessment. Teoksessa Edna Foa & Terence Keane & Matthew Friedman (toim.) Effective Treatments for PTSD. Practice Guidelines from the International Society for Traumatic Stress Studies. New York: Guildford Press, 18-36.

Keitetsi, China (2006) Child soldiers. Presentation to the UNESCO Chair Conference on Human Rights, University of Connecticut, Storrs.

Kohli, Martin (1981) Biography: account, text, method. Teoksessa Bertaux, Daniel (toim.) Biography and society. The life history approach in the social sciences. Beverly Hills: Sage, 61-75.

Lawrence, Sue & Lyons, Karen & Simpson, Graeme & Huegler, Nathalie (toim.) (2009) Introducing International Social Work. Exeter: Learning Matters.

Lifton, Robert Jay (1973) Home from the War: Vietnam veterans, neither Victims nor Executioners. New York: Simon and Schuster.

Lyons, Karen & Manion, Kathleen & Carlsen, Mary (2006) International Perspectives on Social Work: Global Conditions and Local Practice. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Marshall, Samuel (1978) Men Against Fire. Gloucester: Mass.

McKay, Susan & Mazurana, Dyan (2004) Where are the girls? Girls in fighting forces in Northern Uganda, Sierra Leone and Mozambique: Their lives during and after war. International Center for Human Rights and Democratic Development: Montréal.

Miller, Robert (2000) Researching life stories and family histories. London: Sage.

Nieuwenhuys, Olga (1994) Children's Lifeworld's: Gender, Welfare and Labour in the Developing World. Lontoo: Routledge.

Punamäki, Raija-Leena (1983) Sodan psyykkisiä vaikutuksia lapsiin ja siviiliväestöön. Teoksessa Kimmo Alho, Kirsti Noukka, Heikki Hämäläinen, Kaisa Kauppinen-Toropainen, Raija-Leena Punamäki & Matti Vartiainen (toim.) Sodan ja rauhan psykologiset kysymykset. Helsinki: Psykologien rauhantoimikunta, 60-77.

Roos, J.P. (1987) Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Roos, J.P. (1988) Elämäntavasta elämäkertaan. Helsinki: Tutkijaliitto.

Rosen, David (2005) Armies of the Young: Child Soldiers in War and Terrorism. New Brunswick, New Jersey and London: Rutgers University Press.

Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari (2001) Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 158-169.

Syrjälä, Leena & Numminen, Merja (1988) Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia nro 51. Oulu.

Syrjälä, Leena (2001) Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 203-215.

UNICEF (2004) From Conflict to Hope: Children in Sierra Leone's Disarmament, Demobilisation and Reintegration Programme.

Vilkko, Anni (1997) Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Webb, Stephen (2003) Local Order and Global Chaos in Social Work. *European Journal of Social Work* 6 (2), 191-204.

Weintraub, Karl J. (1975) Autobiography and historical consciousness. *Critical Inquiry* 1 (4), 821-848.

Werner, Emmy (1998) *Reluctant Witnesses: Children's Voices from the Civil War*. Boulder: Westview Press.

West, Harry (2000) Girls With Guns: Narrating the Experience of War of Frelimo's "Female Detachment". *Anthropological Quarterly* 73 (4), 180-194.

Williamson, John (2006) The disarmament, demobilization and reintegration of child soldiers: social and psychological transformation in Sierra Leone. *Intervention: The International Journal of Mental Health, Psychosocial Work and Counselling in Areas of Armed Conflict* 4 (3), 185-205.

Zack-Williams, Tunde (2006) Child soldiers in Sierra Leone and the problems of demobilization, rehabilitation and reintegration into society: Some lessons for social workers in war-torn societies. *Social Work Education* 25 (2), 119-128.

Sähköiset lähteet

Cape Town Principles and Best Practices (1997) UNICEF.

http://www.unicef.org/emerg/index_childsoldiers.html Viitattu 27.1.2010

Factsheet on child soldiers (2008) UNICEF.

<http://www.unicef.org/emerg/files/childsoldiers.pdf> Viitattu 27.1.2010.

Child Soldiers Global Report 2008 (2008) Coalition to Stop the Use of Child Soldiers.

<http://www.childsoldiersglobalreport.org/> Viitattu 7.2.2011.

Lapsisotilaat (2012) UNICEF. <http://www.unicef.fi/lapsisotilaat> Viitattu 26.11.2012.

Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma (2011). Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 51. Helsinki.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/lastut> Viitattu 1.11.2012.

Mikä on lapsen oikeuksien sopimus (2012) UNICEF.

http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_sopimus Viitattu 24.2.2010.

Kansainväliset sopimukset

Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemiseksi (I pöytäkirja) 1980/82.

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1980/19800082/19800082_2 Viitattu 26.2.2010.

Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemiseksi (II pöytäkirja) 1980/82.

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1980/19800082/19800082_3 Viitattu 26.2.2010.

Lapsen oikeuksien sopimuksen lisäpöytäkirjat (2012) UNICEF.

http://www.unicef.fi/LOS_lisapoytakirjat Viitattu 22.11.2012.

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin 03.05.2002/31

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2002/20020031> Viitattu 26.2.2010.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 21.08.1991/60.

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060> Viitattu 3.12.2012.